

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΠΜΣ «ΔΙΕΘΝΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗ-ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ ΥΓΕΙΑΣ»

ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΑ:

Αναγνώριση, Πιστοποίηση και Αποκατάσταση Επιζώντων Βασανιστηρίων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ:

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗ ΔΗΜΗΤΡΑ

ΑΜ: 20200133

ΑΘΗΝΑ, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ, 2023

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF
ATHENS

MASTER'S COURSE IN: «INTERNATIONAL MEDICINE - HEALTH CRISIS
MANAGEMENT»

SCHOOL OF MEDICINE

DISSERTATION THESIS

TORTURE

IDENTIFICATION, CERTIFICATION AND REHABILITATION OF
TORTURE SURVIVORS

POSTGRADUATE STUDENT:

ELEFTHERIADI DIMITRA

AM: 20200133

ATHENS, JANUARY, 2023

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΚΡΙΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗΣ ΤΗΣ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Της Μεταπτυχιακής Φοιτήτριας Ελευθεριάδη Δήμητρας.

Εξεταστική επιτροπή

-, Επιβλέπων
-, Μέλος
-, Μέλος

Η Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή η οποία ορίστηκε από την ΓΣΕΣ της Ιατρικής Σχολής του Παν. Αθηνών Συνεδρίαση της ..ης20 ... για την αξιολόγηση και εξέταση τ... υποψηφίου...κ....., συνεδρίασε σήμερα.../.../...

Η επιτροπή διαπίστωσε ότι η Διπλωματική Εργασία τ.Κ.....με τίτλο

.....
.....
.....
....., είναι πρωτότυπη, επιστημονικά και τεχνικά

άρτια και η βιβλιογραφική πληροφορία ολοκληρωμένη και εμπειριστατωμένη.

Η εξεταστική επιτροπή αφού έλαβε υπ' όψιν το περιεχόμενο της εργασίας και τη συμβολή της στην επιστήμη , με ψήφουςπροτείνει την απονομή στον παραπάνω Μεταπτυχιακό Φοιτητή την απονομή του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης (Master's).

Στην ψηφοφορία για την βαθμολογία ο υποψήφιος έλαβε για τον βαθμό «ΑΡΙΣΤΑ»

ψηφους, για τον βαθμό «ΛΙΑΝ ΚΑΛΩΣ» ψηφους, και για τον
βαθμό «ΚΑΛΩΣ» ψηφους.....Κατά συνέπεια , απονέμεται ο βαθμός
«(Αριστα/Λίαν Καλώς/Καλώς)& (Βαθμός).....»

Τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής

-, Επιβλέπων (Υπογραφή).....
-, Μέλος (Υπογραφή).....
- Μέλος (Υπογραφή).....

«Το αντικείμενο της τρομοκρατίας είναι η τρομοκρατία. Το αντικείμενο της καταπίεσης είναι η καταπίεση. Το αντικείμενο των βασανιστηρίων είναι τα βασανιστήρια. Το αντικείμενο της δολοφονίας είναι ο φόνος. Το αντικείμενο της εξουσίας είναι η εξουσία. Τώρα αρχίζεις να με καταλαβαίνεις;»

Orwell, George. 1984

Περίληψη

Ένα από τα θλιβερότερα κεφάλαια της ανθρώπινης ιστορίας αποτελεί αδιαμφισβήτητα η συνεχής χρήση βασανιστηρίων. Αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον, είναι το γεγονός πως, μολονότι πλέον υπάρχει πληθώρα δεσμευτικών κειμένων, τα οποία απαγορεύουν ρητώς και χωρίς εξαιρέσεις ή παρεκκλίσεις, την για οποιονδήποτε λόγο ή σκοπό προσφυγή των δημόσιων δρώντων σε τέτοιες απάνθρωπες πρακτικές, η ανθρωπότητα δεν έχει καταφέρει να απαλλαγεί από τέτοια αποκρουστικά φαινόμενα. Η μελέτη του φαινομένου της χρήσης βασανιστηρίων από δημόσια υποκείμενα είχε μείνει εκτός πολιτικής συζήτησης για αρκετά χρόνια, μιας και μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, τουλάχιστον σε χώρες της Δύσης, το φαινόμενο είχε σχεδόν εκλείψει. Μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και την αναβάθμιση της τρομοκρατίας σε σημαντική απειλή για την παγκόσμια ασφάλεια, αλλά και με αφορμή τα τρομοκρατικά χτυπήματα που δέχθηκαν αρκετές ευρωπαϊκές πρωτεύουσες τα τελευταία χρόνια, το υποθετικό σενάριο της προγραμματισμένης να εκραγεί συντόμως βόμβας (Ticking Bomb scenario) εμφανίστηκε και πάλι στο προσκήνιο προκαλώντας έντονη διχογνωμία, για το εάν υπάρχει κάποιο ελάχιστο επιτρεπτό χρήσης βασανιστηρίων, για την επίτευξη ενός πολύ συγκεκριμένου σκοπού. Η αδυναμία σεβασμού του διεθνούς δικαίου στον πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία (War on Terror) που εξαπέλυσε η Δύση, αλλά και οι υπόλοιπες ένοπλες συρράξεις και διενέξεις των προηγούμενων ετών σε διάφορες χώρες, παραμέρισαν το όραμα ενός κόσμου χωρίς βασανιστήρια, αφού στοιχεία αποκαλύπτουν κατάφωρες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Την ανάγκη πιο επισταμένης μελέτης του φαινομένου, ενέτεινε η πρόσφατη εκτεταμένη προσφυγική κρίση. Ιδιαίτερα για μία χώρα πύλη εισόδου όπως η Ελλάδα, η οποία κλήθηκε να ανταποκριθεί στην προσέλευση ενός τεράστιου αριθμού προσφύγων, η ανάδειξη των επιπτώσεων των βασανιστηρίων στους επιζώντες, είναι εξέχουσας σημασίας δεδομένου πως πλέον βρίσκονται εντός της ελληνικής επικράτειας αιτούντες άσυλο, θύματα βασανιστηρίων. Αδήριτη ανάγκη αποτελεί πλέον η διερεύνηση της κατάστασης που βιώνουν οι επιζώντες στη χώρα υποδοχής που βρίσκονται, καθώς τα βασανιστήρια δεν επιφέρουν μόνο προβλήματα ιατρικής και ψυχολογικής φύσεως στο θύμα, αλλά παράλληλα αποτελούν ένα άκρως σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα που απαιτεί διάφορες παρεμβάσεις γενικότερα. Μπορούν άραγε οι μνήμες των ανθρώπων που έχουν υποστεί βασανιστήρια να «σβήσουν» ζώντας σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης; Μπορεί να επιτευχθεί αποκατάσταση του τραύματος όταν οι επιζώντες καλούνται

συνεχώς να περιγράφουν το βίωμά τους; Πόση σημασία έχει η άμεση αναγνώριση και η πιστοποίηση τους ώστε να ξεκινήσουν τη ζωή τους από την αρχή, σε μια ξένη χώρα με ό,τι αυτό συνεπάγεται; Είναι μερικά ζητήματα που τίθενται εν προκειμένω προς ανάλυση.

Λέξεις κλειδιά: Βασανιστήρια, Θύματα Βασανιστηρίων, Πρωτόκολλο Κωνσταντινούπολης, Πόλεμος ενάντια στην Τρομοκρατία, «προγραμματισμένη να εκραγεί συντόμως βόμβα».

Abstract

One of the saddest chapters in human history is undoubtedly the continued use of torture. It is of particular research interest, in addition to the fact that there are now a multitude of binding texts, which expressly prohibit for any reason or purpose the recourse of public actors to such inhumane practices, humanity has not been freed from such hideous phenomena. The study of this specific issue had been left out of the political debate for several years, even though after the end of World War II (WWII), at least in western countries, this phenomenon had almost disappeared. Following the events of 9/11 and the elevation of terrorism to a major threat to global security, the ticking-bomb scenario came back to surface again causing sharp dichotomy as to whether there is any permissible minimum for the use of torture. The failure to respect International Law during the war against terror unleashed by the West, but also other armed conflicts in several countries set aside the vision of a world without torture, since evidence reveals blatant human rights violations. The need for a more careful study of the phenomenon was intensified by the recent widespread refugee crisis. Especially for a transit country like Greece, highlighting the effects of torture on survivors is of major importance, given that asylum seekers already located in Greek territory, are torture victims. There is now an urgent need to investigate the situation experienced by the survivors in the host country where they are located, as torture does not only cause medical and psychological problems to the victim, but at the same time it is an extremely serious social problem that requires various interventions in general. Can the memories of people who have been tortured be able to be "erased" while enduring miserable living conditions? Can trauma recovery be achieved when survivors are constantly asked to describe their experience? How important immediate recognition and certification are so they can start their lives over in a foreign country with all that entails? These are some of the issues that are raised in this case for analysis.

Keywords: Torture, Torture Victims, Istanbul Protocol, War on Terror, Ticking-Bomb Scenario.

Ευχαριστίες.

Αρχικώς, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Τερζίδη Αγάπιο (Αγη), για την στήριξη του. Τη Μυρτώ, την Τζένη, την Ηλέκτρα, τη Βιβή, το Νίκο και τον Μίλτο που με ενθάρρυναν διαρκώς να συνεχίσω. Τον Yousef για την ουσιαστική βοήθειά του, την αστείρευτη υπομονή, την συμπαράσταση, την ηρεμία, την έμπνευση και την έμπρακτη στήριξη του, καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας εργασίας. Θα ήθελα να ευχαριστήσω και την οικογένειά μου, για την αέναη υποστήριξη, τα ερεθίσματα και τις αξίες που μου μετέδωσαν, καθώς και για την απεριόριστη πίστη που μου επιδεικνύουν τόσα χρόνια. Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την αμέριστη εκτίμηση και τον σεβασμό μου σε εκείνα τα άτομα, που ενώ έγιναν αποδέκτες των πιο βίαιων συμπεριφορών, δεν έχασαν την πίστη τους στην ανθρωπότητα. Η εργασία αυτή ελπίζω να συνεισφέρει, με το δικό της τρόπο, στον αγώνα που δίνουν ώστε να ακουστεί η φωνή τους.

Περιεχόμενα

Περίληψη	6
Abstract.....	8
I. Εισαγωγή	11
II. Ιστορική Αναδρομή	15
1.Πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία και βασανιστήρια.....	20
i. Επιχειρήματα σχετικά με το δίλημμα του ticking-bomb scenario.	22
2. Το νομικό πλαίσιο.....	25
III. Ορίζοντας τα Βασανιστήρια.	29
1. Επακόλουθα βασανιστηρίων.....	35
2. Ο Ρόλος των Επαγγελματιών Υγείας.....	38
IV. Αναγνώριση και Πιστοποίηση Θυμάτων Βασανιστηρίων.	41
1. Το Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης	45
2. Είδη Βασανιστηρίων	49
i. Σωματικά βασανιστήρια	49
ii. Μη σωματικά βασανιστήρια.....	51
iii. Κατηγοριοποίηση ευρημάτων βάσει ΠΚ.....	52
V. Δικαίωμα σε Θεραπεία και Αποκατάσταση.....	54
VI. Συμπεράσματα-Προτάσεις.....	63
VII. Βιβλιογραφία	67
I. Παράρτημα.....	76

I. Εισαγωγή

«Όποιος κοιτάζει στον καθρέφτη και αναγνωρίζει στον εαυτό του το δικαίωμα να είναι άνθρωπος, δεν ανέχεται την άσκηση βίας από άνθρωπο σε άνθρωπο» είχε δηλώσει εύστοχα ο I.Kant. Ανατρέχοντας όμως κανείς στην ανθρώπινη ιστορία θα διαπιστώσει, από την αρχαιότητα μέχρι και τη σύγχρονη εποχή -ανεξαρτήτως υφιστάμενου καθεστώτος ή πολιτικής ιδεολογίας- ότι τα βασανιστήρια είναι μια κοινή πρακτική σε όλο τον κόσμο. Για αιώνες χρησιμοποιούνταν ευρέως στα νομικά συστήματα των χωρών ως μέρος της ανακριτικής διαδικασίας, μιας και αποτελούσαν ένα μέσο «νόμιμης απόδειξης» στην ποινική δίκη.¹ Σε άλλες περιπτώσεις, χρησιμοποιήθηκαν με σκοπό την απόσπαση πληροφοριών, την τιμωρία ή ακόμα για τον εξαναγκασμό κάποιου σε συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη. Πιθανόν να μην υπάρχει κράτος το οποίο δεν έχει ακολουθήσει πρακτικές βασανισμού κάποια περίοδο στην ιστορία του. Με την ιστορική ανασκόπηση που θα ακολουθήσει στην πορεία της εργασίας, θα αποδειχθεί πως αυτή η γενίκευση δυστυχώς επιβεβαιώνεται, με την ανθρωπότητα να βιώνει περιόδους κατά τις οποίες υπάρχει αναζωπύρωση του φαινομένου και άλλες πιο ήρεμες, χωρίς όμως να έχει σημειωθεί ακόμα κάποια ιστορική περίοδος κατά την οποία δεν έχουν σημειωθεί βασανιστήρια.

Δυστυχώς, η διεθνής κοινότητα δεν φάνηκε να στρέφει ποτέ το βλέμμα της κατά απόλυτη προτεραιότητα στις κατάφωρες παραβιάσεις που υφίστανται τα ανθρώπινα δικαιώματα όταν ακολουθούνται τέτοιες πρακτικές. Αφορμή για να ξεκινήσει πάλι η άκρως ενδιαφέρουσα συζήτηση, σχετικά με το εάν τα βασανιστήρια, ιδιαίτερα όταν χρησιμοποιούνται κατά την ανακριτική διαδικασία, μπορούν ποτέ να θεωρηθούν ηθικώς αποδεκτά, στάθηκαν τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου και της άμεσης απάντησης που δόθηκε από την Δύση στον -όπως ονομάστηκε- πόλεμο "ενάντια στην τρομοκρατία" (War On Terror) που εξαπέλυσε μετά το τρομοκρατικό χτύπημα, με ιδιαίτερος γρήγορα αντανακλαστικά. Ο τραγικός απολογισμός του τρομοκρατικού χτυπήματος τη συγκεκριμένη περίοδο σε μια από τις ισχυρότερες χώρες του πλανήτη,² οδήγησε σε ένα πρωτοφανές κύμα αλληλεγγύης και συμπαράστασης προς τις ΗΠΑ,

¹ Sabadell AL. Νόμιμος βασανισμός, ποινικό σύστημα και διαφωτισμός [μτφρ Δημήτρης Δημούλης]. Διαθέσιμο στο: http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&view=article&id=684:category-684&catid=47&highlight=WyjcdTAzYjRcdTAzYjcdTAzYjcdTAzYzZcdTAzYzcdTAzYzRcdTAzYjcdTAzYzNcdTAzYmNcdTAzY2NcdTAzYzliXQ==&Itemid=113 .

² Εκτός όλων των άλλων οικονομικών και πολιτικών λόγων που προσέδιδαν στην Αμερική το γόητρο που είχε πριν το τρομοκρατικό χτύπημα, είχε προηγηθεί και η «νίκη» της στον Ψυχρό πόλεμο, με την κατάρρευση της

το οποίο μάλιστα έδειξε κατανόηση στην αιμοσταγή εκδίκηση που αναζήτησαν στη συνέχεια, για το πλήγμα που δέχτηκαν.³

Από το 2001 και μετά, η δημόσια υποστήριξη των βασανιστηρίων δεν φάνηκε να θεωρείται ταμπού, κατάσταση η οποία όμως άλλαξε μετά τις αποκαλύψεις που ήρθαν στο φως για όσα συνέβησαν στο Αφγανιστάν, στις φυλακές του Γκουαντάναμο (*Guantanamo*)⁴ και του Αμπού Γκράιμπ (*Abu Ghraib*).⁵ Η διεθνής κοινότητα, εμβρόντητη πλέον, παρατηρεί και επισημαίνει τις παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου και έστω καθυστερημένα, αρχίζει να στρέφεται τις περισσότερες φορές ενάντια σε τέτοιες πρακτικές, όταν και όπου αυτές εντοπίζονται. Περίπου στις αρχές του 2009, η κυβέρνηση των ΗΠΑ υποστηρίζει πως δεν βρίσκεται πλέον σε πόλεμο με το Ισλάμ ή τους Μουσουλμάνους γενικά, αλλά μόνο με τους ριζοσπάστες ισλαμιστές που εμπλέκονται με την τρομοκρατία. Η τότε υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Χίλαρι Κλίντον ανακοινώνει τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου ότι η κυβέρνηση Ομπάμα σταματάει να χρησιμοποιεί τον όρο «war on terror» που χρησιμοποιούνταν επί εποχής Μπους, υπονοώντας πως πλέον θα αντιμετωπίζουν μόνο περιστατικά βίαιου εξτρεμισμού. Πρακτικά βέβαια, δεν υπήρξε καμία ουσιαστική αλλαγή της σύγχρονης πραγματικότητας, αφού στο πλαίσιο καταπολέμησης του εξτρεμισμού, σημειώθηκαν και πάλι κατάφωρες παραβιάσεις διεθνών συμβάσεων και κατ' επέκταση ανθρώπινων δικαιωμάτων.

Αρκετά χρόνια μετά το «γεγονός που άλλαξε τον κόσμο», οι πολιτικές εξελίξεις που διαδραματίζονται στη Μέση Ανατολή μετά την Αραβική Άνοιξη και κυρίως ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία, οδηγούν σε μια μαζική μετακίνηση προσφύγων προς την Ευρώπη. Θρυαλλίδα για να στραφεί και πάλι το ενδιαφέρον γύρω από τα βασανιστήρια θεωρήθηκαν τα μεγάλο

Σοβιετικής Ένωσης. Για λεπτομερέστερη ανάλυση βλ. Michael Cox. "American Power before and after 11 September: Dizzy with Success?" *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-) 78, no. 2 (2002): 261–76. Διαθέσιμο στο : <http://www.jstor.org/stable/3095681>.

³Ενδεικτικά παρατίθεται έρευνα που δημοσιοποιήθηκε στις 13/09/2001 στην εφημερίδα Washington Post. Διαθέσιμο στο : <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/polls/vault/stories/data091401.htm>.

⁴Παρά τη διεθνή ανησυχία για τις συνθήκες κράτησης εντός των φυλακών του Guantanamo, η κυβέρνηση Bush αρνούσαν κατηγορηματικά πως οι ΗΠΑ εφαρμόζουν βασανιστήρια. Μόλις το 2009, η Σούζαν Κρόφορντ αξιωματούχος της κυβέρνησης Bush δηλώνει δημόσια, σε συνέντευξή της στην Washington Post, ότι κρατούμενος στο Γκουαντάναμο βασανίσθηκε. Βλ. Team T. Επιτέλους παραδέχτηκαν βασανιστήρια στο Γκουαντανάμο [Διαδίκτυο]. Ειδήσεις - νέα - Το Βήμα Online. 2009. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2009/01/14/world/epiteloyos-paradextikan-basanistiria-sto-gkoyantanamo/>.

⁵ Οι φυλακές αυτές, ήταν ένα συγκρότημα φυλακών στο Αμπού Γκράιμπ, μια ιρακινή πόλη 32 χιλιόμετρα δυτικά της Βαγδάτης. Μετά από χρόνια κοινής χρήσης από τις δυνάμεις των Ηνωμένων Πολιτειών και της ιρακινής κυβέρνησης από το 2003, μετά την εισβολή στο Ιράκ, οι ΗΠΑ έδωσαν τον πλήρη έλεγχο των φυλακών στην ιρακινή κυβέρνηση το 2006, η οποία τις έκλεισε το 2014.

βεληνεκούς τρομοκρατικά χτυπήματα σε Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες.⁶ Οι εξελίξεις αυτές οδήγησαν στο να βρεθεί και πάλι στο προσκήνιο ο διάλογος για το υποθετικό σενάριο «της προγραμματισμένης να εκραγεί συντόμως βόμβας» (ticking bomb scenario)⁷ -όπως αναφέρεται στην βιβλιογραφία- θέτοντας εκ νέου το ερώτημα στον δυτικό κυρίως κόσμο, εάν καθαγιάζονται τα βασανιστήρια στο όνομα ενός ανώτερου σκοπού.⁸

Συνεχίζοντας στο ίδιο σκεπτικό, ιδιαίτερα σε μια χώρα με πολίτευμα αστικής δημοκρατίας όπως η Ελλάδα, μια ανασκόπηση τέτοιου περιεχομένου, δεν θα παρουσίαζε *prima facie* κανένα ενδιαφέρον -ειδικά τα προηγούμενα χρόνια- που τα περιστατικά βασανισμού και σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, καταγράφονταν συνήθως εντός αστυνομικών τμημάτων, κέντρων κράτησης ή φυλακών.⁹

Συνοπτικά, η παρούσα εργασία, χωρισμένη σε δύο μέρη, κινείται κυρίως γύρω από τον άξονα μιας φιλοσοφικής και πολιτικής προσέγγισης της χρήσης βασανιστηρίων και επιδιώκει να αποτελέσει μια ανασκόπηση του φαινομένου - τόσο κατά την προανακριτική διαδικασία όσο και για την απόσπαση πληροφοριών, τον εξαναγκασμό κάποιου σε συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη ή τιμωρία. Παράλληλα, διερευνά το φαινόμενο από την αρχή της εμφάνισής του, ως θέμα τόσο εθνικού όσο και διεθνούς ενδιαφέροντος, αναδεικνύοντας τις επιπτώσεις της χρήσης βασανιστηρίων στον ψυχισμό του θύματος και κατά συνέπεια σε ολόκληρη την κοινωνία, ιδιαίτερος όταν καταγράφονται τέτοια περιστατικά σε κατ' επίφασιν δημοκρατικά καθεστάτα.

Στο πρώτο μέρος, παρουσιάζεται αρχικώς μέσω της ιστορικής αναδρομής η έννοια των βασανιστηρίων, ενώ στη συνέχεια παραθέτοντας το ισχύον νομικό πλαίσιο της απαγόρευσης των βασανιστηρίων, εξετάζεται μέσω του υποθετικού «ticking-bomb» σεναρίου εάν υφίσταται κάποιο ελάχιστο επιτρεπτό όριο χρήσης τους σε περιπτώσεις ανακριτικής διαδικασίας. Στο δεύτερο μέρος, το οποίο θα επικεντρωθεί στον προσφυγικό πληθυσμό που έχει βιώσει βασανιστήρια, θα γίνει μια προσπάθεια διερεύνησης του τρόπου με τον οποίο πραγματοποιείται η αναγνώριση του επιζώντα σύμφωνα με το Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης (ΠΚ), αλλά

⁶Για ορισμένα παραδείγματα βλ. Reporter, Τα 13 τρομοκρατικά χτυπήματα που συγκλόνισαν την Ευρώπη, Άρθρο, 18/08/2017, διαθέσιμο σε: <https://www.reporter.com.cy/international/article/236399/>.

⁷ Στην παρούσα εργασία θα αναφέρεται έτσι.

⁸ Θα υπάρξει ανάλυση στην συνέχεια αναφορικά με το δίλημμα που θέτει το “ticking bomb scenario” και τη σημασία του για την χρήση βασανιστηρίων ή άλλης μορφής κακομεταχείρισης.

⁹Ενδεικτικά παρατίθενται : Συνήγορος του Πολίτη, Ακόμη μια καταδίκη που θα μπορούσε να έχει αποφευχθεί: αστυνομική βία σε βάρος Ελλήνων Ρομά, Δελτίο Τύπου 20.05.2005, διαθέσιμο σε: <https://www.synigoros.gr/?i=human-rights.el.danews.34031>.

και η διαδικασία που ακολουθείται στην Ελλάδα κατά την ταυτοποίηση των ανθρώπων που έχουν υποστεί βασανιστήρια. Παράλληλα θα τονιστούν οι προσπάθειες που γίνονται από κρατικούς δρώντες και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) με σκοπό την αποκατάσταση του επιζώντα. Τέλος, σύμφωνα με τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν αναφορικά με τις διαδικασίες που ακολουθούνται και με την κατάσταση που επικρατεί στην χώρα μετά την αναστολή της λειτουργίας του Ιατρικού Κέντρου Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων (ΙΚΑΘΒ), θα αποπειραθεί να γίνουν ορισμένες προτάσεις για το πώς μπορούν να βελτιωθούν ορισμένα κενά που προκύπτουν κατά τις ανωτέρω διαδικασίες και αποτελούν τροχοπέδη στην αποκατάσταση του τραύματος.

II. Ιστορική Αναδρομή

Καθ' όλη τη διάρκεια του εν λόγω πονήματος, ιδιαίτερος κατά την αναζήτηση βιβλιογραφίας που αφορούσε στο κομμάτι της ιστορικής αναδρομής, διαπιστώνοντας την συνεχή παρουσία των βασανιστηρίων εντός της ανθρώπινης ιστορίας, προέκυπτε ένα βασικό ερώτημα: Γιατί, παρά την ρητή απαγόρευση τους βάσει του ισχύοντος νομικού πλαισίου τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο, υφίστανται ακόμα βασανιστήρια; Μήπως είναι ο άνθρωπος βίαιος από τη φύση του;¹⁰ Ή μήπως τελικά η εξουσία είναι εκείνη που διαφθείρει την φύση του ανθρώπου και τον οδηγεί στην χρήση τέτοιων πρακτικών; Ελλείψει ευρέως αποδεκτής απαντήσεως στο παραπάνω ερώτημα, είναι δύσκολο να αναζητηθούν τα βαθύτερα αίτια που οδηγούν τα κράτη να ακολουθούν τακτικές βασανισμού. Φαινομενικά αυτά τα ερωτήματα που τέθηκαν, ίσως να μην παρουσιάζουν άμεση συσχέτιση με το περιεχόμενο που μελετάται στην παρούσα εργασία, όμως πώς αλλιώς μπορεί να εξηγηθεί η μεγάλη επιμονή στην τέλεση βασανιστηρίων στην ανθρώπινη ιστορία;

Η ύπαρξη βασανιστηρίων όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως είναι διαχρονική, συνεπώς όσο δύσκολο είναι να προβλεφθεί το τέλος τους, εξίσου δύσκολο είναι να εντοπιστεί και η αρχή τους. Μαρτυρίες θέλουν τους πρώτους βασανισμούς να έχουν σημειωθεί αρκετές χιλιετίες πριν στην Μεσοποταμία, από Ασσύριους στην Αίγυπτο,¹¹ στην Αρχαία Ελλάδα και στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Στην Αρχαία Ελλάδα ποτέ, όσες φορές ασκήθηκαν έχοντας ως απώτερο σκοπό την απόσπαση μαρτυρίας ή ομολογίας, δεν εφαρμόστηκαν σε ελεύθερους πολίτες, με τη χρήση τους να περιορίζεται σχεδόν αποκλειστικά σε σκλάβους και σε ξένους (μετοίκους).¹² Όσες φορές όμως χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο τιμωρίας για πράξεις που παραβίαζαν τους θεσμοθετημένους νόμους και κανόνες της εποχής, τότε εφαρμόζονταν σε όλες τις τάξεις.¹³ Η ελληνική αντίληψη, κατά την οποία οι δούλοι αποτελούσαν ιδιοκτησία του αφέντη

¹⁰ Ο Michel de Montaigne είχε δηλώσει «*Nature has, herself, I fear, imprinted in man a kind of instinct to inhumanity.*» Βλ. *The Complete Essays of Montaigne* 306, 316 Donald M. Frame trans., 1958. Παρόμοιες απόψεις εκφράζει και ο Φουκώ στο έργο του «*Discipline and Punish: The Birth of the Prison*».

¹¹ Η πρώτη αναφορά για βασανισμό συναντάται στα κείμενα ενός Αιγύπτιου ποιητή, ο οποίος περιγράφει πως περί το 1300 Π.Χ ο Φαραώ Ραμσής II χρησιμοποίησε βασανιστήρια σε αιχμαλώτους σε μια προσπάθεια να του αποκαλύψουν την τοποθεσία των εχθρικών δυνάμεων κατά την εισβολή της Αιτής στην Αίγυπτο.

Βλ. Brian Innes - *The History of Torture*-Amber Books (2016) σελ. 13.

¹² Βλ. Σιμόπουλος (2003) *Βασανιστήρια και Εξουσία: Από την Ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, το Βυζάντιο και την Τουρκοκρατία*, ως την εποχή μας σελ. 25-26.

¹³ Ό.π., Η απόφαση βασανισμού για κάποιο κολάσιμο αδίκημα λαμβανόταν κατόπιν αποφάσεως της εκκλησίας του Δήμου.

τους και επομένως έπρεπε να δρουν κατά τη βούλησή του,¹⁴ οδήγησε πλήθος ανθρώπων να γίνουν αποδέκτες απάνθρωπων πρακτικών. Επιπλέον εξέτασε τους ενώπιον του δικαστηρίου, επέβαλε τον βασανισμό τους ώστε να ομολογήσουν, αφού η επικρατούσα θεωρία της εποχής υποστήριζε πως η μαρτυρία ενός δούλου που δόθηκε ελεύθερα, χωρίς να έχει προηγηθεί ο βασανισμός του, ήταν αναξιόπιστη. Φυσικά, υπήρχαν παράλληλα ανομολόγητοι πολιτικοί λόγοι πίσω από τον βασανισμό και τις αδιάκοπες τιμωρίες των δούλων στην αρχαία Ελλάδα, που αφορούσαν στην πράξη την επιβολή της αντίληψης πως η δουλεία αποτελούσε φυσική κατάσταση. Τα βασανιστήρια έτσι, μέσω της κατατρομοκράτησης και καταρράκωσης των δούλων λειτουργούσαν παράλληλα ως ανασταλτικός παράγοντας για μια επικείμενη εξέγερση κρατώντας τους διαρκώς υποταγμένους. Αναφορικά με τις μεθόδους βασανισμού που χρησιμοποιούνταν στην Αρχαία Ελλάδα, μπορούμε να αντλήσουμε παραδείγματα από το θεατρικό έργο «Βάτραχοι» στο οποίο ενδεικτικά αναφέρονται:

«...με βασανιστήρια ανάκρινέ τον και φταιζίμο αν μου βρεις, θανάτωσέ με.

ΑΙΑ. Με τί βασανιστήρια;

ΞΑΝ. Με όποια θέλεις σε σκάλα δέσ' τον, κρέμασέ τον, γδάρ' τον,μαστιγώσέ τον με άγριο καμουτσίκι, ριζ' του στη μύτη ζίδι, στρέβλωσέ τον,βάλ' του πλιθάρια απάνω του, όλα τ' άλλα, μόνο όχι ζύλο με ουρά σκόρδου ή πράσο.»¹⁵

Από την άλλη πλευρά, στην αρχαία Ρώμη, τα βασανιστήρια εκτός από μέθοδος απόσπασης ομολογίας ή τιμωρίας για όσους αποτελούσαν απειλή για τον αυτοκράτορα, θεωρήθηκαν ως ένας ιδιαίτερος τρόπος ψυχαγωγίας για τον όχλο, με τον ίδιο το λαό πολλές φορές να παρακολουθεί δημόσιους βασανισμούς και εκτελέσεις δίνοντας έτσι σιωπηρή συναίνεση για όσα συνέβαιναν. Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί πως για πρώτη φορά, κατά την περίοδο αυτή, εμφανίζεται ο συστηματικός βασανισμός μιας μειονότητας, των χριστιανών Ρωμαίων πολιτών, οι οποίοι θεωρούνται πλήγμα για την καθεστηκυία τάξη. Ο συχνότερος τρόπος βασανισμού ήταν η σταύρωση, με τον αποτυμπανισμό και την φούρκα να ακολουθούν.

¹⁴«Ο δούλος κτήμα τι έμψυχον, και ώσπερ όργανον προ οργάνων πας υπηρέτης» (Πολιτ.Α' 1253b)

¹⁵Αριστοφάνης: Βάτραχοι [Διαδίκτυο] , εδάφιο 620. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=147&page=17

Στην Δύση, περί τα τέλη του Ε' αιώνα τα βασανιστήρια, είχαν εκλείψει μιας και δεν θεωρούνταν πλέον αποδεικτικό μέσο για την διαλεύκανση κάποιου εγκλήματος. Συνεχίστηκαν όμως στην εποχή του Βυζαντίου. Μερικές μόνο από τις αποτρόπαιες τεχνικές βασανισμού που ευδοκίμησαν ήταν οι βασανιστικοί ακρωτηριασμοί και οι πολυώδυνες εκτυφλώσεις. Κατά την περίοδο του 15^{ου} έως τον 17^ο αιώνα τα βασανιστήρια έχουν λάβει πλέον μορφή επιδημίας, με τους βασανισμούς να γίνονται συστηματικά και οργανωμένα. Στην Μεσαιωνική Δύση, εποχή που υπήρξε εξοντωτική και απάνθρωπη για όποιον έβλεπε τον κόσμο με διαφορετικά μάτια, τα βασανιστήρια αποτελούν και πάλι όπλο της εξουσίας εμποιώντας τον φόβο σε ολόκληρη πλέον την κοινωνία.¹⁶ Βρίθει η βιβλιογραφία με πηγές, οι οποίες αναφέρουν αναλυτικά απεχθείς τρόπους σωματικής και ψυχικής εξόντωσης των πολιτών, με χαρακτηριστικότερη ίσως περίοδο εκτενούς και ευρείας εφαρμογής βασανισμών, εκείνη της Ιεράς εξέτασης (Inquisition).¹⁷ Κατά την περίοδο αυτή εφευρίσκονται ακόμα και νέα βοηθήματα, τα οποία χρησιμοποιούνται στις διαδικασίες βασανισμού, με μοναδικό σκοπό την πρόκληση οδυνηρότερου πόνου. Ύποπτοι αιρετικών πεποιθήσεων στοχοποιούνταν και βασανίζονταν, «μάγισσες» ρίχονταν στην πυρά. Είναι πραγματικά αδύνατο να ειπωθεί ο ακριβής αριθμός, των ανθρώπων που αφέθηκαν να καούν, εκείνων που βασανίστηκαν με φρικιαστικές μεθόδους όπως ήταν ο τροχός και πόσοι ήταν εκείνοι που αφέθηκαν να πεθάνουν έγκλειστοι.

Μια αξιοπρόσεκτη μεταβολή παρατηρείται κατά την περίοδο του Διαφωτισμού, κατά τη διάρκεια του οποίου η εφιαλτική πραγματικότητα των προηγούμενων χρόνων κατευνάστηκε. Οι μεταρρυθμίσεις της εποχής, σε συνδυασμό με μια σειρά γενικότερων αλλαγών που πραγματοποιούνταν στην Ευρώπη του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα έδωσαν ένα τέλος στις φρικαλεότητες των προηγούμενων χρόνων. Κατά την περίοδο του Διαφωτισμού και της Αναγέννησης επικρατεί πνοή αλλαγής. Ο ουμανισμός και ο ορθολογισμός αποκτούν ολοένα και περισσότερους οπαδούς έναντι του πρότερου σκοταδισμού. Διαφωτιστές υπήρξαν θερμοί υποστηρικτές της κατάργησης των βασανιστηρίων όσο και της θανατικής ποινής, όταν αυτά ασκούνταν κατά την ανακριτική διαδικασία, είτε όταν επιβάλλονταν κατά την εκτέλεση της εκάστοτε επιβαλλόμενης ποινής. Καθοριστικός ήταν ο ρόλος του Beccaria, και του μνημειώδους δοκιμίου του «*Περί αδικημάτων και ποινών*» χάρη στο οποίο δόθηκε νέα οπτική στον τρόπο που εκδικάζονταν μέχρι τότε τα

¹⁶ Βλ. Σιμόπουλος, στο ίδιο.

¹⁷ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την εξέλιξη των μεθόδων βασανισμού εκείνης της σκοτεινής περιόδου, βλ. The history of torture throughout the ages, George Ryley Scott, Kessinger Publishing, LLC, March 10, 2003.

εγκλήματα, συμβάλλοντας στο να εισαχθούν συστηματοποιημένα εντός του Ποινικού δικαίου, οι ρηξικέλευθες ιδέες που πρέσβευε το κίνημα του Διαφωτισμού. Μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα τα βασανιστήρια είχαν πλέον καταργηθεί τουλάχιστον νομοθετικά στα περισσότερα κράτη,¹⁸ οδηγώντας το 1874 τον Victor Hugo στη διάσημη διακήρυξη του “*torture has ceased to exist*”.¹⁹

Φυσικά, ιδιαίτερος σε περιόδους ξεσπάσματος διεθνών ή εμφύλιων ενόπλων συρράξεων και αναταραχών κοινωνικού χαρακτήρα -όπως κατά την διάρκεια απελευθερωτικών αγώνων- τα βασανιστήρια επανεμφανίζονται καθώς αποτελούν τον πυρήνα της κρατικής εξουσίας όντας, όπως εύστοχα είχε παρατηρήσει ο William Blackstone ήδη από το 1769, «*engine of the state, not of the law*».²⁰ Μέσω της σύντομης και συνοπτικής αυτής ιστορικής αναδρομής διαπιστώνεται πως τα περισσότερα χρόνια που η ανθρωπότητα βίωνε αυτή την λοιμική, γινόταν με την κάλυψη του νόμου, γεγονός που καθιστούσε τον αγώνα των υπέρμαχων της κατάργησης των βασανιστηρίων πολύμοχθο.

Τα βασανιστήρια προοδευτικά μεταβλήθηκαν σε ένα παγκόσμιο εργαλείο καταπίεσης, τόσο ως μέσον ανάκρισης όσο και ως μέσο που συμβάλλει στον εκφοβισμό και στην εξουθένωση πολιτικών αντιπάλων. Φτάνοντας στον 20^ο αιώνα, σύμφωνα με έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας σημειώθηκαν βασανιστήρια σε περιοχές της Λατινικής Αμερικής όπως η Αργεντινή, η Βολιβία, η Χιλή και το Μεξικό.²¹ Η άνοδος φασιστικών και δικτατορικών καθεστώτων στην Ευρώπη σηματοδοτεί το τέλος της περιόδου αποστροφής της χρήσης βασανιστηρίων, τα οποία επανεμφανίζονται στην δημόσια σφαίρα.²² Δεν υπάρχουν πολλά που

¹⁸Τουλάχιστον η δημόσια πρακτική τους, όπως επικρατούσε τους προηγούμενους αιώνες. Εκείνη την περίοδο επίσης, ο βασανισμός ανθρώπων σταμάτησε να αποτελεί ψυχαγωγικό θέαμα.

¹⁹Η Ελλάδα στο πρώτο ελληνικό Σύνταγμα το 1822, συμπεριλαμβάνει Άρθρο μέσα στο οποίο αναφέρει πως «*τα βασανιστήρια καταργούνται διαπαντός*», διάταξη που συμπεριλαμβανόταν σε όλα τα ελληνικά Συντάγματα από την εποχή της εθνεγερσίας μέχρι και σήμερα .

²⁰ William Blackstone, Commentaries on the Laws of England (1765)

²¹Innes, Br. (2016). The History of Torture. London: Amber Books σελ. 171.

²²Η Ελλάδα έχει βρεθεί αντιμέτωπη με το ζήτημα των βασανιστηρίων, με αποκορύφωμα όμως την διάρκεια της επταετίας 1964-1974. Η εγκληματική πρακτική των βασανισμών των πολιτικών κρατουμένων επί δικτατορίας, από την αστυνομία, τη χωροφυλακή, τους παρακρατικούς, ήταν καθημερινό φαινόμενο. Για να γίνει αντιληπτό το μέγεθος της φρίκης παρατίθεται μέρος από το βιβλίο του Περικλή Κοροβέση «Ανθρωποφύλακες», στο οποίο περιέχεται υλικό από την κατάθεση του ίδιου στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

«*Με ρωτάει πώς αισθάνομαι, ενδιαφέρεται να μάθει αν ο πάγκος είναι σκληρός ή αν με κόβουν τα σχοινιά. Με ρωτάει αν άλλαξα γνώμη. Δεν μιλάω καθόλου. Ίσως λέω να 'ναι καλύτερα. Τουλάχιστον να προκαλέσω το υπηρεσιακό τους μένος, να μη το πάρουνε προσωπικά(..). Του είπα: «Αν νομίζετε πως θα βγάλετε τίποτα μ' αυτό τον τρόπο, είστε πολύ γελασμένος. Είναι εικοστός αιώνας. Το λέω αυτό για τη καριέρα σας. Θα σας καταγγείλω. Δεν ξέρω αν το πίστευα ή όχι, πάντως μου 'κανε καλό(..). Η φάλαγγα είναι μια υπερβολικά μεγάλη δύναμη που επενεργεί πάνω σου. Σου δίνει την εντύπωση πως γλιστράς σε μια μεγάλη, επικλινή γυαλιστερή επιφάνεια και πέφτεις πάνω σ' ένα σκληρό γρανιτένιο τοίχο. Αν δεν ήξερες πως σε χτυπάνε στα πόδια, θα σου ήτανε αδύνατο να*

δεν έχουν ήδη ειπωθεί για τις θηριωδίες των Ναζί κατά τον Β' ΠΠ. Η ζοφερή αυτή περίοδος, αποτελεί ίσως το σήμα κατατεθέν της βαρβαρότητας που σημάδεψε τον 20^ο αιώνα στο κύκνειο άσμα του, αφήνοντας πίσω μια ανθρωπότητα καθημαγμένη. Ο τραγικός απολογισμός μετά την λήξη του πολέμου, λειτούργησε ως αφορμή ώστε να δοθούν ορισμένες εγγυήσεις, οι οποίες τελικά στάθηκαν ανεπαρκείς να αποτρέψουν την διάπραξη βασανιστηρίων στην συνέχεια, όπως μαρτυρούν οι καταγγελίες που σημειώθηκαν στην Αλγερία, την Ρουάντα και την τέως Γιουγκοσλαβία.

Φτάνοντας στον 21^ο αιώνα, και ενώ τα βασανιστήρια έχουν καταδικαστεί ευρέως, οι βάνουσες τακτικές εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται από την πλειονότητα των κυβερνήσεων, συμπεριλαμβανομένων και όσων τις καταγγέλλουν και τις καταδικάζουν, καλυπτόμενες όμως πλέον από λεκτικούς ευφημισμούς όπως «ενισχυμένες τεχνικές ανάκρισης». Δυστυχώς, σύμφωνα με την Διεθνή Αμνηστία υπάρχουν αρκετές χώρες, 141 για την ακρίβεια, στις οποίες τα βασανιστήρια αποτελούν καθημερινότητα.²³ Χώρες όπως το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, το Ιράκ, η Ινδονησία, οι Φιλιππίνες, το Ελ Σαλβαδόρ, το Μεξικό, το Ισραήλ και η Τουρκία έχουν κατηγορηθεί ανοιχτά για χρήση βασανιστηρίων.

Η απόλυτη απαγόρευση χρήσης βασανιστηρίων κατέχει ιδιαίτερη θέση στο διεθνές δίκαιο,²⁴ ωστόσο, σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές, παρά τη σαφή απαγόρευση που επιβάλλεται εκ του νόμου, έχουν υπάρξει σοβαρές συζητήσεις μεταξύ των κρατών, για το εάν πρέπει να επιτρέπονται τα βασανιστήρια σε ιδιαίτερα εξαιρετικές περιστάσεις, οι οποίες προκαλούν διεθνή ανησυχία στα αρμόδια όργανα παρακολούθησης ανθρωπιστικών κρίσεων. Αυτή η ανησυχία έγινε ακόμη πιο έντονη με την εμφάνιση της απειλής της τρομοκρατίας, καθώς κανένα κράτος-όσο ισχυρό και αν ήταν- δεν μπόρεσε να την αντιμετωπίσει αποτελεσματικά.

προσδιορίσεις από πού έρχεται. Τις κινήσεις του βασανιστή τις βλέπεις. Τα χτυπήματα είναι ο γρανιτένιος τοίχος. Η επικλινή επιφάνεια τα διαστήματα ανάμεσα στο χτύπημα. Όταν ο ρυθμός είναι κανονικός είναι λιγότερο επώδυνος από τον ακανόνιστο ρυθμό. Την λεπτομέρεια αυτή την ξέρουν και σε χτυπάνε μια γρήγορα μια αργά». Βλ. Κοροβέσης Περικλής. Ανθρωποφύλακες . 2^η έκδοση. Αθήνα: Ηλέκτρα ; 2007. Σελ 39-40.

²³Amnesty International, Torture around the world: what you need to know, June 22, 2015, διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/06/torture-around-the-world/> .

²⁴ Ανάλογη θέση –πρόβλεψη δηλαδή απόλυτης απαγόρευσης χωρίς εξαιρέσεις– κατέχει ενδεικτικά η δουλεία , το δουλεμπόριο, η υποτέλεια καθώς και η αναδρομική ισχύς των νόμων.

1. Πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία και βασανιστήρια.

ΣΤΕΠΑΝ: Μια φορά ένιωσα ντροπή για τον εαυτό μου, κι αυτό από λάθος άλλων. Όταν με μαστίγωσαν! Γιατί έγινε και αυτό! Ξέρεις τι σημαίνει μαστίγωμα; «Αν το Κακό δρα απεριόριστα, δικαιούται το Καλό να θέτει όρια στη δική του δράση», υπάρχει πραγματικά ένα ανώτερο αγαθό στο όνομα του οποίου επιτρέπεται και δικαιολογείται η χρήση ειδικών μεθόδων ανάκρισης ή τιμωρίας;²⁵

Η ένταση του ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινότητας για θέματα που αφορούν την χρήση βασανιστηρίων ή άλλης μορφής κακομεταχείριση και η διαμόρφωση του εντυπωσιακού θεσμικού πλαισίου που προέκυψε από την ευαισθητοποίηση για την προαγωγή των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι σχετικά πρόσφατη εξέλιξη. Αρχικώς, υπήρξε σχετική συμμόρφωση, σεβασμός και συναίνεση των κρατών για τον εξοβελισμό τέτοιων πρακτικών, ωστόσο το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου απέβη μοιραίο. Αμέσως μετά την επίθεση στο Παγκόσμιο Κέντρο Εμπορίου και το Πεντάγωνο, ο τότε πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών George Bush, μίλησε για έναρξη ενός νέου πολέμου, ενάντια στην τρομοκρατία με σκοπό να καταστρέψει το τρομοκρατικό δίκτυο της Al Qaeda,²⁶ με οποιοδήποτε μέσο είναι απαραίτητο.²⁷ Το 2001, αποτέλεσε ημερομηνία ορόσημο, σηματοδοτώντας την αλλαγή στον τρόπο που διενεργούνταν μέχρι τότε οι συρράξεις.

Η απειλή της τρομοκρατίας επανάφερε στο προσκήνιο τη συζήτηση για το πόσο μπορούν να υπάρχουν εξαιρέσεις ή παρεκκλίσεις από τον απαγορευτικό κανόνα της χρήσης βασανιστηρίων σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης. Διλήμματα όπως «φανταστείτε πως

²⁵ Αυτό το ερώτημα θέτει και διερευνά ο Albert Camus στο θεατρικό του έργο «Οι Δίκαιοι».

²⁶ Η Al Qaeda που στα αραβικά σημαίνει «Η βάση», αποτελεί παγκόσμια εξτρεμιστική μαχητική οργάνωση με επικεφαλής τον Οσάμα Μπιν Λάντεν, η οποία ιδρύθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1980 με σκοπό την προστασία των Ισλαμικών κρατών από την επιρροή των δυτικών χωρών.

²⁷ Σχεδόν ένα μήνα μετά το τρομοκρατικό χτύπημα ο Αντιπρόεδρος της Αμερικής, Dick Cheney, δήλωνε μεταξύ άλλων : «We are dealing here with evil people, who dwell in the shadows, planning unimaginable violence and destruction. We have no alternative but to meet the enemy where he dwells. (...)We must and we will use every means at our disposal to ensure the freedom and security of the American people.(...) When you think of that attack and of the merciless horror inflicted at the World Trade Center, no punishment for the terrorist seems too harsh.(...)But in dealing with the terrorists themselves, we will be relentless and they will come to understand the meaning of justice(...)The world understands that we do not fight a religion. Ours is not a campaign against the Muslim faith(...)This is a struggle against evil. That is why people in every part of the world and of all faiths stand together against this foe. And that is why we will prevail(...)». Vice President Cheney Delivers Remarks at the 56th Annual Alfred E. Smith Memorial Foundation Dinner, New York, October 18, 2001, διαθέσιμο στο : <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/vicepresident/news-speeches/speeches/vp20011018.html> .

μπορούσατε να σώσετε 100 ζωές αλλά για να το κάνετε πρέπει να βασανίσετε ένα άτομο. Θα το κάνατε;» αποτέλεσαν ελαφρυντικά και δικαιολογίες στην χρήση μεθόδων βασανισμού ή άλλης μορφής κακομεταχείρισης κατά την ανακριτική διαδικασία σε διάφορες χώρες. Το υποθετικό “ticking-bomb scenario”,²⁸ που ουσιαστικά αφορά την αναζήτηση αναγκαίων και κρίσιμων πληροφοριών σε μια επείγουσα κατάσταση με σκοπό να σωθούν αθώες ζωές, ενσωματώθηκε στην κυβερνητική πολιτική και στη ρητορική της.²⁹ Δυστυχώς, η συζήτηση δεν έμεινε μόνο σε θεωρητικό επίπεδο αλλά εφαρμόστηκε και στην πράξη με μερικές προσαρμογές από τον γαλλικό στρατό στην Αλγερία,³⁰ τις ισραηλινές υπηρεσίες ασφαλείας στην Παλαιστίνη,³¹ τον βρετανικό στρατό στη Βόρεια Ιρλανδία,³² τον αμερικανικό στρατό και τις δυνάμεις ασφαλείας στο Ιράκ, το Αφγανιστάν και σε πολλές άλλες χώρες. Ο πόλεμος ενάντια στη τρομοκρατία βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό σε αυτή την υπόθεση, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από την πολιτική που ακολουθήθηκε κατά την διαδικασία ανάκρισης στις φυλακές του Guantanamo,³³ του Abu Ghraib³⁴ και στο Αφγανιστάν. Έτσι, στο όνομα του πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία, ανέτειλε ένας νέος μεσαίωνας βασανιστηρίων. Η έκθεση Schlesinger³⁵ για το Abu Ghraib σημειώνει ότι *«for the U.S., most cases for permitting harsh treatment of detainees on moral*

²⁸Το ticking-bomb scenario είναι ένα υποθετικό πείραμα που χρησιμοποιείται για να αμφισβητήσει την απόλυτη απαγόρευση των βασανιστηρίων. Συνήθως διατυπώνεται ως εξής: «Ας υποθέσουμε ότι ένας δράστης ενός επικείμενου τρομοκρατικού χτυπήματος, που θα σκοτώσει πολλούς ανθρώπους, βρίσκεται στα χέρια των αρχών και για να αποκαλύψει τις πληροφορίες που χρειάζονται για να αποτραπεί η επίθεση, μπορούν να δοθούν μόνο εάν βασανιστεί. Πρέπει να βασανιστεί;». Διαθέσιμο στο: <https://www.apr.ch/sites/default/files/publications/tickingbombscenario.pdf>.

²⁹Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κυβέρνηση Bush, η οποία ενέκρινε τη χρήση «ενισχυμένων τακτικών ανάκρισης» (enhanced interrogation techniques) για την εξαγωγή πληροφοριών από «εχθρικούς μαχητές» σε κέντρα κράτησης όπως το Guantanamo και το Αφγανιστάν. Διαθέσιμο στο: <https://humanrightsfirst.org/library/enhanced-interrogation-explained>.

³⁰Για λεπτομερέστερη ανάλυση βλ. R. Branche – Torture of terrorists? Use of torture in a “war against terrorism”: justifications, methods and effects: the case of France in Algeria, 1954–1962 (2007) τεύχος 89 International Review of the Red Cross, σελ. 543. Διαθέσιμο στο: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-867-3.pdf>.

³¹ Για λεπτομερέστερη ανάλυση βλ. ISRAEL'S HIGH COURT OF JUSTICE RULING ON THE GENERAL SECURITY SERVICE USE OF "MODERATE PHYSICAL PRESSURE": AN END TO THE SANCTIONED USE OF TORTURE?, διαθέσιμο στο: <https://mckinneylaw.iu.edu/iiclr/pdf/vol11p145.pdf>.

³²Για λεπτομερέστερη ανάλυση βλ. Judgement of the European Court of Human Rights, Ireland v. the United Kingdom, 18/01/1978. Διαθέσιμο στο: https://www.cvce.eu/en/obj/judgement_of_the_european_court_of_human_rights_ireland_v_the_united_kingdom_18_january_1978-en-e07eaf5f-6d09-4207-8822-0add3176f8e6.html.

³³“It’s Time for a Reckoning on Torture”, Foreign Policy, 15 September 2021, διαθέσιμο στο: <https://foreignpolicy.com/2021/09/15/guantanamo-bay-closure-torture-biden-administration>.

³⁴“Red Cross Found Widespread Abuse Of Iraqi Prisoners”, The Wall Street Journal, 7 May 2004, διαθέσιμο στο: <https://www.wsj.com/articles/SB108384106459803859>.

³⁵Για περισσότερες πληροφορίες και λεπτομερέστερη ανάλυση της έκθεσης βλ. The Schlesinger Report: An Investigation of Abu Ghraib Paperback – November 15, 2005.

*grounds begin with variants of the 'ticking time-bomb' scenario».*³⁶ Οι μέθοδοι βασανισμού που ακολουθήθηκαν συμπεριλάμβαναν: εικονικές εκτελέσεις, ξυλοδαρμούς, waterboarding, εκτεταμένη παραμονή στο κρύο, εγκλεισμό σε μικρά κουτιά, και στέρηση ύπνου.³⁷

i. Επιχειρήματα σχετικά με το δίλημμα του ticking-bomb scenario.

Η κοινή γνώμη βρέθηκε διχασμένη στην προσπάθεια της να δώσει απάντηση στο προαναφερθέν ερώτημα με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν δύο τάσεις για το πώς βλέπει κανείς τη χρήση βασανιστηρίων. Από τη μία πλευρά, υπάρχουν εκείνοι που ισχυρίζονται ότι τα βασανιστήρια μπορούν και πρέπει να δικαιολογούνται σε εξαιρετικές περιστάσεις, όπως είναι το “ticking-bomb scenario”. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν εκείνοι που υποστηρίζουν σθεναρά την απόλυτη απαγόρευση των βασανιστηρίων, όπως ορίζει το διεθνές δίκαιο και, κατά συνέπεια, αντιτίθενται με κάθε τρόπο στην δικαιολόγηση των βασανιστηρίων. Συνοπτικά, παρουσιάζονται μερικά από τα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν και από τις δύο πλευρές, ώστε να μπορέσει ο κάθε αναγνώστης της παρούσας εργασίας, να εξάγει τα δικά του συμπεράσματα.

Αρχικώς, πρέπει να τονιστεί πως μελετάται η περίπτωση των ανθρώπων που τάσσονται υπέρ της χρήσης μεθόδων βασανισμού, μόνο σε συνθήκες όπως αυτές περιγράφονται στην περίπτωση του υποθετικού σεναρίου, όταν δηλαδή οι πρακτικές βασανισμού στοχεύουν στην εκμείωση πληροφοριών με σκοπό την αποφυγή απώλειας ανθρώπινων ζώων σε ένα επικείμενο τρομοκρατικό χτύπημα. Οι υποστηρικτές δημιούργησαν επιχειρήματα πάνω σε μια ωφελμιστική βάση, στηριζόμενοι κυρίως στη λογική πως είναι λιγότερο κακό να προκαλέσεις βλάβη σε έναν άνθρωπο, παρά να επιτρέψεις το θάνατο μεγάλου αριθμού ανθρώπων (ή σε

³⁶Luban D. Liberalism, Torture, and the Ticking Bomb. Διαθέσιμο στο: <https://scholarship.law.georgetown.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1163&context=facpub>.

³⁷Χρήσιμη πηγή πληροφόρησης αποτελεί η μαρτυρία του Mohamedou Ould Slahi, 50 ετών, ο οποίος πέρασε 14 χρόνια αιχμαλωσίας στη φυλακή του Guantanamo όπου ξυλοκοπήθηκε, εξευτελίστηκε σεξουαλικά υποβλήθηκε σε εικονικές εκτελέσεις/πνιγμούς και δέχθηκε ηλεκτροσόκ επανειλημμένα. «Προσπάθησαν να με αναγκάσουν να ομολογήσω για ένα έγκλημα που δεν διέπραξα», εξήγησε. «Μου στέρησαν τον ύπνο και μου έκαναν ανάκριση για τις πρώτες εβδομάδες ημέρες, καθώς και με εμπόδισαν να κάνω προσευχή ή νηστεία». Ο Slahi χωρίς καμία προηγούμενη κατηγορία, κατηγορήθηκε πως ήταν ένας από τους εγκέφαλους πίσω από τις τρομοκρατικές επιθέσεις του 2001 στη Νέα Υόρκη και την Ουάσινγκτον, επειδή κάποτε είχε υποστηρίξει την Al Qaeda κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του 1980 στο Αφγανιστάν. Εκεί πολέμησε εναντίον των υποστηριζόμενων από τη Σοβιετική υποστήριξη κομμουνιστών για τρεις εβδομάδες, πριν διακόψει τους δεσμούς του με την ομάδα. Guantanamo's cruelty is medieval. It's a horror story. And it's true, April 6 2021, διαθέσιμο στο: <https://latheeffarook.com/europe-and-usa/guantanamos-cruelty-is-medieval-its-a-horror-story-and-its-true-by-anjuman-rahman/>.

κάποιες περιπτώσεις και ενός ανθρώπου).³⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η άποψη του νομικού Dershowitz, ο οποίος στο βιβλίο του «*Why terrorism works*» προτείνει «μη θανάσιμα βασανιστήρια», που θα «περιορίζονται αποκλειστικά σε περιπτώσεις που υφίσταται το συναρπαστικό *ticking bomb scenario* (γεγονός αρκετά σπάνιο)» κατόπιν «δικαστικής εγκρίσεως» μέσω της έκδοσης «εντάλματος βασανιστηρίων»³⁹ καταλήγοντας πως «[...]δεν είναι απόλυτα σίγουρο ότι τα βασανιστήρια θα δουλέψουν, είναι όμως η τελευταία ελπίδα μας για την αποτροπή μιας πυρηνικής καταστροφής[...]».⁴⁰

Φυσικά, τα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν γύρω από αυτές τις ρητορικές απειδείχθησαν σαθρά, έπειτα από μελέτες, οι οποίες απέδειξαν πως όσες φορές χρησιμοποιήθηκαν βασανιστήρια, δεν επέφεραν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.⁴¹ Αναλύοντας επιμέρους το «*ticking-bomb scenario*» και τα επιχειρήματα που έχουν διατυπωθεί υπέρ της χρήσης βασανιστηρίων για απόσπαση χρήσιμων πληροφοριών, συνοπτικά μπορούν να επισημανθούν τα ακόλουθα:

Η υπόθεση του σεναρίου είναι δοσμένη ιδανικά, αλλά στην πραγματικότητα προκύπτουν αντικειμενικές δυσκολίες όπως, πώς θα γνωρίζει κανείς ποιο βασανιστήριο είναι αποτελεσματικό στον συγκεκριμένο ύποπτο ώστε να ομολογήσει εντός του χρόνου που απομένει μέχρι να εκραγεί η βόμβα;⁴² Αναφορικά με το κομμάτι της απόσπασης ομολογίας, την στιγμή που διενεργούνται τα βασανιστήρια λόγω του οξύ πόνου που βιώνει το θύμα, είναι πιθανόν να ομολογήσει οτιδήποτε προκειμένου να σταματήσει ο πόνος. Επομένως, είναι εξαιρετικά αμφίβολο, εάν όσες ομολογίες ή πληροφορίες αποσπώνται μέσω τέτοιων διαδικασιών είναι αληθείς.⁴³ Τέλος, επαναλαμβάνεται πως τα βασανιστήρια και άλλοι τρόποι σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, αποτελούν τεράστιο πλήγμα για την αξιοπρέπεια του ατόμου και κατά συνέπεια ολόκληρης της κοινωνίας.

³⁸ Torture: When the Unthinkable is Morally Permissible Bagaric και Clarke, Αυτ., 4.

³⁹ Αυτ. 120

⁴⁰ Αυτ. 122

⁴¹ Πλήθος ερευνών που έχουν γίνει έχουν αποδείξει πως τα βασανιστήρια κατά την ανακριτική διαδικασία δεν επιφέρουν ποτέ τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Για λεπτομερέστερη ανάλυση: <https://journalistsresource.org/politics-and-government/does-torture-work-research-says-no/>.

⁴² J. Jeremy Wisnewski & R. D. Emerick. The Ethics Of Torture. Continuum; 2009. The Ethics of Torture (2009) Αυτ. 19.

⁴³ “5 Reasons Why Torture Does Not Work and Can Never Be Justified”, Human Rights Careers διαθέσιμο στο : <https://www.humanrightscareers.com/issues/reasons-why-torture-does-not-work/>.

Αποτελεί ίσως ειρωνεία πως τα βασανιστήρια που χρησιμοποιήθηκαν ως «όπλα» κατά τη διάρκεια του προληπτικού αυτού πολέμου, αποτελούσαν τα ίδια, από μόνα τους, μια μορφή τρομοκρατίας. Συμπερασματικά, ο πόλεμος ενάντια στην τρομοκρατία ήταν κάτι παραπάνω από απάντηση στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Αποτέλεσε μια συντονισμένη προσπάθεια να ενταχθούν τα βασανιστήρια στην διαδικασία της προανάκρισης ώστε να μπορούν τα κράτη να τρομοκρατούν τους αντιφρονούντες. Το «ticking-bomb scenario», δημιουργεί την ψευδαίσθηση, πως τα βασανιστήρια χρησιμοποιούνται μόνο για λόγους εθνικής ασφάλειας, όπως τα τρομοκρατικά χτυπήματα, αγνοώντας όμως πως η εν μέρει αποδοχή τέτοιων πρακτικών, ελλοχεύει κινδύνους εξάπλωσης των περιπτώσεων που η χρήση τους θα θεωρούνταν ηθικά αποδεκτή. Την απάντηση για το εάν υπάρχει κάποια περίπτωση που μπορεί ο βασανισμός έστω και ενός ανθρώπου να επιφέρει θετικά αποτελέσματα έχει δοθεί με γλαφυρό τρόπο στο έργο του Fyodor Dostoevsky, «Αδελφοί Καραμάζοφ»:

«[...]Φαντάσου πως εσύ ο ίδιος χτίζεις το οικοδόμημα της ανθρωπίνης μοίρας με το σκοπό να χαρίσεις τελικά στους ανθρώπους την ευτυχία, να τους δώσεις επιτέλους την ειρήνη και την ηρεμία, μα για να γίνει αυτό, είναι απαραίτητο, είναι αναπόφευκτο να καταβασανίσεις ένα μονάχα μικρούλικο πλάσμα, εκείνο το ίδιο παιδάκι, να πούμε, που χτυπούσε το στήθος του με τη μικρή γροθιά του, και πάνω στα ανεκδίκητα δάκρυά του να θεμελιώσεις το οικοδόμημα. Θα δεχόσουν τάχα να γίνεις αρχιτέκτονας μ' αυτούς τους όρους; Απάντησέ μου και μην ψεύδεσαι!

*- 'Όχι, δε θα δεχόμουν [...]*⁴⁴

⁴⁴ Αδελφοί Καραμάζοφ σελ. 141

2. Το νομικό πλαίσιο

Η στροφή προς την δεσμευτική συλλογική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και κυρίως δε της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η οποία είχε καταρρακωθεί μετά τα συμβάντα του απώτατου παρελθόντος, αποτέλεσε παρώθηση για την σύναψη ενός αυστηρά δομημένου νομοθετικού πλαισίου, το οποίο πλέον περιλαμβάνει διεθνείς και εθνικές συμβάσεις, δεσμευτικά και μη δεσμευτικά κείμενα, μαζί με πλήθος νομοθετημάτων και ψηφισμάτων με απώτερο σκοπό να απαγορευτούν κατ' αρχήν τα βασανιστήρια ή κάθε άλλης μορφής απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή, μεταχείριση ή τιμωρία.

Η «γέννηση» της έννομης τάξης επήλθε με την σύσταση της **Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων**, η οποία υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 10 Δεκεμβρίου του 1948 στον απόηχο του Β' ΠΠ, οδηγώντας την διεθνή κοινότητα στο να απαγορεύσει επισήμως τα βασανιστήρια. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί κείμενο τυπικά μη δεσμευτικό, το οποίο όμως διαμόρφωσε μια κοινή αντίληψη για τα ατομικά δικαιώματα. Σύμφωνα λοιπόν με το Άρθρο 5 της εν λόγω Διακήρυξης, *«Κανείς δε θα υπόκειται σε βασανιστήρια ή σε σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση»*. Εάν στην κορυφή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βρίσκεται εκείνο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας,⁴⁵ τότε τα βασανιστήρια αποτελούν ίσως την πιο έκδηλη μορφή προσβολής της. Αυτή η παραδοχή αποτελεί κοινή συνιστώσα όλων όσων ειπώθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο και μάλλον περικλείει την ουσία των βασανιστηρίων. Μέσω του εκφοβισμού που προκαλείται από την χρήση τους, καταφέρνουν να επιβάλλουν κυρίως υποταγή

⁴⁵ Όπως αναφέρεται στο Άρθρο 1 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ *«Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν είναι μόνο θεμελιώδες δικαίωμα αυτή καθαυτή, αλλά αποτελεί την ίδια τη βάση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η Οικουμενική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου του 1948 κατοχυρώνει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια στο προσίμό της: '... επειδή η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων τους, αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο'. Στην απόφασή της 9ης Οκτωβρίου 2001 στην υπόθεση C-377/98 Κάτω Χώρες κατά Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, Συλλ. 2001, σ. I-7079, στις παραγράφους 70 έως 77 του σκεπτικού, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι το θεμελιώδες δικαίωμα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αποτελεί στοιχείο του δικαίου της Ένωσης. Από τα ανωτέρω συνάγεται, ιδίως, ότι κανένα από τα δικαιώματα που ορίζει ο παρών Χάρτης δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την προσβολή της αξιοπρέπειας άλλου προσώπου και ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ανήκει καθ' υπόσταση στα δικαιώματα που ορίζει ο παρών Χάρτης. Δεν μπορεί ως εκ τούτου να θιγεί ούτε κατά τον περιορισμό δικαιώματος»* Διαθέσιμο στο: <https://fra.europa.eu/el/eu-charter/article/1-anthropini-axioprepeia>.

προσβάλλοντας παράλληλα την αξιοπρέπεια του ατόμου, εκμηδενίζοντας την προσωπικότητα του, κάμπτοντας την βούληση του αφού μέσω του πόνου που προκαλείται, αφαιρείται αυτομάτως το δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας και επιλογής. Κατ' ακολουθία συνάγεται πως η αρχή της αξιοπρέπειας διέπει το σύνολο των κανόνων δικαίου.

Λίγα χρόνια αργότερα το 1949, με αφορμή και πάλι τις φρικαλεότητες του Β' ΠΠ, υπεγράφη η **Τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης**, που ήρθε να συμπληρώσει την ήδη θεσπισμένη Τρίτη Σύμβαση του 1929,⁴⁶ οι οποίες αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο του διεθνούς δικαίου. Το άρθρο 99, στην ΣΓ3 μεταξύ των άλλων αναφέρει «*Ουδεμία ηθική ή σωματική πίεσις επιτρέπεται ν' ασκηθή επί αιχμαλώτου πολέμου ίνα δεχθή ούτος ν' αναγνωρίση εαυτόν ένοχον πράξεως δι' ην κατηγορείται*», ενώ η διάταξη του άρθρου 3 της ΣΓ4, η οποία είναι κοινή σε όλες τις Συνθήκες, απαγορεύει, μεταξύ άλλων, τις προσβολές κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας και ιδιαιτέρως την ανθρωποκτονία, τον ακρωτηριασμό, τη βάνουση μεταχείριση, τα βασανιστήρια και την κράτηση ομήρων. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και η **Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου(1950)**, καθώς στο Άρθρο 3 αναφέρεται πως «*Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπων ή εξευτελιστικής*». Η απαγόρευση των βασανιστηρίων σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο προκύπτει ρητά εκ του νόμου.

Τις ανωτέρω συμβάσεις συμπληρώνουν το **Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ICCPR)**⁴⁷ του 1966, σύμφωνα με την πρόβλεψη του οποίου, όπως διατυπώνεται στο Άρθρο 7 «*Κανείς δεν υποβάλλεται σε βασανιστήρια ούτε σε ποινές ή μεταχειρίσεις σκληρές, απάνθρωπες ή εξευτελιστικές. Ειδικότερα, απαγορεύεται η υποβολή προσώπου, χωρίς την ελεύθερη συγκατάθεσή του σε ιατρικό ή επιστημονικό πείραμα*». Η **Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας του (CAT,1984)** -για τους σκοπούς της οποίας δόθηκε ο ακριβής ορισμός των βασανιστηρίων-, η οποία κυρώθηκε στην Ελλάδα με το Ν.1782/198836 και η **Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης**,⁴⁸ που

⁴⁶Ουσιαστικά, η Τρίτη Σύμβαση θέσπισε τον τρόπο που θα πρέπει να μεταχειρίζονται οι αιχμάλωτοι σε καταστάσεις πολέμου, ενώ η Τέταρτη Σύμβαση κατοχύρωσε την προστασία των πολιτών σε καιρό πολέμου.

Πηγή : Βικιπαίδεια.

⁴⁷Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, διαθέσιμο στο : <https://www.refworld.org/cgi-bin/txis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bd686e52> .

⁴⁸ Η σύμβαση αυτή σύστησε την επιτροπή, που φέρει τον τίτλο «Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την πρόληψη των

τέθηκε σε ισχύ το 1989, περιέχουν επίσης αδιάσπαστη διατύπωση που αφορά τόσο τα βασανιστήρια όσο και κάθε άλλη μορφή απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης προσπαθώντας με αυτό τον τρόπο να κάνουν ακόμα πιο αποτελεσματικό τον αγώνα για την κατάργησή τους. Με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ υιοθετήθηκε το 2002 το **Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων και άλλων Μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας(ORCAT)**,⁴⁹ το οποίο η Ελλάδα δεν είχε υπογράψει μέχρι πρόσφατα. Για την Ελλάδα συγκεκριμένα, από το 2014 ο Συνήγορος του Πολίτη ως «*Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης των Βασανιστηρίων και της Κακομεταχείρισης*»⁵⁰, αναλαμβάνει αρμοδιότητες που του δίνουν δικαιοδοσία διενέργειας επισκέψεων σε όλους τους χώρους στέρησης της ελευθερίας, με ή χωρίς πρότερη ενημέρωση των αρμόδιων αρχών που προϊστανται των χώρων αυτών, ενώ άλλα καθήκοντα του αφορούν τη σύνταξη και δημοσίευση εκθέσεων για τις συνθήκες κράτησης, την πρόληψη τυχόν προσβολών της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στη βελτίωση των συνθηκών κράτησης, σε χώρους όπως οι φυλακές, τα αστυνομικά τμήματα και τα κέντρα κράτησης, όπου παρατηρούνται συνήθως παραβιάσεις.⁵¹

Εκτός των προαναφερθέντων διεθνών συμβάσεων υπάρχουν ταυτόχρονα και περιφερειακές συμφωνίες όπως η **Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (1950)**,⁵² η **Αμερικανική Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1969)**,⁵³ ο **Αφρικανικός Καταστατικός Χάρτης**

βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας» (CPT). Η εν λόγω σύμβαση επικυρώθηκε στην Ελλάδα με τον Ν.1949/1991.

⁴⁹ Όπως αναφέρεται στο Άρθρο 1. του Πρώτου Μέρους -Γενικές Αρχές του συγκεκριμένου Πρωτοκόλλου: «*Σκοπός του παρόντος Πρωτοκόλλου είναι η δημιουργία συστήματος τακτικών επισκέψεων από ανεξάρτητα διεθνή και εθνικά όργανα σε χώρους στέρησης της προσωπικής ελευθερίας για την αποτροπή των βασανιστηρίων και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας*». Διαθέσιμο στο : <https://www.asylumlawdatabase.eu/sites/default/files/aldfiles> .

⁵⁰Άρθρο 2, Σύσταση Εθνικού Μηχανισμού Πρόληψης § 1 όπου αναφέρεται : *Ως «Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης», κατά τα άρθρα 3 και 17 του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (καλούμενου εφεξής «Προαιρετικό Πρωτόκολλο»), ορίζεται ο Συνήγορος του Πολίτη. Ν. 4228/2014 - ΦΕΚ 7/Α/10-1-2014, διαθέσιμο στο : <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anthropina-dikaiomata/n-4228-2014.html>.*

⁵¹Συνήγορος του Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, Εθνικός Μηχανισμός Πρόληψης των Βασανιστηρίων και Κακομεταχείρισης, Ετήσια Έκθεση 2014 διαθέσιμο στο: https://www.synigoros.gr/resources/docs/greek_web.pdf.

⁵² Βλ. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών Άρθρο 3: «*Κανείς δεν πρέπει να υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία*».

⁵³ Άρθρο 5 «*Κανείς δε θα υποβάλλεται σε βασανιστήρια ή σε σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση. Σε όλα τα άτομα που στερήθηκαν την ελευθερία τους πρέπει να συμπεριφέρονται με σεβασμό όπως αρμόζει στην έμφυτη*

για τα Ανθρώπινα και Λαϊκά Δικαιώματα,⁵⁴ ο οποίος αν και υιοθετήθηκε το 1981, δεν έχει τεθεί ακόμα σε ισχύ. Οι διατάξεις αυτές βρίσκονται σε απόλυτη σύμπτωση και με ανάλογα νομικά κείμενα του διεθνούς δικαίου που επιτάσσουν το απόλυτο χαρακτήρα της απαγόρευσης των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας.

Επιπροσθέτως, από το σύνολο του παρατιθέμενου διεθνούς νομικού πλαισίου αλλά και από τα επιμέρους εσωτερικά δίκαια των χωρών, που περιλαμβάνουν εξίσου προβλέψεις σχετικά με τα βασανιστήρια, προκύπτει πως υφίσταται επαρκής νομοθετική κάλυψη. Ακόμα και κείμενα μη τυπικής ισχύος, γίνονται δεκτά πανεθνικά, από όλα τα συμβαλλόμενα και μη κράτη, αφού έχουν αναχθεί πλέον σε εθιμικό δίκαιο, αποκτώντας ισχύ αναγκαστικού κανόνος δικαίου (*ius cogens*). Αποτελεί συμπέρασμα γενικής αποδοχής, τουλάχιστον στο πλαίσιο του δυτικού νομικού πολιτισμού, ότι η απαγόρευση υποβολής σε βασανιστήρια φέρει «απόλυτο» χαρακτήρα. Ωστόσο, η ύπαρξη της ρητής απαγόρευσης εντός διατάξεων στα νομικά συστήματα των κρατών μελών, δεν επαρκεί για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που επιβάλλονται από οποιαδήποτε σύμβαση, καθώς ανά διαστήματα έχουν παρατηρηθεί κατάφωρες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η εσωτερική έννομη τάξη κάθε συμβαλλόμενου μέρους αλλά και η διεθνής κοινότητα, φέρουν το βάρος της ευθύνης της εφαρμογής της κάθε επιμέρους Σύμβασης, με αρμόδια όργανα για την επίβλεψη της τήρησης της να αποτελούν η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων και ο Ειδικός Εισηγητής των Ηνωμένων Εθνών για τα Βασανιστήρια.

αξιοπρέπεια του ανθρώπου». Refworld.org. 2022. [online] Διαθέσιμο στο : <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=4bf4d63a2>.

⁵⁴ Άρθρο 5: «Όλες οι μορφές εκμετάλλευσης και ταπείνωσης του ανθρώπου, ειδικά τα βασανιστήρια, η σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική τιμωρία και μεταχείριση, θα απαγορεύονται».

III. Ορίζοντας τα Βασανιστήρια.

Από τις άνωθεν παρατιθέμενες συμβάσεις, η εν λόγω εργασία θα επικεντρωθεί στο μοναδικό νομικά δεσμευτικό κείμενο εντός του διεθνούς δίκαιου, την *Διεθνή Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας*. Η συγκεκριμένη σύμβαση αποτελεί παράλληλα αφετηρία για τον προσδιορισμό της έννοιας των βασανιστηρίων, λόγω του νομοθετικού ορισμού που περιέχει.

Στο άρθρο 1 παρ.1 της Σύμβασης του Ο.Η.Ε, βασανιστήριο ορίζεται ως «*κάθε πράξη με την οποία, σωματικός ή ψυχικός πόνος ή έντονη οδύνη επιβάλλονται με πρόθεση σ' ένα πρόσωπο, με σκοπό ιδίως να αποκτηθούν απ' αυτό ή από τρίτο πρόσωπο πληροφορίες ή ομολογίες, να τιμωρηθεί για μια πράξη που αυτό ή τρίτο πρόσωπο έχει διαπράξει ή είναι ύποπτο ότι την έχει διαπράξει, να εκφοβηθεί ή εξαναγκασθεί αυτός ή τρίτο πρόσωπο, ή για κάθε άλλο λόγο που βασίζεται σε διάκριση οποιασδήποτε μορφής, εφ' όσον ένας τέτοιος πόνος ή οδύνη επιβάλλονται από δημόσιο λειτουργό ή κάθε πρόσωπο που ενεργεί με επίσημη ιδιότητα ή με την υποκίνηση ή τη συναίνεση ή την ανοχή του. Δεν περιλαμβάνονται ο πόνος ή η οδύνη που προέρχονται μόνον από πράξεις συμφυείς ή παρεμπόπτουσες προς νόμιμες κυρώσεις*». Εν συνεχεία, στο Άρθρο 2 παρ.2 δηλώνεται, «*Καμιά απολύτως εξαιρετική περίπτωση, είτε αποτελεί κατάσταση πολέμου ή απειλή πολέμου, εσωτερική πολιτική αστάθεια ή κάθε άλλη κατάσταση ανάγκης, δεν μπορεί να προβληθεί ως δικαιολογία για βασανιστήρια*».

Εκ των ως άνω, συνάγεται, πως χρησιμοποιούνται τέσσερα εννοιολογικά κριτήρια:⁵⁵

- (1) η εκ προθέσεως πρόκληση,
- (2) έντονου ψυχικού ή σωματικού πόνου ή οδύνης,
- (3) για έναν με ορισμένο σκοπό,⁵⁶
- (4) η τέλεση της πράξης γίνεται από κρατικό όργανο ή με την έγκριση αυτού.

Τα κριτήρια που τίθενται είναι ιδιαίτερης σημασίας, αφού διαχωρίζουν τα βασανιστήρια από τις υπόλοιπες μορφές κακομεταχείρισης. Είναι εξαιρετικά σημαντικό να επισημανθεί πως σε

⁵⁵Julianne Harper, *Defining Torture: Bridging the Gap Between Rhetoric and Reality*, 49 Santa Clara L. Rev. 893 (2009). Διαθέσιμο στο : <http://digitalcommons.law.scu.edu/lawreview/vol49/iss3/7>.

⁵⁶Ο σκοπός αυτός ανάγεται στο να αποκτηθούν πληροφορίες ή ομολογίες, να τιμωρηθεί για μια πράξη, να εκφοβηθεί ή εξαναγκασθεί, ή για κάθε άλλο λόγο που βασίζεται σε διάκριση οποιασδήποτε μορφής.

αντίθεση με τα βασανιστήρια, ακριβής ορισμός της «απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης» δεν υπάρχει. Η νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ) αναφορικά με την διάκριση των δύο εννοιών δεν εμφανίζεται ενιαία. Αρχικά, ως κριτήριο διάκρισης υιοθετήθηκε το στοιχείο της προμελετημένης και σκόπιμης διάστασης των βασανιστηρίων, ενώ αργότερα απομακρύνθηκε από αυτό και στράφηκε προς το κριτήριο της σοβαρότητας της ταλαιπωρίας που προκλήθηκε από την πράξη. Μπορεί να συναχθεί επομένως, ότι η νεότερη νομολογία του ΕΔΔΑ εφαρμόζει δύο κριτήρια για τη διάκριση της έννοιας των βασανιστηρίων από την έννοια της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, ήτοι το βαθμό σοβαρότητας της συμπεριφοράς που φέρεται πως υπάγεται στο άρθ. 3 της ΕΣΔΑ και το στοιχείο του σκοπού.⁵⁷

Κατ' ακολουθίαν, τα βασανιστήρια μπορούν να ιδωθούν ως σκόπιμη συμπεριφορά που προκαλεί πολύ σοβαρή και σκληρή ταλαιπωρία. Δεν αποκλείεται το στοιχείο της σκοπιμότητας να εντοπίζεται και σε συμπεριφορές που εμπίπτουν αντίστοιχα στον ορισμό της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις κακομεταχείρισης των φερόμενων ως δραστών από κρατικά όργανα κατά τη διάρκεια ανακριτικών διαδικασιών, με σκοπό την απόσπαση ομολογίας, η οποία κακομεταχείριση δεν προκαλεί βλάβη ικανή ώστε να τη χαρακτηρίσει ως βασανιστήριο. Σε μια τέτοια περίπτωση, ακόμη και εάν υπάρχει το στοιχείο της σκοπιμότητας, προκειμένου να διακριθεί και χαρακτηριστεί μια συμπεριφορά ως βασανιστήριο, ή ως απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, καθοριστικής και κεντρικής σημασίας παραμένει η παράμετρος του βαθμού σοβαρότητας της βλάβης που προκαλείται από την πράξη.⁵⁸

Η προσπάθεια διευκρίνισης ενός τόσο ασαφούς φαινομένου χρήζει προσοχής, καθώς έχει κριθεί αμφιλεγόμενη ωστόσο και απαραίτητη, τόσο για νομικούς όσο και για ηθικούς σκοπούς. Αν περιλαμβανόταν ένας πολύ ευρύς ορισμός, τότε θα αποτύγγανε να συμπεριλάβει τις σχετικές

⁵⁷Σε άλλο ορισμό συναντάμε πως: η «σκληρή ή απάνθρωπη μεταχείριση» προκαλεί σοβαρό πόνο, ψυχικό ή σωματικό, ο οποίος όμως δεν χρειάζεται ούτε να είναι σκόπιμος, ούτε να αποβλέπει σε κάποιον απώτερο σκοπό, ενώ η «εξευτελιστική μεταχείριση», «εξευτελίζει χυδαία [ένα άτομο] ενώπιον άλλων ή ωθεί [το άτομο] να ενεργήσει ενάντια στη θέληση ή την συνείδηση του». Βλ σχετικά 29:53. David Weissbrodt and Cheryl Heilman, *Defining Torture and Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment*, 2011, διαθέσιμο στο: https://scholarship.law.umn.edu/faculty_articles/366.

⁵⁸Τα Βασανιστήρια και η Κατάχρηση Εξουσίας μέσα από την Επισκόπηση της Νομολογίας του ΕΔΔΑ, 2019, διαθέσιμο στο: <https://ejournals.lib.auth.gr/projustitia>.

διαφοροποιήσεις της κάθε πράξης, ενώ, εάν δινόταν ένας ιδιαίτερα λεπτομερής ορισμός τότε θα υπήρχε κίνδυνος καταστρατήγησής του.⁵⁹

Αναλύοντας επιμέρους τον ορισμό των βασανιστηρίων όπως θεμελιώνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας, συνάγεται μια σειρά παρατηρήσεων. Πρώτον, με τον όρο **πράξη** περιλαμβάνονται τόσο πράξεις όσο και παραλείψεις εκπλήρωσης θετικών υποχρεώσεων προστασίας από τα κρατικά όργανα^{60,61} καθώς μερικές από τις πιο συχνές μεθόδους βασανισμού που σημειώνονται, αποτελεί η στέρηση τροφής και νερού,⁶² ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης⁶³ ή ύπνου^{64,65}. Δεύτερον, αναφορικά με το στοιχείο του **πόνου** (τόσο του σωματικού όσο και του ψυχικού) ή **της έντονης οδύνης**, ούσες νομικά αόριστες

⁵⁹Slater, Jerome. "Tragic Choices in the War on Terrorism: Should We Try to Regulate and Control Torture?" Political Science Quarterly 121, no. 2 (2006): 191–215. Διαθέσιμο στο: <http://www.jstor.org/stable/20202685>.

⁶⁰ Report of the Special Rapporteur on Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/HRC/13/39/Add.5, paragraph 31, διαθέσιμο στο: https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/13session/A.HRC.13.39.Add.5_en.pdf.

⁶¹The term "act" is not to be understood in any way as to exclude omissions. An examination of the travaux préparatoires of the Convention does not reveal any indication whatsoever that the drafters would have intended e.g. to exclude from the definition of torture the intentional deprivation of a detainee of his or her food for a certain purpose leading to severe pain. It is well established by numerous decisions by the UN Committee against Torture and other relevant monitoring bodies that torture can be committed by omission. The Element of Severe Pain in the Definition of Torture, Guidelines developed for the Ministry of Justice of the Republic of Armenia, 2021 διαθέσιμο στο: <https://rwi.lu.se/wp-content/uploads/2021/09/The-Element-of-Severe-Pain-in-the-Definition-of-Torture-2021.pdf>.

⁶²OHCHR, "Deprivation of food, water, shelter and medical care – a method of war in Syria, and a crime against humanity" Civilian suffering as a weapon 06 February 2014, διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2014/02/deprivation-food-water-shelter-and-medical-care-method-war-syria-and-crime>.

⁶³"Policy of Deliberate Medical Negligence", Prisoners Support and Human Rights Association, January 2016, διαθέσιμο στο: https://www.addameer.org/key_issues/medical_negligence.

⁶⁴Οι διεθνείς νόμοι σχετικά με την κράτηση δεν θέτουν ρητά όριο διάρκειας της ανακριτικής διαδικασίας, ούτε ορίζουν την διάρκεια ενός "επαρκή" ύπνου και τότε η στέρηση αυτού ισοδυναμεί με βασανιστήρια ή άλλης μορφής κακομεταχείριση. Επομένως, η συζήτηση πρέπει να γίνει υπό το πρίσμα των αρχών του διεθνούς δικαίου και συγκεκριμένα του Άρθρου 1 της Σύμβασης του ΟΗΕ (UNCAT). Αποδεχόμενης της προϋπόθεσης ότι η στέρηση ύπνου χρησιμοποιείται για την απόκτηση πληροφορίας ή ομολογίας, τότε εντοπίζονται 2 σημαντικά στοιχεία:

- a. η σκοπιμότητα και
- b. η πρόκληση σοβαρού σωματικού ή ψυχικού πόνου ή ταλαιπωρίας.

Επίσης, το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΕΣΔΑ) έχει απαιτήσει 2 στοιχεία ώστε να μπορέσει να κατατάξει μια πράξη ή παράλειψη στις δυο κατηγορίες. Ο Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ για τα Βασανιστήρια και Άλλη Σκληρή, Απάνθρωπη ή Ταπεινωτική Μεταχείριση ή Τιμωρία (UNSRT) έχει εντοπίσει σε αρκετές περιπτώσεις, πως η στέρηση ύπνου είναι πραγματικά ικανή ώστε να αποτελέσει βασανιστήριο.

⁶⁵Στις τεχνικές που συχνά περιγράφονται από κρατούμενους, που κρατήθηκαν στο πλαίσιο του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» από δυνάμεις των ΗΠΑ, της Βρετανίας και άλλων χωρών, αναφέρεται η στέρηση ύπνου. Διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.gr/news/press/article/3753/o-pagkosmios-agonas-kata-ton-vasanistirion-goyantanamo-mpagkram-kai-opoy>.

έννοιες, ενυπάρχει έντονα το στοιχείο του υποκειμενισμού κατά την ερμηνεία τους. Σύμφωνα με τον ορισμό που έχει υιοθετήσει η Διεθνής Ένωση για τη Μελέτη του Πόνου, υπό το πρίσμα της Ιατρικής, ορίζεται ως «*δυσάρεστη αισθητηριακή και συναισθηματική εμπειρία που συνδέεται με πραγματική ή πιθανή ιστική βλάβη*».⁶⁶ Το αν η οδύνη που προκαλείται είναι «έντονη» ή όχι, εξαρτάται τόσο από αντικειμενικά όσο και από υποκειμενικά κριτήρια που λαμβάνονται κάθε φορά υπόψιν, όπως για παράδειγμα, η σωματική και ψυχική επίδραση της πράξης του βασανισμού στο έκαστο άτομο που βιώνει αυτή την εφιαλτική εμπειρία. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται επίσης και σε άλλα γνωρίσματα όπως: η ηλικία, το φύλο, η θρησκεία, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η κατάσταση της υγείας του ατόμου ή ακόμα και η συμμετοχή σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα.⁶⁷ Τέλος, όπως δηλώνεται στο Άρθρο 1 της Σύμβασης τα υποκείμενα τέλεσης της πράξεως ή της παραλείψεως, ώστε αυτή να θεωρηθεί ως βασανιστήριο ή άλλης μορφής σκληρής ή απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας πρέπει να είναι δημόσια, συνεπώς, πρέπει η πράξη να έχει τελεστεί από κρατικό δρώντα ή με πρωτοβουλία αυτού ή με υποκίνηση, συναίνεση ή ανοχή δημόσιου λειτουργού ή άλλου προσώπου που ενεργεί με επίσημη ιδιότητα.⁶⁸ Λόγω της θέσης που κατέχει ο δράστης, έχοντας πρόσβαση στα «έννομα» αγαθά του θύματος, καταφέρνει κάμπτοντας την ελεύθερη βούληση του να τα υποβαθμίζει, συμπεραίνεται επομένως, πως η σχέση ανάμεσα στο ενεργητικό υποκείμενο και στο αντικείμενο ασκήσεως της πράξης, είναι σχέση εξουσίας. Ιδιάζουσα είναι η περίπτωση μη κρατικών δρώντων ως υποκείμενα τέλεσης βασανιστηρίων ή άλλης μορφής κακομεταχείρισης, καθώς μια παράλειψη που εντοπίζεται, αφορά στην απουσία σχετικής πρόβλεψης εντός της Σύμβασης.⁶⁹ Βέβαια, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επέκτεινε τον εν

⁶⁶An unpleasant sensory and emotional experience associated with, or resembling that associated with, actual or potential tissue damage IASP, 2020, διαθέσιμο στο: <https://www.iasp-pain.org/publications/iasp-news/iasp-announces-revised-definition-of-pain/>

⁶⁷"Torture and Enforced Disappearance", M. Nowak, U.N. Covenant ..., σ. 155

⁶⁸*The Convention requires the involvement of a public official in order to qualify the abuse as torture or CIDT. Article 1 states that severe pain or suffering has to be "inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity". The Convention goes beyond the traditional concept of State responsibility and includes acts which are not directly inflicted by the State Officials , but executed with their active or passive agreement or were possible to occur due to their lack of intervention, which would have been possible. Under this extended responsibility, inter-prisoner abuse may fall under the definition of torture. Female genital mutilation, domestic violence and trafficking in human beings may also be covered, as elaborated in my report to the Human Rights Council in 2008.*¹⁶

⁶⁹Στο Παγκόσμιο Ανθρωπιστικό Δίκαιο (International Humanitarian Law) τα βασανιστήρια δεν χρειάζεται να επιβάλλονται από ή με τη συναίνεση δημόσιου λειτουργού αλλά μπορεί να διαπράττονται από οποιοδήποτε άτομο.

λόγω ορισμό με την νομολογία του, επιβεβαιώνοντας ότι οι δράστες βασανιστηρίων ενδέχεται να είναι και μη κρατικοί δρώντες.⁷⁰

Στην προσπάθεια που γίνεται σε αυτό το σημείο της εργασίας να προσδιοριστεί τι συνιστά τελικά πράξη που θα ενέπιπτε στον ορισμό των βασανιστηρίων, αποσαφηνίζεται πως δεν υπάρχει κοινή, ευρέως αποδεκτή αντίληψη για το τι συνιστά βασανισμό, αφού η βία που περιλαμβάνει δύναται να λαμβάνει διαφορετικές μορφές (σωματική/ψυχολογική βία). Σε μια τέτοια περίπτωση οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως τα βασανιστήρια, μπορούν να χαρακτηριστούν ως δυναμικό φαινόμενο, αφού οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι τέλεσής τους λαμβάνοντας διαφορετικές μορφές εξελίσσονται, αφήνοντας όμως πάντοτε την ουσία τους αναλλοίωτη.

Παρά την αντικειμενική δυσκολία για τον ακριβή χαρακτηρισμό των πράξεων βίας σε βασανιστήρια ή μη, η θεωρία καταφέρνει να διακρίνει τα βασανιστήρια αναλόγως με το κίνητρο που υπάρχει πίσω από τους λόγους για τους οποίους κρατικοί και μη δρώντες στρέφονται προς τη χρήση τους, σε δύο είδη: τα βασανιστήρια ανάκρισης, που αποσκοπούν στην απόσπαση πληροφοριών και τα τρομοκρατικά βασανιστήρια που εφαρμόζονται κατά βάση από καταπιεστικά καθεστώτα προκειμένου να εκφοβίζουν τους πολίτες.⁷¹ Ο Foucault στο εμβληματικό του έργο *«Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής»* παρατηρεί πως το ανθρώπινο σώμα *«υπάγεται, επίσης, άμεσα σ' ένα πολιτικό πεδίο οι συσχετισμοί εξουσίας ασκούν πάνω του άμεσο έλεγχο· το επενδύουν, το σημαδεύουν, το δαμάζουν, το βασανίζουν, το υποβάλλουν σε αναγκαστική εργασία»* καταλήγοντας πως το σώμα στην σύγχρονη κοινωνία περιβάλλεται με σχέσεις εξουσίας και κυριαρχίας.⁷² Μέσω της άποψης του Foucault γίνεται ευκολότερα αντιληπτός ο λόγος που είναι σχεδόν ακατόρθωτο να εκλείψει η προσφυγή σε απεχθείς μεθόδους, όπως εκείνες που χρησιμοποιούνται στα βασανιστήρια, εφόσον το σώμα γίνεται αντικείμενο και στόχος της εξουσίας.

Κοινή συνιστώσα και των δύο ειδών βασανιστηρίων αποτελεί η ανάγκη του θύτη να κατακρεουργήσει τον πυρήνα της προσωπικότητας του θύματος. Με την πρόκληση όσο το

⁷⁰ European Court of Human Rights, Guide on Article 3 of the European Convention on Human Rights, Prohibition of torture, 31 August 2022, διαθέσιμο στο: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_3_ENG.pdf.

⁷¹ Aut. Michael L. Gross, *Moral Dilemmas of Modern War, Torture, Assassination, and Blackmail in an Age of Assymetric Conflict*, Cambridge University Press, 2010, σελ. 125.

⁷² Φουκώ Μ. (1989). *Επιτήρηση και τιμωρία – Η γέννηση της φυλακής* (Κ. Χατζηδήμου, Ι. Ράλλη, Μετάφρ.), Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα, σελ 38.

δυνατόν εντονότερου σωματικού και ψυχικού πόνου, προσπαθούν να στερήσουν την ελεύθερη βούληση του θύματος, ώστε να προβεί σε όποιες ενέργειες θέλει ο βασανιστής. Φυσικά, η ακραία και απάνθρωπη αυτή έκφραση σκληρότητας αποβλέπει σε έναν απώτερο σκοπό, που δεν είναι άλλος από την πρόκληση μαζικού φόβου σε έναν ευρύτερο πληθυσμό. Η ποινική καταδίκη των βασανιστηρίων και των άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην αλλαγή του τρόπου που διενεργούνται τα βασανιστήρια χωρίς αυτό να σημαίνει πως οι «παραδοσιακές» μέθοδοι που χρησιμοποιούνταν εγκαταλείφθηκαν, απλώς τα κράτη και τα δίκτυα που χρησιμοποιούν για την τέλεση βασανιστηρίων, οδηγήθηκαν στην ανάγκη εύρεσης νέων μεθόδων πρόκλησης ανυπόφορου πόνου, ο οποίος όμως να αφήνει λιγότερο ή καθόλου εμφανή σημάδια και ουλές, ώστε να δυσχεραίνουν την διαδικασία αναγνώρισης και ταυτοποίησης του θύματος ως επιζώντα βασανιστηρίων. Η εφευρετικότητα του ανθρώπου ξεπερνά κάθε φαντασία, γεγονός που αποδεικνύεται μελετώντας τη διαθέσιμη βιβλιογραφία για τις μεθόδους βασανισμού που έχουν ανά καιρούς χρησιμοποιηθεί.

Ο διαχωρισμός των βασανιστηρίων σε σωματικά (συμπεριλαμβανομένων και των βασανιστηρίων σεξουαλικής φύσεως) και ψυχολογικά γίνεται κυρίως για σκοπούς ταυτοποίησης του τραύματος, διευκολύνοντας με αυτόν τον τρόπο την διαδικασία εύρεσης καταλληλότερης θεραπείας κατά το στάδιο της αποκατάστασης.

Έχει παρατηρηθεί πως τους προηγούμενους αιώνες, κατά τους οποίους τα βασανιστήρια αποτελούσαν νόμιμη διαδικασία ενταγμένη στα ποινικά συστήματα, η χρήση σωματικού βασανισμού ήταν περισσότερο διαδεδομένη χωρίς αυτό να αποκλείει την χρήση της στο σήμερα. Οι πιο συνήθεις σύγχρονες μέθοδοι βασανιστηρίων που χρησιμοποιούνται κοινώς ανά τον κόσμο με σκοπό την απόσπαση ομολογίας ή πληροφοριών από κρατούμενο ή ακόμα και για την τιμωρία κάποιου περιλαμβάνουν διαφορετικές μορφές βίας.

Εν ολίγοις, όποια μέθοδος βασανισμού και να επιλεγεί συνήθως προκαλούνται στο θύμα ταυτόχρονα σωματικά και ψυχολογικά κλινικά συμπτώματα, αφού στην πράξη τα βασανιστήρια αντιπροσωπεύουν συγκλονιστικές μορφές βίας. Το δύσκολο έργο, το οποίο καλούνται να αναλάβουν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς, προκειμένου να παρασχεθεί πλήρης αποκατάσταση έγκειται στο να πλαισιωθούν οι επιζώντες βασανιστηρίων καταλλήλως, ώστε όλοι όσοι έχουν πληγεί, να καταφέρουν να ξαναχτίσουν τη ζωή τους και να ανακτήσουν τη θέση τους μέσα στην

κοινωνία. Πιθανοί τρόποι, με τους οποίους μπορεί κάτι τέτοιο να επιτευχθεί, ιδιαίτερα όταν οι επιζώντες βρίσκονται ως πρόσφυγες σε μια ξένη χώρα θα αναλυθούν στον δεύτερο μέρος της παρούσας.

1. Επακόλουθα βασανιστηρίων.

Όπως θα ιδωθεί στη συνέχεια τα βασανιστήρια προκαλούν τόσο σωματικές όσο και ψυχολογικές επιπτώσεις στο θύμα, η βασική προβληματική όμως αφορά κυρίως τα βασανιστήρια που δεν αφήνουν εμφανή σημάδια και η δυσκολία που προκύπτει ώστε να συνδεθεί το πιθανόν ιατρικό ιστορικό που έχει ένας επιζών με την εμπειρία των βασανιστηρίων. Μια σειρά από συνέπειες βασανιστηρίων, ωστόσο, μάλλον εμφανίζονται ως σταθερές. Αυτές παρατίθενται στη συνέχεια.

Εκτός από τα μακροπρόθεσμα φυσικά επακόλουθα που μπορεί να έχει ένας βασανισμός όπως: απώλεια ακοής, προβλήματα όρασης, τρέμουλο μυών ή μακροχρόνιοι πόνοι από τραυματισμό μαλακών ιστών, πόνοι στην κοιλιά, καρδιαγγειακά/αναπνευστικά προβλήματα, σεξουαλικές δυσλειτουργίες και νευρολογικές βλάβες, έχει παρατηρηθεί πώς οι επιζώντες ταλαιπωρούνται για μεγάλο χρονικό διάστημα από συχνούς πονοκεφάλους, προβλήματα ύπνου, κρίσεις άγχους, νευρική κατάσταση καθώς επίσης δεν είναι λίγες οι φορές που κατάθλιψη και αυτοκτονικές σκέψεις αναπτύσσονται μετά από την έκθεση σε μια τόσο τραυματική εμπειρία. Εξαιρετικά συνήθης είναι και η εμφάνιση διαταραχής μετατραυματικού στρες (PTSD) με συμπτώματα που περιλαμβάνουν: αναδρομές στο παρελθόν (flashbacks), απόσυρση από ανθρώπους και καταστάσεις, απώλεια πλήρους φάσματος συναισθημάτων, προβλήματα συγκέντρωσης και εκμάθησης νέων δεξιοτήτων κ.α..⁷³

Τα διαγνωστικά κριτήρια της PTSD μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:⁷⁴

- **Φόβος** – Έκθεση σε ένα τραυματικό γεγονός και υποκειμενική συναισθηματική αντίδραση φόβου, αδυναμίας ή τρόμου.
- **Αναβίωση** – Επίμονη αναβίωση του τραυματικού γεγονότος (για παράδειγμα με τη μορφή εφιαλτών ή αναδρομών στο παρελθόν).

⁷³“The psychological impact of torture”, Additional article information, de C Williams, A. C., & van der Merwe, J., 2013, 101–106. Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4590125/>.

⁷⁴American Psychiatric Association (2013), Diagnostic and Statistical Manual Mental Disorders (5th version). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing. pp. 271–280.

- **Αποφυγή** – Επίμονη αποφυγή ερεθισμάτων που θυμίζουν την τραυματική εμπειρία και συναισθηματικό μούδιασμα.
- **Διέγερση** – Επίμονα συμπτώματα αυξημένης διέγερσης (ή υπερδιέγερσης).
- **Άγχος** – Σοβαρό άγχος ή δυσλειτουργική συμπεριφορά, ψυχολογικός πόνος.
- **Διάρκεια** τουλάχιστον ενός (1) μήνα.

Οι απειλές θανάτου ή τραυματισμού, όπως οι εικονικές εκτελέσεις, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ίδιων των επιζώντων τους έκαναν να νιώθουν ότι ήταν ήδη νεκροί. Οι επιζώντες αναβιώνουν αυτές τις παραλίγο θανάσιμες εμπειρίες στους εφιάλτες ή τις αναδρομές τους. Μερικοί ανέφεραν ότι παρακάλεσαν τους βασανιστές τους να τους σκοτώσουν, προτιμώντας το πραγματικό θάνατο από τη συνεχή απειλή και τον αφόρητο πόνο που προκαλούσε.⁷⁵

Ο σεξουαλικός εξευτελισμός οδηγεί επίσης σε PTSD και μείζονος σημασίας κατάθλιψη. Οι επιζώντες νιώθουν ντροπή, θλίψη και φόβο. Η αναγκαστική γύμνωση δημιουργεί μια διαφορά δύναμης, αφαιρώντας από τα θύματα την ταυτότητά τους, προκαλώντας αίσθημα ντροπής, με την απειλή της σεξουαλικής και σωματικής επίθεσης να είναι πάντα παρούσες. Τα έμφυλα στερεότυπα οδηγούν σε διαφορετική αντίδραση των θυμάτων, αφού οι γυναίκες επιζώσες αναφέρουν ότι ο σεξουαλικός εξευτελισμός είναι τόσο ντροπιαστικός που δεν μπορούν να το παραδεχτούν στις οικογένειες τους χωρίς να φοβούνται την απόρριψη, ενώ οι άντρες θύματα αισθάνονται ταπεινωμένοι, ειδικά αν ο δράστης ήταν γυναίκα.

Όλες οι μορφές στέρησης αισθήσεων μπορεί να έχουν βαθιές και μακροχρόνιες ψυχολογικές συνέπειες. Οι επιπτώσεις της απομόνωσης περιλαμβάνουν κατάθλιψη, άγχος, δυσκολία συγκέντρωσης υπερευαισθησία σε εξωτερικά ερεθίσματα, παραισθήσεις, παραμορφώσεις αντίληψης, παράνοια και προβλήματα με τον έλεγχο των παρορμήσεων. Η δε τακτική στέρησης ύπνου οδηγεί σε ψυχωτικές καταστάσεις, απώλεια εμπιστοσύνης, αντιληπτικής ικανότητας και εξαιρετικά εξασθενημένη γνωστική λειτουργία.⁷⁶

Τα συμπτώματα που εμφανίζονται είναι παρόντα ακόμα και αρκετά χρόνια μετά την υποβολή ενός ατόμου σε βασανιστήρια ή σε κάθε άλλη πράξη απάνθρωπης, εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Ο διαχωρισμός των βασανιστηρίων σε σωματικά και μη σωματικά

⁷⁵Basoglu, et al. Torture vs Other Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment. Archives of General Psychiatry, Volume 64, March 2007. PDF διαθέσιμο σε : <http://archpsyc.ama-assn.org/cgi/reprint/64/3/277> .

⁷⁶Βλ. Physicians for Human Rights. Break Them Down: Systematic use of Psychological Torture by U.S. Forces. διαθέσιμο σε : https://s3.amazonaws.com/PHR_Reports/break-them-down.pdf .

όπως έχει προαναφερθεί, έχει σημασία μόνο για την επιλογή καταλληλότερης θεραπείας κατά το στάδιο της αποκατάστασης. Εάν επιστραφεί η συζήτηση στην εμπειρία του πόνου, προκύπτει πιθανόν το ερώτημα ποιος πόνος είναι πιο ανεκτός. Με μια πρώτη σκέψη, ίσως η απάντηση που θα δινόταν να ήταν ο ψυχολογικός πόνος, όμως η απάντηση αυτή δεν φαίνεται να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα καθώς και τα μη σωματικά βασανιστήρια οδηγούν στην ψυχολογική κατάρρευση του βασανιζόμενου προσώπου. Ο διαχωρισμός σώματος και πνεύματος θέτει σοβαρά εμπόδια στη σωστή κατανόηση ορισμένων ανθρώπινων φαινομένων όπως αυτό του πόνου.⁷⁷

⁷⁷Amnesty International, Report on torture. London: Duckworth in association with Amnesty International Publications; 1973, σελ. 224.

2. Ο Ρόλος των Επαγγελματιών Υγείας

Δεν θα γίνει καμία αναφορά στα συμπεριφορικά και ιδεολογικά μοτίβα των βασανιστών, καθώς αποτελεί ξεχωριστό θέμα διερεύνησης. Θα τονιστεί όμως συντόμως, ο ρόλος των επαγγελματιών υγείας όταν γίνονται μάρτυρες τέτοιων θηριωδιών. Για να μπορέσει να επιτευχθεί τόσος πόνος με όσο το δυνατόν λιγότερα εμφανή σημάδια, έχει παρατηρηθεί πως εκτός από δημόσιους δρώντες, πολλές φορές κατά την διάρκεια διενέργειας βασανιστηρίων υπάρχει παρουσία και άλλων επαγγελματιών, είτε συμμετέχοντας σε κάποιο στάδιο της διαδικασίας, είτε συναινώντας μέσω της σιωπής τους σε όσα διαδραματίζονται, διότι σε ορισμένες περιπτώσεις –εάν όχι πάντα– η σιωπή των ανθρώπων απέναντι στην αδικία ισούται με τη συνενοχή τους. Ιδίως η εμπλοκή ή η συμμετοχή επαγγελματιών υγείας μπορεί να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα την διαδικασία. Ουκ ολίγες φορές, γιατροί και ψυχολόγοι καλούνται να εμπλακούν στην οργάνωση ή επινόηση μεθόδων βασανισμού, όντας ικανοί να προσδιορίσουν το όριο του βασανισμού που δεν οδηγεί τον βασανιζόμενο σε θανάτωση. Παράλληλα, λόγω γνωστικού αντικειμένου βρίσκονται σε θέση να γνωρίζουν τρόπους μέσω των οποίων μπορεί να ενταθεί και να παραταθεί ο πόνος και φυσικά γνωρίζουν μεθόδους βασανισμού που δεν μπορούν να αποδειχθούν εκ των υστέρων καθώς αφήνουν ελάχιστες ή και καθόλου ουλές.

Είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς πως επαγγελματίες υγείας, εκπαιδευμένοι στο να συμβάλλουν με τις παρεμβάσεις τους στην μείωση του πόνου έχοντας πάντοτε ως απώτερο σκοπό να σώζουν ζωές, δύναται να συνδέονται με πρακτικές που σχετίζονται με βασανιστήρια. Τα βασανιστήρια εξ ορισμού αφορούν τη σκόπιμη πρόκληση έντονου πόνου, μερικές φορές οδηγώντας και μέχρι στο θάνατο. Τα θύματα βασανιστηρίων συχνά χρειάζονται ιατρική φροντίδα, είτε στο κέντρο κράτησης είτε στο νοσοκομείο με αποτέλεσμα, οι γιατροί να είναι συχνά στην πρώτη γραμμή αντίληψης τέτοιων περιπτώσεων. Πολλές φορές, οι ίδιοι οι βασανιστές επιζητούν την βοήθεια των γιατρών κατά τη διάρκεια της διενέργειας των βασανιστηρίων, όπως συμβαίνει για παράδειγμα, στις περιπτώσεις που ζητούν συμβουλές για την υγεία του θύματός τους πριν ή και κατά τη διάρκεια των βασανιστηρίων, ώστε να τα κάνουν «πιο αποτελεσματικά» ή για να αποτρέψουν τον θάνατο του βασανιζόμενου μειώνοντας την

έντασή τους. Τέλος, χρειάζονται γιατρούς για την κάλυψη του εγκλήματός τους, διατηρώντας ψευδή ή ανακριβή ιατρικά αρχεία.⁷⁸

Οι επαγγελματίες υγείας επομένως, δύναται να συμμετάσχουν σε 3 στάδια κατά τη διάρκεια των βασανιστηρίων:⁷⁹

1)Στάδιο προετοιμασίας: Οι κρατούμενοι μπορεί να υποβληθούν σε ιατρική εξέταση πριν βασανιστούν. Μερικές φορές χρησιμοποιούνται χρήσιμες πληροφορίες, ώστε να γίνουν τα βασανιστήρια πιο αποτελεσματικά(..). Για παράδειγμα, ζητάται από γιατρούς να επισημάνουν οποιοδήποτε εύρημα σε ιατρικό ιστορικό ασθενή, το οποίο θα μπορούσε να επιδεινωθεί σοβαρά από βασανιστήρια. Έχει επίσης αναφερθεί ότι ζητήθηκε από γιατρούς να αναγνωρίσουν τα ευαίσθητα σημεία θύματος ώστε να τα εκμεταλλευτούν κατά τη διάρκεια των βασανιστηρίων.

2)Στάδιο βασανιστηρίων: Αναφορές από διάφορες χώρες δείχνουν ότι ορισμένοι γιατροί είναι παρόντες όταν λαμβάνουν χώρα τα βασανιστήρια ή μπορεί να βοηθούν εμμέσως, σχεδιάζοντας ένα αντικείμενο που θα χρησιμοποιηθεί για αυτά. Κάποιες φορές συμβάλλουν στην διαδικασία στερώντας από το θύμα την έγκαιρη ιατρική φροντίδα, ή παρέχοντας συμβουλές όταν υπάρξει μια απειλητική για τη ζωή κατάσταση. Γιατροί έχουν χρησιμοποιήσει επίσης την πείρα τους για να παρέχουν ιατρική περίθαλψη, όπως πρώτες βοήθειες στα θύματα ώστε να συνεχιστούν απρόσκοπτα οι διαδικασίες.

3)Στάδιο παρακολούθησης: Οι γιατροί έχουν κληθεί να παραδώσουν ιατρικό φάκελο ή ιατροδικαστική αξιολόγηση μετά τα βασανιστήρια. Έχουν επίσης προσφέρει επείγουσα ιατρική περίθαλψη μετά το τέλος των βασανιστηρίων ώστε να μην φαίνονται δημόσια τα σημάδια π.χ. σε δικαστήριο, ή κατά την αποφυλάκιση.

Τα παραδείγματα που έχει να μας επιδείξει η παγκόσμια ιστορία αναφορικά με την συμμετοχή των επαγγελματιών υγείας είναι ποικίλα, με τις πιο διαβόητες περιπτώσεις κατά τις οποίες γιατροί διενέργησαν ως πραγματικοί βασανιστές να είναι στην Ναζιστική Γερμανία και στην Χιλή. Το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της σύγχρονης ιστορίας, άμεσα συνδεδεμένο με το θέμα που παρουσιάστηκε και στην προηγούμενη ενότητα, είναι και τα αδιάσειστα αποδεικτικά στοιχεία για την συνεργασία επαγγελματιών υγείας με τις μυστικές υπηρεσίες της

⁷⁸“Doctors and Torture” Amnesty International, 2022, διαθέσιμο στο : <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/act750012002en.pdf>.

⁷⁹ Ο.π. Αυτ. Σελ. 2

Αμερικής στο Ιράκ, στο Αφγανιστάν και στον κόλπο του Guantanamo, όπως αποκάλυψε στο άρθρο του «*Doctors and Torture*» ο ψυχίατρος Robert Jay Lifton.⁸⁰

Οι γιατροί μπορούν να διαδραματίσουν βασικό ρόλο στην τεκμηρίωση και την πρόληψη πολλών μορφών κακοποίησης αλλά και στη θεραπεία των επιζώντων. Μέσω της κλινικής τους εμπειρίας (ιατρική, χειρουργική, ψυχιατρική και ιατροδικαστική) μπορούν να παρέχουν άμεση βοήθεια στους επιζώντες τεκμηριώνοντας τις διάφορες οξείες και χρόνιες επιπτώσεις των βασανιστηρίων, δίνοντας αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία σχετικά με τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων λειτουργώντας, ως μέλη ενός αξιοσέβαστου επαγγέλματος με τεκμηριωμένες παραδόσεις στην ηθική, ως ισχυροί υποστηρικτές για την πρόληψη βασανιστηρίων.⁸¹

⁸⁰“Doctors and Torture”, New England Journal of Medicine, Lifton RJ, 2004,

⁸¹“The Role of the Physician and the Medical Profession in the Prevention of International Torture and in the Treatment of Its Survivors”, American college of physicians, 1995.

IV. Αναγνώριση και Πιστοποίηση Θυμάτων Βασανιστηρίων.

Άσυλο σημαίνει να στέκεσαι στο τέλος της ουράς για να πάρεις ένα ψίχουλο πατρίδας.

Πριν ξεκινήσει το δεύτερο μέρος θα χρειαστεί να διευκρινιστεί η χρήση του όρου θύμα και επιζών. Οι λέξεις που χρησιμοποιούνται όταν συζητάμε επιλέγονται συχνά εν ριπή οφθαλμού, ωστόσο μπορεί να έχουν τεράστιο αντίκτυπο στον τρόπο που βλέπει κανείς τον εαυτό του. Πολλοί επαγγελματίες που ασχολούνται με την αποκατάσταση των επιζώντων εκφράζουν έντονες ανησυχίες σχετικά με την χρήση του πρώτου όρου (θύμα), ο οποίος απαντάται κυρίως στο δίκαιο ως αντιπαράθεση στον όρο θύτης ή δράστης, θεωρώντας πως προσδίδει στο άτομο που έχει βασανιστεί μια ταυτότητα. Εν αντιθέσει ο όρος επιζών, περιλαμβάνει την ουσία όλης της διαδικασίας της αποκατάστασης, που δεν είναι άλλη από την ενδυνάμωση των ατόμων που έχουν υποστεί βασανιστήρια.

Αν και οι άνθρωποι μετακινούνταν πάντοτε, τα τελευταία χρόνια οι πολιτικές εξελίξεις που έλαβαν χώρα οδήγησαν σε ένα μαζικό κύμα μετακίνησης ανθρώπων, με την Ευρώπη να δέχεται ένα πρωτοφανές κύμα προσφύγων και μεταναστών ως απόρροια των συνεχών ενόπλων συρράξεων και διώξεων αλλά και των πολιτικών αναταραχών σε χώρες της Ασίας και της Αφρικής. Η Ελλάδα ως το νοτιοανατολικό σύνορο της Ευρώπης, αποτέλεσε πέρασμα για χιλιάδες ανθρώπους που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα καταγωγής τους λόγω σοβαρών παραβιάσεων ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων. Σε μια προσπάθεια σύνδεσης των επακόλουθων της εμπειρίας των βασανιστηρίων και της προσφυγικής ιδιότητας θα πρέπει να τονιστεί πως το να γίνει κανείς πρόσφυγας δεν είναι μια απόφαση η οποία λαμβάνεται οικειοθελώς. Αντιθέτως, είναι μια απόφαση που λαμβάνεται συνήθως ταχύτατα κάτω από ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες. Ενδεικτικά σύμφωνα με στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ το 2015, η Ελλάδα υποδέχθηκε διά θαλάσσης πάνω από 850.000 αιτούντες άσυλο.⁸² Ο Παλαιστίνιος Άσραφ Φαγιάντ κάπου έγραψε «Γη είναι η κόλαση που ετοιμάστηκε για τους πρόσφυγες» φράση που περιγράφει ακριβώς το μεγαλύτερο μέρος της εμπειρίας που βιώνουν όσοι άνθρωποι βρίσκονται σε μετακίνηση. Οι περισσότεροι επιζώντες βασανιστηρίων δεν θα καταφέρουν να διαφύγουν των βασανιστών τους, αλλά και όσοι μπορέσουν να γλυτώσουν, ο

⁸² Όπως αναφέρεται στην Έκθεση της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης ,2018, βλ: <https://rm.coe.int/-dunja-mijatovic-25-29-2018/16809024f7>.

δρόμος για την ελευθερία τους είναι συνδεδεμένος με ένα νέο μαρτύριο. Αν ο πρόσφυγας καταφέρει να εισέλθει σε μια άλλη χώρα, μια επιχείρηση που είναι τις περισσότερες των περιπτώσεων εξαιρετικά απειλητική για τη ζωή του, οι διαδικασίες που ακολουθούν στη συνέχεια είναι ιδιαίτερα χρονοβόρες. Η διαμονή σε ένα camp, η οποία μπορεί να διαρκέσει και χρόνια, με εξευτελιστικές συνθήκες διαβίωσης και περιορισμένη -συνήθως- πρόσβαση σε ιατρική και ψυχολογική υποστήριξη,⁸³ δεν ευνοούν στο να ξεπεραστεί η εφιαλτική εμπειρία των βασανιστηρίων. Παράλληλα, ο επανατραυματισμός του επιζώντα είναι σχεδόν δεδομένος, καθότι αναγκάζεται να ανακαλεί στη μνήμη του σε όλη τη διαδικασία ασύλου ό,τι έχει βιώσει, αναζητώντας παράλληλα αξιόπιστες αποδείξεις. Φυσικά, όλα αυτά συμβαίνουν υπό τη δαμόκλειο σπάθη της απέλασης, εάν λόγω κάποιας αντίφασης ή ανακρίβειας, απορριφθεί η αίτηση ασύλου.

Αν και υπολογίζεται πως ανάμεσα στους ανθρώπους σε κίνηση, τα άτομα αυξημένης ευαλωτότητας, όπως είναι οι επιζώντες βασανιστηρίων, ανέρχονται έως και στο 30% των προσφύγων παγκοσμίως,⁸⁴ με ένα σημαντικό ποσοστό αυτών των ανθρώπων να βρίσκεται και στην Ελλάδα -λαμβάνοντας υπόψιν τις ροές των τελευταίων ετών- είναι εξαιρετικά δύσκολο να καταλήξουμε στον ακριβή υπολογισμό του αριθμού όσων έχουν βασανιστεί για διαφορετικούς λόγους στη χώρα προέλευσής τους, δυσκολία που προκύπτει κυρίως για τους ακόλουθους λόγους:

- Απροθυμία του επιζώντα να επιβεβαιώσει την εμπειρία του λόγω φόβου για πιθανές συνέπειες για τον ίδιο στη νέα χώρα ή για συγγενείς που μένουν πίσω.
- Απόκτηση αισθήματος ευθύνης και ντροπής για όσα έχουν υποστεί, ή ακόμα και για όσα αναγκάστηκαν να κάνουν κατά τη διάρκεια του βασανισμού τους ή ακόμα λόγω ενοχής γιατί απλώς επέζησαν.
- Έλλειψη εξοικείωσης, εμπιστοσύνης στις υπηρεσίες μέσω των οποίων θα μπορούσαν να κάνουν γνωστές τις υποθέσεις τους.⁸⁵

⁸³Access to health for refugees in Greece: lessons in inequalities. International Journal for Equity in Health, Kousoulis AA, Ioakeim-Ioannidou M, Economopoulos KP. Αύγουστος 2016.

⁸⁴Jaranson, James M., Somali and Oromo refugees: Correlates of torture and trauma history. American Journal of Public Health (2004); 94(4): pp. 591-598; Kinzie, J. D., Prospective oneyear treatment outcomes of tortured refugees: a psychiatric approach. Torture (2012); 22 (1): pp. 1-10.

⁸⁵Gorman W. Refugee Survivors of Torture: Trauma and Treatment.

Οι επιζώντες βασανιστηρίων ίσως είναι η πιο δύσκολα διακριτή ομάδα για να εντοπιστεί, αποτελώντας πολλές φορές την αθέατη πλευρά της ευαλωτότητας του προσφυγικού πληθυσμού. Το προσωπικό που ασχολείται με τη αναγνώριση τους θα πρέπει να είναι εξειδικευμένο ώστε να μπορέσει να αναγνωρίσει μια “ενδιαφέρουσα” συμπεριφορά, η οποία ενδέχεται να υποκρύπτει ευαλωτότητα. Υπενθυμίζεται σε αυτό το σημείο πως η γνώση των μεθόδων βασανισμού που χρησιμοποιούνται σε κάθε χώρα βοηθάει το έργο των ενασχολούμενων με την διαδικασία πιστοποίησης επαγγελματιών, καθώς διευκολύνεται εν μέρει το δύσκολο έργο της αναγνώρισης των σωματικών και ψυχολογικών επιπτώσεων των βασανιστηρίων, που έχουν αναλάβει να διεκπεραιώσουν. Ο έγκαιρος εντοπισμός των αιτούντων άσυλο που έχουν υποστεί τραυματικές εμπειρίες, όπως βασανιστήρια, θα έπρεπε να αποτελεί κύριο μέλημα για όλους όσοι εμπλέκονται στις διαδικασίες. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι ανεξαρτήτως αν το βασανιστήριο έχει αφήσει πληγές και ουλές ή όχι, η αναγνώριση είναι πολύ δύσκολη. Ο αγώνας του επιζώντα για να θεραπευτεί το τραύμα και ο καταστροφικός αντίκτυπος των βασανιστηρίων και των πράξεων ταπεινωτικής ή απάνθρωπης μεταχείρισης ή τιμωρίας είναι μια συνεχής και προκλητική διαδικασία που κανένας άνθρωπος δεν μπορεί και δεν θα έπρεπε να περνάει μόνος του, αλλά απαιτεί τη συνεργασία κρατικών και μη φορέων. Είναι πολύ σημαντικό για τους επιζώντες να έχουν άμεσα απρόσκοπτη πρόσβαση σε υπηρεσίες αποκατάστασης για να θεραπεύσουν τόσο τον σωματικό όσο και τον ψυχολογικό πόνο.

Σε αυτό το σημείο πρέπει παράλληλα να τονιστεί πως οι εμπειρίες που είχαν οι επιζώντες πριν να φύγουν από τη χώρα προέλευσης όπως τα βασανιστήρια, η κακομεταχείριση ή η σεξουαλική βία, έχουν άμεση επίδραση στη σωματική καθώς και στην ψυχική υγεία ενός αιτούντος άσυλο, ιδιαίτερα όταν το τραύμα που έχουν προκαλέσει παραμένει χωρίς θεραπεία ή παρέμβαση. Επιπλέον, το ταξίδι στη χώρα υποδοχής μπορεί να θέσει τη σωματική υγεία τους σε μεγαλύτερο κίνδυνο λόγω κακής υγιεινής και υποσιτισμού, που είναι πιθανό να προκύψουν σε μακρινά ταξίδια. Επιπλέον, ο αιτών άσυλο μπορεί να υποφέρει από στρες και άγχος και μπορεί επίσης να κινδυνεύει από περαιτέρω κακοποίηση, όπως εκμετάλλευση, σεξουαλική βία ή trafficking.⁸⁶ Αναμφίβολα, η άμεση αναγνώριση-ταυτοποίηση των ευάλωτων προσφύγων κατά τις διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης για να διαπιστωθεί και η τυχόν ευαλωτότητα ώστε να του παρασχεθεί εξειδικευμένη φροντίδα και προστασία είναι καθοριστικής σημασίας. Προς

⁸⁶International Rehabilitation Council for Torture Victims, σ. 129. Διαθέσιμο στο: <http://f1000research.com/channels/IRCT>.

το σκοπό αυτό ο χαρακτηρισμός των επιζώντων βασανιστηρίων ως ιδιαίτερα ευάλωτης ομάδας είναι μείζονος σημασίας .

Για να υπάρχει μια σφαιρικότερη εικόνα παρατίθεται ο νόμος **4540/2018**, ο οποίος μεταφέρει την αναδιατυπωμένη **Οδηγία για τις Συνθήκες Υποδοχής** στο εθνικό δίκαιο, και τονίζει πως «*όλοι οι υπήκοοι τρίτων χωρών και οι ανιθαγενείς που υποβάλουν αίτηση για διεθνή προστασία επί ελληνικού εδάφους, καθώς και οι ανήλικοι (είτε ασυνόδευτοι είτε όχι) δικαιούνται υλικές συνθήκες υποδοχής που να εξασφαλίζουν κατάλληλο βιοτικό επίπεδο. Οι συνθήκες αυτές εξασφαλίζουν την επιβίωσή τους και προστατεύουν τη σωματική και ψυχική τους υγεία επιδεικνύοντας τον δέοντα σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Οι αρμόδιες αρχές πρέπει επομένως να τους παρέχουν στέγη σε είδος και/ή χρηματικό βοήθημα, πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, πρόσβαση στην εκπαίδευση (για ανηλίκους) και πρόσβαση στην αγορά εργασίας και την επαγγελματική κατάρτιση*». Επιπροσθέτως, όπως προβλέπει ο ίδιος νόμος τα άτομα που θεωρείται ότι ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες είναι τα παρακάτω: ανήλικοι (είτε ασυνόδευτοι είτε όχι), ανήλικοι που έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους, άτομα με αναπηρίες, άτομα με διανοητικές διαταραχές ή ανίατες ή σοβαρές ασθένειες, ηλικιωμένα άτομα, έγκυες γυναίκες ή γυναίκες που γέννησαν πρόσφατα, μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα τέκνα, άτομα που υπέστησαν βασανιστήρια, βιασμό ή άλλη μορφή ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας ή εκμετάλλευσης, γυναίκες θύματα ακρωτηριασμού των γεννητικών οργάνων και θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Λίγα χρόνια πριν, στην αρχή της προσφυγικής κρίση, η Οδηγία **2013/33/ΕΕ** για τη θέσπιση προτύπων για την υποδοχή αιτούντων διεθνούς προστασίας αναδιατυπώθηκε. Όπως αναφέρεται, τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν υπόψιν την ειδική κατάσταση των ευάλωτων ατόμων, με την αξιολόγηση αυτή να μην απαιτείται να λάβει τη μορφή διοικητικής διαδικασίας.⁸⁷

Εντός της Οδηγίας, δεν αναφέρεται πουθενά ο τρόπος με τον οποίο θα πρέπει να γίνεται η ανίχνευση της ευαλωτότητας ανάμεσα στους αιτούντες άσυλο. Το άρθρο 25, που αφορά στα θύματα βασανιστηρίων και βίας, αναφέρει μόνο «*Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι τα πρόσωπα που έχουν υποστεί βασανιστήρια, βιασμό ή άλλες σοβαρές πράξεις βίας, λαμβάνουν την αναγκαία*

⁸⁷ Βλ. Άρθρο 22 παράγραφο 2 Οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση προτύπων για την υποδοχή αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιατύπωση) . <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0033>

περίθαλψη για τη ζημία που προκλήθηκε από τέτοιες πράξεις, ιδίως πρόσβαση σε κατάλληλη ιατρική και ψυχολογική θεραπεία ή περίθαλψη.»⁸⁸ Αυτό βέβαια προϋποθέτει η αναγνώριση-ταυτοποίηση των επιζώντων να έχει προηγηθεί. Παρόμοιες εγγυήσεις δίνονται και στην Οδηγία **2013/32/ΕΕ**, όπου και αναφέρεται «*Τα κράτη μέλη θα πρέπει να προσπαθούν να εντοπίζουν ποιοι αιτούντες χρήζουν ειδικών διαδικαστικών εγγυήσεων πριν από τη λήψη απόφασης σε πρώτο βαθμό. Στους εν λόγω αιτούντες θα πρέπει να παρέχεται η κατάλληλη στήριξη, μεταξύ άλλων, αρκετός χρόνος, ούτως ώστε να δημιουργούνται οι συνθήκες που είναι αναγκαίες για την πραγματική πρόσβασή τους στις διαδικασίες και για την επίκληση των στοιχείων που απαιτούνται για την τεκμηρίωση της αίτησής τους διεθνούς προστασίας*».⁸⁹

Η πραγματικότητα βέβαια, τουλάχιστον για την Ελλάδα, εξελίσσεται κάπως διαφορετικά. Όταν ο Έλληνας νομοθέτης μετέφερε την Ευρωπαϊκή Οδηγία στο εθνικό δίκαιο προσέθεσε ένα σημαντικό πρόσκομμα στην διαδικασία αναγνώρισης-ταυτοποίησης, τον όρο πιστοποίηση και δε από δημόσιους φορείς, προσθήκη που αποτελεί παραβίαση του Κοινοτικού Δικαίου.⁹⁰

1. Το Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης

Ως προς τα ζητήματα που προέκυψαν, μετά από την εισαγωγή του όρου πιστοποίηση, συνέβαλε και το γεγονός πως αν και τα τελευταία περίπου 20 χρόνια, άφησαν ως παρακαταθήκη ένα εξαιρετικά πλούσιο υλικό για τα βασανιστήρια και τις συνέπειές τους, όμως ποτέ μέχρι τότε δεν υπήρξαν διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές για την τεκμηρίωση τους. Αν και με μια πρώτη σκέψη, η ανάγκη για σωστή διερεύνηση και τεκμηρίωση τέτοιων πράξεων δεν θα έπρεπε να αποτελεί προτεραιότητα σε χώρες που τα βασανιστήρια έχουν απαγορευτεί πλήρως και τα

⁸⁸Βλ. Άρθρο 25 Κοινοτικής Οδηγίας 2013/33/ΕΕ διαθέσιμο στο:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0033&from=ES> .

⁸⁹Βλ. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=IT> .

⁹⁰Θύματα βασανιστηρίων και βίας Άρθρο 61 (Άρθρο 25 Οδηγίας 2013/33/ΕΕ):

1. Τα θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας πιστοποιούνται με ιατρική γνωμάτευση από δημόσιο νοσοκομείο, στρατιωτικό νοσοκομείο ή κατάλληλα εκπαιδευμένους ιατρούς δημόσιων φορέων παροχής υπηρεσιών υγείας, συμπεριλαμβανομένων των ιατροδικαστών και λαμβάνουν την αναγκαία περίθαλψη για τη βλάβη που προκλήθηκε, ιδίως πρόσβαση σε κατάλληλη ιατρική και ψυχολογική θεραπεία ή περίθαλψη.

2. Το προσωπικό των φορέων που ασχολείται με υποθέσεις θυμάτων βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας, διαθέτει και συνεχίζει να λαμβάνει κατάλληλη κατάρτιση σχετικά με τις ανάγκες αυτών και έχει καθήκον εχεμύθειας για τα προσωπικά δεδομένα των οποίων λαμβάνει γνώση κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του ή επ' ευκαιρία εκτέλεσης αυτών. Διαθέσιμο σε: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomos-4636-2019-phok-169a-1-11-2019.html> .

περιστατικά που καταγράφονται είναι σπάνιες εξαιρέσεις, η αύξηση προσφυγικών ροών δημιούργησε την ανάγκη για αποτελεσματικότερη καταγραφή των καταγγελιών. Τελικά, αυτή η κατάσταση άλλαξε στις 9 Αυγούστου 1999, όταν ο ΟΗΕ διέθεσε ένα νομικώς μη δεσμευτικό εγχειρίδιο, το οποίο περιέχει ένα σύνολο διεθνών οδηγιών για την διερεύνηση και την εμπειριστατωμένη τεκμηρίωση των βασανιστηρίων και των άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας.

Οι κατευθυντήριες οδηγίες, βάσει των οποίων πραγματοποιείται η διαδικασία της αναγνώρισης των θυμάτων βασανιστηρίων έχουν δοθεί από το «Πρωτόκολλο της Κωνσταντινούπολης -ΠΚ» (διεθνώς γνωστό ως Istanbul Protocol -IP). Το εγχειρίδιο αυτό ήταν το αποτέλεσμα 3 χρόνων εντατικής ανάλυσης και έρευνας με μια πολυάριθμη ομάδα με περισσότερους από 75 ειδικούς σε θέματα δικαίου, υγείας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων από 40 οργανισμούς ή ιδρύματα από 15 χώρες⁹¹ να αναλαμβάνει την σύνταξή του⁹². Οι κατευθυντήριες οδηγίες που δόθηκαν για πρώτη φορά εντός του ΠΚ, αποτελούν εργαλείο ουσιαστικής σημασίας για την προστασία όσων έχουν ήδη ή κινδυνεύουν να βασανιστούν, αφού έστω και με έμμεσο τρόπο λειτουργεί ως ένα δίκτυο προστασίας των θυμάτων απέναντι στην σχεδόν de facto ατιμωρησία των κρατών. Η σπουδαιότητα του ΠΚ στην πράξη φαίνεται στις δυνατότητες που παρέχονται στους επιζώντες, όταν τεκμηριωθούν τα βασανιστήρια και οι άλλοι τρόποι σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Όπως αναφέρεται συγκεκριμένα μέσα στο ίδιο το ΠΚ *«Αυτό το εγχειρίδιο αναπτύχθηκε για να δώσει τη δυνατότητα στα κράτη να αντιμετωπίσουν μία από τις πιο θεμελιώδεις ανησυχίες για την προστασία των ατόμων που έχουν υποστεί βασανιστήρια-την αποτελεσματική τεκμηρίωση. Μια τέτοια τεκμηρίωση φέρνει στο φως στοιχεία βασανιστηρίων και κακομεταχείρισης δείχνοντας ότι οι δράστες μπορεί να λογοδοτήσουν για τις πράξεις τους και να διασφαλιστεί έτσι η απονομή δικαιοσύνης»*. Παρέχονται συνεπώς, κατά αυτόν τον τρόπο τα απαραίτητα μέσα ώστε να προσαγάγουν όσους υποδειχθούν από την έρευνα ως υπεύθυνοι, σε εθνικά και διεθνή δικαστήρια. Ένας εξίσου σημαντικός λόγος που ενισχύει την ανάγκη ύπαρξης ενός τέτοιου εγχειριδίου, είναι η φύση των ίδιων των αποδεκτών του εν λόγω περιεχομένου. Το ΠΚ αφορά ανθρώπους οι οποίοι έχουν καταφέρει να ξεφύγουν

⁹¹ Το εγχειρίδιο αποτέλεσε μια συλλογική προσπάθεια μεταξύ ιατροδικαστών, ιατρών, ψυχολόγων, παρατηρητών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δικηγόρων που εργάζονται στη Χιλή, την Κόστα Ρίκα, τη Δανία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ινδία, το Ισραήλ, την Ολλανδία, τη Νότια Αφρική, τη Σρι Λάνκα, την Ελβετία, την Τουρκία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τα κατεχόμενα Παλαιστινιακά εδάφη.

⁹²Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>.

από τους βασανιστές τους και έχουν βρεθεί ως πρόσφυγες σε μια ξένη χώρα. Τα ευρήματα που θα προκύψουν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως αποδεικτικά στοιχεία, προστατεύοντας τους επιζώντες, τουλάχιστον, από μια ενδεχόμενη απέλαση προς την χώρα προέλευσής τους. Η χορήγηση ασύλου βέβαια σε όλους όσους αντιμετωπίζουν διώξεις για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε συγκεκριμένη ομάδα ή λόγω συγκεκριμένης πολιτικής άποψης, θα έπρεπε να θεωρείται δεδομένη.

Ως εκ τούτου, ιδιαίτερα σε χώρες όπως η Ελλάδα, όπου ο εντοπισμός των επιζώντων γίνεται κυρίως λόγω της διαδικασίας χορήγησης του ασύλου που θα ακολουθήσει, η τεκμηρίωση του τραύματος από βασανιστήρια και κακομεταχείριση και κατά συνέπεια η αποτροπή της επιστροφής των αιτούντων άσυλο στην χώρα προέλευσης τους μέσω της χορήγησης ενός νομικού καθεστώσ μπορεί να αποτελέσει σωτηρία. Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο καταγραφής της σημαντικότητας του ρόλου της αναγνώρισης των επιζώντων βασανιστηρίων μπορεί να προστεθεί και ο εντοπισμός αλλά και η καταδίκη χωρών, που ενώ έχουν κυρώσει το μεγαλύτερο μέρος των Διεθνών και Ευρωπαϊκών Συμβάσεων που απαγορεύουν ανεξαιρέτως τα βασανιστήρια, αυτοεξαιρούνται μονομερώς κάνοντας συστηματική χρήση τους σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες (π.χ. ΗΠΑ, Ρωσία, Ισραήλ).⁹³ Αξιοσημείωτη είναι επίσης και η ηθική ικανοποίηση που ενδέχεται να προσφέρει στους επιζώντες η αναγνώριση του πόνου που άντεξαν βιώνοντας μια τόσο τραυματική εμπειρία. Τέλος, η αποτελεσματική διερεύνηση των καταγγελιών και η τεκμηρίωση βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας εξασφαλίζει εκτός των άλλων και τον εντοπισμό των καθημερινών αναγκών των επιζώντων ώστε να βρεθεί και να τους παρασχεθεί η καλύτερη δυνατή θεραπεία στοχεύοντας πάντα στη μέγιστη δυνατή αποκατάσταση του τραύματος. Το ΠΚ συνεπώς, είναι «κάτι περισσότερο από ένα σύνολο κατευθυντήριων γραμμών και προτύπων. Είναι μια δήλωση σκοπού και ευθύνης, μια θεραπεία για τη σιωπή και ένα σχέδιο δράσης».⁹⁴

Το εγχειρίδιο αυτό, περιλαμβάνει επίσης ολοκληρωμένες οδηγίες για την κλινική εξέταση σωματικών και ψυχολογικών συμπτωμάτων που αποκαλύπτουν την χρήση βασανιστηρίων ή/και κακομεταχείρισης, αποτελώντας ένα υποστηρικτικό εργαλείο κατά τις διαδικασίες αίτησης

⁹³ Αξίζει να αναφερθεί πως το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου έχει εκδώσει περίπου 400 καταδικαστικές αποφάσεις κατά της Τουρκίας για χρήση βασανιστηρίων.

⁹⁴ "The Istanbul Protocol: international standards for the effective investigation and documentation of torture and ill treatment", Iacopino V, Ozkalipci O, Schlar C, The Lancet, Σεπτέμβριος 1999, διαθέσιμο στο: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(99\)08381-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(99)08381-6/fulltext)

ασύλου. Ειδικά εκπαιδευμένη ομάδα εμπειρογνομόνων εκδίδει σύμφωνα με τα ευρήματα πιστοποιητικό, το οποίο περιέχει το ιστορικό των βασανιστηρίων, την ιατρική γνωμάτευση που χαρακτηρίζει τα σωματικά επακόλουθα (ουλές και άλλα σημάδια) ως απότοκα συγκεκριμένων μεθόδων βασανιστηρίων που χρησιμοποιήθηκαν, την ψυχολογική εκτίμηση-γνωμάτευση για τις ψυχολογικές επιπτώσεις-επακόλουθα των βασανιστηρίων και τέλος, το νομικό πόρισμα που βασιζόμενο στο ιστορικό και στην ιατρική και ψυχολογική πραγματογνωμοσύνη, καταλήγει στο εάν η εξεταζόμενη περίπτωση εμπίπτει στον ορισμό των βασανιστηρίων. Εν ολίγης η έκθεση αυτή είναι ένα ιατρονομικό κείμενο που ακολουθεί τους σχετικούς κανόνες.⁹⁵

Μερικές από τις αρχές που διέπουν το ΠΚ, οι οποίες βρίσκονται διάχυτες εντός του περιεχομένου του είναι:

- Η συνεργασία ομάδας εμπειρογνομών που προέρχονται από διαφορετικά επιστημονικά πεδία.
- Η ανεξαρτησία της ομάδας αυτής από κρατικούς δρώντες.

Απαιτείται δηλαδή, διεπιστημονική συνεργασία διαφόρων ειδικοτήτων (νομικός, γιατρός και ψυχολόγος ή ψυχίατρος, με συμβολή κοινωνικού λειτουργού), οι οποίοι θα δρουν απαλλαγμένοι από εξωτερικές πιέσεις, από κρατικές υπηρεσίες ή άλλες οργανώσεις, ώστε να διασφαλιστεί η αμερόληπτη κρίση τους κατά την τέλεση του έργου τους. Αυτός ίσως είναι και ο λόγος που κανένα κράτος δεν έχει αναλάβει τον ρόλο να δημιουργήσει επιστημονικές ομάδες εξαρτώμενες από αυτό για την Πιστοποίηση Θυμάτων Βασανιστηρίων.

Όλα τα παραπάνω αναλύουν τις προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να συντρέχουν για τη διαδικασία πιστοποίησης των επιζώντων βασανιστηρίων. Η έγκαιρη δε καταγραφή και τεκμηρίωση του πόνου και της ταλαιπωρίας που προκαλούν τα βασανιστήρια, βοηθάει στην εύρεση κατάλληλης θεραπευτικής μεθόδου αλλά και στην αναγνώριση του δικαιώματος στην αποκατάσταση του επιζώντα. Συνήθως τα βασανιστήρια αρχίζουν αμέσως μετά την σύλληψη του ατόμου. Ήδη κατά τη μεταφορά για την πρώτη ανάκριση, τα θύματα συχνά ξυλοκοποούνται και υποβάλλονται σε απειλές. Σε αρκετές χώρες υπάρχουν ειδικοί νόμοι έκτακτης ανάγκης που επιτρέπουν την κράτηση ενός ατόμου για πολλές εβδομάδες, σε πλήρη απομόνωση, χωρίς να

⁹⁵ Θύματα Βασανιστηρίων :Από την Ανίχνευση στην Προστασία, Έκθεση Συνηγορίας, Δεκέμβριος 2021, σελ 16. Διαθέσιμο στο: <https://torturesurvivor.metadrasi.org/wp-content/uploads/2021/12/EKTHESH-SYNHGORIAS.pdf> .

οδηγηθούν ενώπιον δικαστή, χωρίς πρόσβαση σε νομική συνδρομή και συχνά χωρίς η ίδια οικογένεια του ατόμου να γνωρίζει πού βρίσκεται ο κρατούμενος.⁹⁶

2. Είδη Βασανιστηρίων

Η λίστα των μεθόδων βασανισμού σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία είναι ήδη εκτενής ενώ συνεχώς προστίθενται νέοι τρόποι πρόκλησης πόνου. Η ανάγκη διαρκούς καταγραφής των μεθόδων αυτών είναι επιτακτική, αποτελώντας χρήσιμο εργαλείο για την ομάδα που θα αναλάβει την πιστοποίηση του θύματος αφού μόνο με αυτό τον τρόπο είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τις σωματικές και ψυχολογικές επιπτώσεις των επιμέρους βασανιστηρίων που έχουν χρησιμοποιηθεί. Ως επιπλέον μέτρο πρόληψης της παραβίασης του θεμελιώδους ανθρωπίνου δικαιώματος για μη υποβολή σε βασανιστήρια ή σε άλλη σκληρή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία, κατατέθηκε πρόταση ώστε να καθοριστεί ένα ειδικό εμπορικό καθεστώς για ορισμένα είδη και προϊόντα τα οποία είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν για βασανιστήρια ή άλλη σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία.⁹⁷

i. Σωματικά βασανιστήρια

Παραδοσιακά τα βασανιστήρια διακρίνονται σε σωματικά και ψυχολογικά, όμως ο διαχωρισμός τους είναι δύσκολο να επιτευχθεί καθώς συχνά λαμβάνουν χώρα και τα δύο είδη παράλληλα.

Τα σωματικά βασανιστήρια που επιλέγονται συνήθως είναι:

- Βάναυσοι συστηματικοί ξυλοδαρμοί.⁹⁸

⁹⁶Rasmussen, Ole Vedel, and Inge Lunde “THE TREATMENT AND REHABILITATION OF VICTIMS OF TORTURE.” International Journal of Mental Health, vol. 18, no. 2, 1989, pp. 122–30. Διαθέσιμο στο : <http://www.jstor.org/stable/41344541>.

⁹⁷Βλ. αναλυτικότερα Απαγόρευση ΕΕ για το εμπόριο εργαλείων βασανιστηρίων. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4384762>.

⁹⁸Ο ξυλοδαρμός μπορεί να θεωρηθεί ως ένα συνηθισμένο γεγονός καθώς αποτελεί τη συνηθέστερη μορφή κακοποίησης., όπως συμβαίνει σε πολλά άλλα περιβάλλοντα. Σε ένα πλαίσιο κράτησης ή αιχμαλωσίας, ωστόσο, αποκτά διαφορετικό νόημα καθώς είναι συχνά το πρώτο συμβάν βασανιστηρίων, μετά τη σύλληψη σε μια στιγμή που το άτομο δεν ψυχολογικά προετοιμασμένο για ένα τέτοιο γεγονός. Ενέχει έντονα το στοιχείο του απρόβλεπτου και του ανεξέλεγκτου. Προκαλεί επίσης σημαντικό προληπτικό φόβο, γιατί

- Παρατεταμένη εφαρμογή ηλεκτρισμού στο στόμα, τα αυτιά, τις θηλές, τα γεννητικά όργανα.
- Βασανιστήρια που περιλαμβάνουν τον ξυλοδαρμό των πελμάτων με καλώδια, σιδερένιες ράβδους, μπαστούνια ή άλλα όργανα από ξύλο ή μέταλλο.
- Αναγκαστική ορθοστασία ή περιορισμός της κίνησης (π.χ. μικρό κλουβί) ή εξαναγκασμό παραμονής σε μια άβολη θέση για μια επώδυνη μεγάλη χρονική περίοδο.⁹⁹
- Ηλεκτροπληξία.
- Πρόκληση εγκαυμάτων σε διάφορα μέρη του σώματος με τσιγάρα ή διάφορα άλλα πυρακτωμένα αντικείμενα.
- Εκτεταμένο κρέμασμα σε μια θέση πίεσης.¹⁰⁰
- Επώδυνες τεντώσεις των άκρων.
- Σύνθλιψη του σώματος ή μερών αυτού.
- Έκθεση σε χημικές ή και άλλες ουσίες.
- Χρήση νερού για τεχνικές πνιγμού ή waterboarding.¹⁰¹
- Επανατραυματισμό προηγούμενου τραύματος.
- Πρόκληση διαφόρων ειδών ασφυξίας.
- Σεξουαλικές επιθέσεις και βιασμοί.¹⁰²

Από εκεί και πέρα, υπάρχει τεράστια ποικιλία κτηνωδιών, αποδεικνύοντας πόσο εφευρετικοί μπορούν να γίνουν οι βασανιστές. Ένας Ιρανός κρατούμενος αναφέρει πως μόλις κουρευτήκε, οι βασανιστές του, τον ανάγκασαν να φάει τα μαλλιά του. Υπάρχουν επίσης, μερικές μέθοδοι

σηματοδοτεί απειλή για περαιτέρω βασανιστήρια. Επιπλέον, επιζώντες συχνά το περιγράφουν ως ταπεινωτική εμπειρία.

⁹⁹Αποτελούν ουσιαστικά σωματικές μορφές βασανιστηρίων, καθώς μπορούν να δημιουργήσουν βασανιστικό σωματικό πόνο μετά από λίγο και να οδηγήσουν σε απειλητικές για τη ζωή επιπλοκές. Τέτοιες θέσεις χρησιμεύουν επίσης για να αυξήσουν τον πόνο, ιδιαίτερα όταν συνδυάζονται με άλλες μορφές βίας, όπως ξυλοδαρμό ή ηλεκτρικά βασανιστήρια. Κρέμασμα από τους καρπούς με τα χέρια δεμένα προκαλούν βασανιστικό πόνο στον ώμο και στις αρθρώσεις, κάτι που γίνεται αόρητο μετά από 10–15 λεπτά. Οι επιζώντες συχνά περιγράφουν αυτή τη θέση ως μία από τις μορφές βασανιστηρίων που προκαλούν ανικανότητα, καθώς δεν είναι πολλά που μπορούν να γίνουν για να αποφευχθεί ή να μειωθεί ο πόνος. Ακόμη και η παραμικρή κίνηση αυξάνει την καταπόνηση στις αρθρώσεις των ώμων και επιδεινώνει τον πόνο.

¹⁰⁰ Γνωστό και ως strappado ή ‘Palestinian hanging’.

¹⁰¹ Επίσης, κλασική μέθοδος είναι η βύθιση της κεφαλής του θύματος σε βαρέλι με νερό πολλαπλές φορές ενώ το θύμα βρίσκεται κρεμασμένο (Wet Submarine).

¹⁰² Η σεξουαλική βία και κακοποίηση έχουν χρησιμοποιηθεί ως “πολεμικό όπλο” από αρχαιότατων χρόνων . Το άρθρο 7 του Καταστατικού της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου μαζί με τα βασανιστήρια περιλαμβάνει ακριβώς τα παρακάτω: «βιασμός, σεξουαλική δουλεία, καταναγκαστική πορνεία, αναγκαστική εγκυμοσύνη, αναγκαστική στείρωση ή οποιαδήποτε άλλη μορφή σεξουαλικής βίας αποτελούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και τιμωρούνται βαρύτατα”. Διαθέσιμο στο : <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=506ab5e82>

βασανισμού, οι οποίες είναι συνυφασμένες με συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, όπως η falaka (χτύπημα στο πέλμα) στη Μέση Ανατολή και την Τουρκία, ο «παλαιστινιακός απαγχονισμός» (ανάρτηση με τα χέρια δεμένα πίσω από το σώμα) στη Μέση Ανατολή και την Ασία, και στην Ινδία η γκότνα (ένας στύλος, τοποθετημένος στα πόδια, πάνω στον οποίο πρέπει να σταθεί το θύμα).¹⁰³ Επιπλέον, στη Μέση Ανατολή οι βασανιστές προτιμούσαν να συνδυάζουν τα βασανιστήρια της falaka με ηλεκτροσόκ παρά με νερό, ένα στυλ που θα μπορούσε κανείς να αποκαλέσει Μεσογειακό. Στη δεκαετία του 1980, Αφγανοί βασανιστές χρησιμοποιούσαν πλαστικές σακούλες για να προκαλέσουν ασφυξία, ενώ τα βασανιστήρια στο Αφγανιστάν μετά τους Ταλιμπάν περιλαμβάνουν κυρίως ηλεκτροσόκ. Τα βασανιστήρια στα δημοκρατικά κράτη προσπαθούσαν να μην αφήνουν ουλές, σε αντίθεση με τα βασανιστήρια που ακολουθούσαν σε αυταρχικά καθεστώτα. Στη δεκαετία του 1970, Ισραηλινοί ανακριτές συνδύαζαν ηλεκτροβασανιστήρια, πνιγμούς με νερό, κρύο ντους, ξυλοδαρμούς και εγκλεισμό σε κελιά-ψυγεία, με την εγκατάλειψη αυτών των τεχνικών περίπου στη δεκαετία του '90 για να εντάξουν στις μεθόδους τους, βασανιστήρια άβολης θέσης που δεν αφήνουν εμφανή σημάδια. Αντίθετα, σε αυταρχικά κράτη τα οποία επιδίωκαν εμφανή σημάδια για κατατρομοκράτηση των ανθρώπων, οι βασανιστές χρησιμοποιούσαν μαστίγωμα (Αίγυπτος, Συρία, Ιράκ), πρέσες που συνθλίβουν κόκαλα (Συρία, Ιράκ), χτυπήματα με αιχμηρά αντικείμενα (Ιράκ, Αίγυπτος, Συρία), καψίματα (Ιράν, Ιράκ).¹⁰⁴

ii. Μη σωματικά βασανιστήρια

Τα μη σωματικά βασανιστήρια περιλαμβάνουν συνήθως :

- Επιβολή αναγκαστικής γύμνασης.
- Εκφοβισμός και απειλές θανάτου ή επίθεσης (είτε του θύματος, είτε συγγενικών του προσώπων).
- Εικονικές εκτελέσεις.
- Εξαναγκασμός παρακολούθησης απάνθρωπων συμπεριφορών έναντι τρίτων.
- Συγχρωτισμός.
- Κράτηση σε λευκά κελιά.

¹⁰³Burnett A, Peel M. The health of survivors of torture and organised violence, Μάρτιος 2001.

¹⁰⁴ Torture and Democracy: Darius Rejali: Princeton, NJ: Princeton University Press, 2007. 849 pp

- Απομόνωση.
- Στέρηση ύπνου/φαγητού/νερού.
- Εκτεταμένη έκθεση σε επαναλαμβανόμενους θορύβους.
- Αισθητηριακή απομόνωση.

Τα προαναφερθέντα αποτελούν ένα μόνο δείγμα από τις απάνθρωπες πρακτικές επιβάλλονται σε κρατούμενους. Οι επιπτώσεις των ψυχολογικών βασανιστηρίων δεν είναι συνήθως ορατές, είναι όμως αναμφίβολα ολέθριες για τον ψυχισμό όσων έχουν βιώσει την εφιαλτική εμπειρία των βασανιστηρίων. Τονίζεται, πως όσα βασανιστήρια δεν αφήνουν εμφανή σημάδια και ουλές σε καμία περίπτωση θα πρέπει να ιεραρχούνται χαμηλότερα σε μια υποθετική κλίμακα μέτρησης πόνου. Και στις δύο περιπτώσεις, η τεράστια επίπτωση που προκαλείται από έστω και μια ανεπαίσθητη σωματική ή ψυχολογική κακομεταχείριση είναι αδιαμφισβήτητη.

iii. Κατηγοριοποίηση ευρημάτων βάσει ΠΚ

Μόλις ολοκληρωθεί η διαδικασία αναγνώρισης κάποιου ατόμου ως επιζώντα βασανιστηρίων ακολουθεί η σύνταξη της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης, κατά την οποία δίδεται ένα πιστοποιητικό, βάσει των κριτηρίων που τίθενται από το ΠΚ. Τα ευρήματα σύμφωνα με τα οποία ένα πρόσωπο αποτελεί ή όχι θύμα βασανιστηρίων χωρίζονται σε πέντε κατηγορίες.¹⁰⁵ Κατόπιν τούτου τα ευρήματα μπορεί να είναι: μη συμβατά, συμβατά, σημαντικά συμβατά, τυπικά συμβατά ή διαγνωστικά.

(α) Μη Συμβατά¹⁰⁶

(β) Συμβατά¹⁰⁷

(γ) Σημαντικά Συμβατά¹⁰⁸

(δ) Τυπικά Συμβατά¹⁰⁹

¹⁰⁵OHCHR. Istanbul Protocol Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. UNITED NATIONS , 2004.

Διαθέσιμο στο :<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf> .

¹⁰⁶Το πόρισμα από την εμπειρογνωμοσύνη δεν θα μπορούσε να έχει προκλήθηκε από τα βασανιστήρια ή κακομεταχείριση.

¹⁰⁷Το εύρημα θα μπορούσε να έχει προκλήθηκε από βασανιστήρια ή κακομεταχείριση, αλλά μπορεί να υπάρχουν πολλές άλλες πιθανές αιτίες.

¹⁰⁸ Για τα βασανιστήρια που περιγράφονται πιθανές άλλες αιτίες είναι ελάχιστες.

¹⁰⁹ Τα συγκεκριμένα ευρήματα ανευρίσκονται συχνά στα περιγραφόμενα βασανιστήρια , αλλά υπάρχουν και άλλες πιθανές αιτίες.

(ε) Διαγνωστικά.¹¹⁰

¹¹⁰Στην κατηγορία αυτή κατατάσσονται σωματικά και ψυχιατρικά συμπτώματα τα οποία δεν μπορεί να έχουν προκληθεί από άλλη αιτία εκτός από τα περιγραφόμενα βασανιστήρια.

V. Δικαίωμα σε Θεραπεία και Αποκατάσταση

«Για τον πόνο μπορείς να ευχηθείς μόνο ένα πράγμα: να σταματήσει. Τίποτα στον κόσμο δεν είναι τόσο επίπονο όσο ο σωματικός πόνος. Μπροστά στον πόνο δεν υπάρχουν ήρωες»

Πέραν του ίδιου του τραυματικού βιώματος μετά από βίαιη έκθεση ενός ατόμου σε πρακτικές που άπτονται των βασανιστηρίων, οι σωματικές και οι ψυχολογικές επιπτώσεις των βασανιστηρίων συχνά επιδεινώνονται με περαιτέρω τραύματα κατά την προσπάθεια του επιζώντα να μετακινηθεί σε μια άλλη χώρα. Ο ξεριζωμός, η φυγή, καθεστώτα στα οποία επέρχεται ο πρόσφυγας καθώς και η απώλεια κοινωνικής υποστήριξης μπορεί να είναι πρόσθετοι στρεσογόνοι παράγοντες που επιδεινώνουν τις τραυματικές συνέπειες των βασανιστηρίων.¹¹¹ Η χώρα υποδοχής και οι φορείς που δραστηριοποιούνται εντός αυτής καλούνται να αναλάβουν το δύσκολο έργο της κάλυψης των πολυδιάστατων αναγκών της αόρατης συνήθως αυτής ευάλωτης ομάδας του προσφυγικού πληθυσμού. Η δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος, ώστε οι επιζώντες να λάβουν υπηρεσίες αποκατάστασης αποτελεί ίσως την απαιτητικότερη πρόκληση για τις χώρες υποδοχής, όπως η Ελλάδα.

Η λέξη αποκατάσταση στο λεξικό ερμηνεύεται, μεταξύ άλλων, και ως «η επαναφορά στην προηγούμενη (ομαλή και αρμόζουσα) κατάσταση ή θέση, η μέριμνα για την παροχή των αναγκαίων σε όποιον έχει πληγεί από κάτι, η διόρθωση (βλάβης), το να δίνεται σε κάτι παλαιό μορφή που πλησιάζει όσο το δυνατόν στην αρχική».¹¹²

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας στη Δεύτερη Έκθεση της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων στην Ιατρική αποκατάσταση (1968) διατύπωσε έναν ορισμό αποσκοπώντας στη γενικότερη κατανόηση του εν λόγω όρου. Παρότι ο ορισμός που δόθηκε αφορούσε ειδικά στη θεραπεία ατόμων με αναπηρία κατάφερε να δώσει έμφαση σε ένα σύνολο μεταβλητών για την επίτευξη της καλύτερης δυνατής λειτουργικής ικανότητας του ατόμου. Ως πρώτος ορισμός της αποκατάστασης, δόθηκε η «συνδυασμένη και συντονισμένη χρήση ιατρικών, κοινωνικών,

¹¹¹ Başoğlu, Metin & Paker, Murat & Paker, Ö & Ozmen, E & Marks, I. & Incesu, C & Şahin, Doğan & Sarimurat, N. (1994). Psychological effects of torture: A comparison of tortured with nontortured political activists in Turkey. The American journal of psychiatry. 151. 76-81. 10.1176/ajp.151.1.76.

¹¹² Ορισμός όπως περιγράφεται στο λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας : Μπαμπινιώτης Γεώργιος.

εκπαιδευτικών και επαγγελματικών μέτρων για την εκπαίδευση ή την επανεκπαίδευση του ατόμου για να φτάσει στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο λειτουργικής ικανότητας». ¹¹³

Πρέπει να σημειωθεί ωστόσο, πως ενώ ο ορισμός της αποκατάστασης θα μπορούσε να δοθεί με ειδικούς, στενούς ιατρικούς όρους, η επιστημονική ιατρική κοινότητα επέλεξε να αναπτύξει μια πιο ολοκληρωμένη έννοια.¹¹⁴ Η ίδια έκθεση, διακρίνει μεταξύ τριών διαφορετικών ειδών αποκατάστασης: την ιατρική αποκατάσταση η οποία ορίζεται ως «η διαδικασία ιατρικής περίθαλψης που στοχεύει στην ανάπτυξη των λειτουργικών και ψυχολογικών ικανοτήτων του ατόμου και, αν κριθεί απαραίτητο, των αντισταθμιστικών μηχανισμών του, οι οποίοι θα του επιτρέψουν να έχει ανεξαρτησία και μια ενεργή ζωή». Η δεύτερη αφορά στην κοινωνική αποκατάσταση, δηλαδή «το μέρος της διαδικασίας αποκατάστασης που έχει στόχο την ένταξη ή την επανένταξη ενός ατόμου¹¹⁵ στην κοινωνία, βοηθώντας το να προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της οικογένειας, της κοινότητας και της επαγγελματικής απασχόλησης, μειώνοντας παράλληλα όλα τα τυχόν οικονομικά και κοινωνικά εμπόδια που μπορεί να παρεμποδίσουν τη συνολική διαδικασία αποκατάστασης» και την επαγγελματική αποκατάσταση, η οποία αναφέρεται στην «παροχή των επαγγελματικών υπηρεσιών, π.χ. επαγγελματικό προσανατολισμό, επαγγελματική κατάρτιση και πρόσληψη, σχεδιασμένη με τρόπο τέτοιο ώστε να επιτρέψει σε ένα άτομο να εξασφαλίσει και να διατηρήσει την κατάλληλη απασχόληση». ¹¹⁶

Το δικαίωμα όλων των θυμάτων βασανιστηρίων στην αποκατάσταση προβλέπεται στο άρθρο 14 της Σύμβασης Κατά των Βασανιστηρίων. Στο αγγλικό κείμενο συγκεκριμένα αναφέρεται ότι: «*Each State Party shall ensure in its legal system that the victim of an act of torture obtains redress and has an enforceable right to fair and adequate compensation, including the means for as full rehabilitation as possible. In the event of the death of the victim as a result of an act of torture, his dependants shall be entitled to compensation*» ενώ στην Ελλάδα η συνθήκη αυτή επικυρώθηκε με τον νόμο 1782/1988. Στο άρθρο 14 του ελληνικού νόμου ορίζεται ότι: «*Κάθε Κράτος Μέρος στα πλαίσια του νομικού του συστήματος εγγυάται στο θύμα μιας πράξης βασανιστηρίων το δικαίωμα να επιτύχει αποκατάσταση¹¹⁷ και να αποζημιωθεί*

¹¹³ Redress Annual Report, 2009 σ. 8. Διαθέσιμο στο: <https://redress.org/publication/2009-annual-report/>

¹¹⁴ Redress, ό.π.,9.

¹¹⁵ Εν προκειμένω με αναπηρία.

¹¹⁶ WHO Expert Committee on Medical Rehabilitation, 1969, σελ. 6. Διαθέσιμο στο: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/4979184/>.

¹¹⁷ Απόδοση του αγγλικού όρου redress.

δίκαια και πλήρως, όπου περιλαμβάνονται και τα απαραίτητα μέσα για την κατά το δυνατό πληρέστερη ικανοποίηση.¹¹⁸ Σε περίπτωση θανάτου του θύματος που προήλθε από μια πράξη βασανιστηρίων οι εκδοχείς του έχουν το δικαίωμα για αποζημίωση».¹¹⁹

Εξειδικευμένες οδηγίες δόθηκαν παράλληλα και με το Γενικό Σχόλιο Νο.3, από την Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 14 από τα συμβαλλόμενα Κράτη. Ειδικά, το Άρθρο 1, τονίζει το καθολικό δικαίωμα των επιζώντων στην πρόσβαση για πλήρη αποκατάσταση και αποτελεσματική θεραπεία χωρίς κανένα απολύτως είδος διάκρισης. Επιπλέον, στα επόμενα Άρθρα 11-13, αναφέρεται πως η αποκατάσταση πρέπει να είναι ολιστική και να περιλαμβάνει ιατρική και ψυχολογική φροντίδα καθώς και να παρέχει εύκολη πρόσβαση σε νομικές και κοινωνικές υπηρεσίες, ενώ παράλληλα οφείλει να περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα διεπιστημονικών μέτρων, όπως ιατρικές και ψυχολογικές υπηρεσίες αποκατάστασης και επανένταξης(..), επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση κλπ. Υψίστης σημασίας είναι και όσα αναφέρονται στη συνέχεια του ίδιου κειμένου, για την προστασία των επιζώντων, καθώς διατρέχουν κίνδυνο επανατραυματισμού και φοβούνται εύλογα πράξεις που τους θυμίζουν τα βασανιστήρια που υπέστησαν. Υψηλής προτεραιότητας είναι παράλληλα και η ανάγκη δημιουργίας ενός πλαισίου εχεμύθειας και εμπιστοσύνης.¹²⁰ Στα επόμενα άρθρα (14-15), διευκρινίζεται ότι οι υπηρεσίες αποκατάστασης πρέπει να λαμβάνουν υπόψιν την κουλτούρα, την προσωπικότητα, την ιστορία και το υπόβαθρο των θυμάτων και να είναι προσιτές σε όλα τα θύματα χωρίς διακρίσεις, ανεξάρτητα από την ταυτότητα ή τη θέση του θύματος εντός μιας περιθωριοποιημένης ή ευάλωτης ομάδας, συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων, ώστε να καταστούν αποτελεσματικές. Ακόμα, τα κράτη οφείλουν να θεσπίσουν συγκεκριμένους μηχανισμούς και προγράμματα για την παροχή αποκατάστασης με την εξασφάλιση πρόσβασης σε αυτά το συντομότερο δυνατόν, μετά από αξιολόγηση από ανεξάρτητο και εξειδικευμένο ιατρικό προσωπικό. Τέλος, η πρόσβαση στα

¹¹⁸ Απόδοση του αγγλικού όρου rehabilitation.

¹¹⁹ Νόμος 1782/1988. Διαθέσιμο στο : <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anthropina-dikaiomata/nomos-1782-1988-phek-116a-3-6-1988.html>.

¹²⁰ Απόδοση των όρων confidence and trust αντίστοιχα.

προγράμματα αποκατάστασης δεν θα πρέπει να εξαρτάται από το αν το θύμα έχει καταφύγει σε ένδικα μέσα.¹²¹

Έχει ήδη δημοσιευθεί μια σειρά από επιστημονικές μελέτες σχετικά με τους επιζώντες βασανιστηρίων και την αποκατάστασή τους. Ήδη μέχρι το 1995, εξήντα επτά (67) κέντρα αποκατάστασης επιζώντων βασανιστηρίων είχαν ιδρυθεί σε σαράντα τρεις (43) χώρες. Ορισμένα από τα κέντρα αποκατάστασης επικεντρώνονται περισσότερο στην ιατρική και στην ψυχοθεραπευτική αποκατάσταση, ενώ κάποια άλλα ακολουθούν μια πιο ψυχοκοινωνική προσέγγιση στοχεύοντας στη συμμετοχή ενός πολιτιστικού και κοινωνικού δικτύου. Η ψυχοθεραπεία των επιζώντων βασανιστηρίων ως θεσμοθετημένη πρακτική ξεκίνησε στη Δανία στο Κέντρο Αποκατάστασης Επιζώντων Βασανιστηρίων (RCT), το οποίο ιδρύθηκε το 1982 βασιζόμενο στα αποτελέσματα που συλλέχθηκαν από τη θεραπεία επιζώντων από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης του Β' ΠΠ. Μια άλλη σημαντική βάση για την ψυχοθεραπευτική αποκατάσταση, τέθηκε κατά τη διάρκεια της θεραπείας που ακολουθήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες για τους βετεράνους του πολέμου της Κορέας και του Βιετνάμ.¹²²

Για την αποτελεσματικότερη αποκατάσταση των επιζώντων, κρίνεται απαραίτητο να ακολουθηθεί πρόγραμμα ολιστικής θεραπείας που θα περιλαμβάνει τόσο σωματική (με τη μορφή φυσικοθεραπείας) όσο και ψυχική φροντίδα του τραύματος. Οι θεραπείες θα πρέπει να παρέχονται ταυτόχρονα, έχοντας στο επίκεντρο όχι μόνο τον ίδιο τον επιζώντα αλλά και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του, ώστε να μπορέσουν να συνδράμουν και εκείνοι στη διαδικασία.

Η κοινωνική κατάσταση του θύματος θα πρέπει να λαμβάνεται επίσης υπόψιν, ενώ η πρόσβαση σε εξειδικευμένες κοινωνικές υπηρεσίες θα πρέπει να αποτελεί μέρος της θεραπείας. Τέλος, διαδικασίες που μπορεί να θυμίζουν στον ασθενή βασανιστήρια στα οποία έχει εκτεθεί θα πρέπει να αποφεύγονται στο μέτρο του δυνατού. Η αποκατάσταση συνιστάται να λαμβάνει χώρα σε εξωτερικά ιατρεία μόνο, καθώς σπάνια είναι απαραίτητο να γίνονται ραντεβού με τους επιζώντες σε ένα νοσοκομείο.

¹²¹ General comment no. 3, 2012 : Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment : implementation of article 14 by States parties Διαθέσιμο στο : <https://digitallibrary.un.org/record/740554>

¹²² Elsass, P., Andersen, J., & Fuglsang, H. (1997). Treating Victims of Torture and Violence: Theoretical Cross-Cultural, and Clinical Implications. NYU Press.

Ενδεικτικά, το RCT προτείνει ο επιζών να συμμετέχει σε συνεδρίες ψυχοθεραπείας, παράλληλα με την κοινωνικοσωματική θεραπεία. Στις συνεδρίες αυτές χρησιμοποιούνται διερμηνείς που έχουν εκπαιδευτεί ειδικά σε θέματα που αφορούν θύματα βασανιστηρίων. Στην ψυχοθεραπεία είναι πολύ σημαντικό να εστιάσει ο θεραπευτής στα βασανιστήρια στα οποία έχει υποβληθεί το άτομο. Ο θεραπευτής προσπαθεί να κάνει το θύμα να κατανοήσει τον σκοπό του βασανισμού, ότι η ευθύνη πρέπει να βαρύνει τους βασανιστές και ότι ο επιζώντας δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνος για όσα είπε κατά τη διάρκεια των ανακρίσεων. Ο σκοπός των βασανιστηρίων είναι να καταστρέψει το άτομο ενώ της ψυχοθεραπείας είναι να προσπαθήσει να αποκαταστήσει τη θρυμματισμένη προσωπικότητα του θύματος. Είναι ζωτικής σημασίας να απελευθερωθεί το θύμα βασανιστηρίων από κάθε αίσθημα ενοχής.

Δεδομένου ότι τα θύματα βασανιστηρίων προέρχονται από πολύ διαφορετικά θρησκευτικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα, πολιτιστικοί παράγοντες μπορεί να παρεμποδίσουν ορισμένες φορές τη θεραπεία. Είναι απολύτως θεμελιώδης η ανάγκη να δημιουργηθεί σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ του εκάστοτε εργαζόμενου στο συγκεκριμένο πεδίο και του επιζώντα παρά τις πολιτισμικές διαφορές που ενδέχεται να υπάρχουν μεταξύ τους. Η σωματική θεραπεία ακολουθεί τις συνήθειες ιατρικές οδηγίες. Πρέπει να επισημανθεί, ωστόσο, ότι οι διαδικασίες εξέτασης δεν είναι πάντα εύκολο να πραγματοποιηθούν.¹²³

Τα περισσότερα κράτη υποστηρίζουν μια διεπιστημονική προσέγγιση στην θεραπεία παρέχοντας ταυτόχρονη ιατρική, ψυχολογική, κοινωνική και νομική υποστήριξη, κυρίως στις διαδικασίες που ακολουθούν για την απόκτηση ασύλου.¹²⁴ Σε αρχικό στάδιο, ήδη από την

¹²³Rasmussen, Ole Vedel, and Inge Lunde "THE TREATMENT AND REHABILITATION OF VICTIMS OF TORTURE." *International Journal of Mental Health*, vol. 18, no. 2, 1989, pp. 122–30. Διαθέσιμο στο : <http://www.jstor.org/stable/41344541>.

¹²⁴ Έχω κάνει μια μελέτη των συνθηκών για την ενσωμάτωση των κατάλληλων θεραπειών για τα θύματα βασανιστηρίων στα εθνικά συστήματα υγειονομικής περίθαλψης στην Ευρώπη. Το υποκείμενο πρόβλημα είναι ότι, στις περισσότερες χώρες, οι αιτούντες άσυλο δεν έχουν πρόσβαση στο σύστημα υγείας ακόμη και για γενικά προβλήματα υγείας, και ακόμη κι αν τους επιτρέπεται η πρόσβαση, το σύστημα δεν είναι απαραίτητα προσανατολισμένο στην παροχή βοήθειας σε θύματα βασανιστηρίων. Μία από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε είναι η παροχή οποιασδήποτε υπηρεσίας. Δεν είναι ότι δεν ξέρουμε πώς να βοηθήσουμε αυτούς τους ανθρώπους, αλλά πώς να οργανώσουμε τα πράγματα με τέτοιο τρόπο ώστε ένα θύμα βασανιστηρίων που φθάνει σε μια χώρα να μπορεί να εντοπιστεί γρήγορα και να παραπεμφθεί στις κατάλληλες

άφιξη τους στα σημεία υποδοχής θα πρέπει οι πρόσφυγες να ενημερώνονται άμεσα και αποτελεσματικά σχετικά με το δικαίωμα και την διαδικασία που θα ακολουθηθεί σε περίπτωση υποβολής αίτησης ή ισχυρισμού ως «θύματα βασανιστηρίων». Οι εξαντλητικές διαδικασίες και οι καθυστερήσεις που προκύπτουν σε διαφορετική περίπτωση μπορούν να αποβούν μοιραίες για τον ψυχισμό των προσφύγων. Ο σκοπός της «αναγνώρισης» ενός ατόμου ως επιζώντα βασανιστηρίων ή και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας δεν είναι άλλος από το δικαίωμα του να τύχει της αποκατάστασής του συμμετέχοντας σε προγράμματα ολιστικής θεραπείας, περίθαλψης και προστασίας. Φυσικά, κάτι τέτοιο δεν είναι πάντοτε εφικτό λόγω κρατικών ανεπαρκειών που ενδέχεται να έχουν προκύψει. Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, μετά την αναστολή της λειτουργίας του Ιατρικού Κέντρου Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων (ΙΚΑΘΒ) το 2008 προέκυψε κενό ως προς την προστασία των θυμάτων βασανιστηρίων. Το κενό που δημιουργήθηκε ανέλαβε, τουλάχιστον ως προς τη διάγνωση και πιστοποίηση θυμάτων βασανιστηρίων, από το 2011 και μετά η ΜΕΤΑδραση, μια Μ.Κ.Ο η οποία δραστηριοποιείται στο χώρο του προσφυγικού.¹²⁵ Άλλοι εξειδικευμένοι φορείς για την περαιτέρω υποστήριξη ανάλογα με τις ανάγκες του κάθε εξυπηρετούμενου του προγράμματος, είναι οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα (ΓΧΣ),¹²⁶ το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (ΕΣΠ)¹²⁷ και το Κέντρο Ημέρας ΒΑΒΕΛ.¹²⁸

Σύμφωνα με φορείς που εργάζονται μαζί με προσφυγικό πληθυσμό και δε επιζώντες βασανιστηρίων, φανερά επηρεασμένοι από την διάσταση που δόθηκε στον όρο αποκατάσταση υπό το πρίσμα της ιατρικής, το ουσιώδες ζήτημα της αποκατάστασης έγκειται στην δυσκολία επανόρθωσης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η οποία κατακρεουργείται όταν κανείς βιώνει πρακτικές που άπτονται των βασανιστηρίων. Σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο

υπηρεσίες ειδικών. Από όσο γνωρίζω, η Νορβηγία είναι η μόνη χώρα όπου αυτού του είδους οι υπηρεσίες είναι ενσωματωμένες στο σύστημα υγείας. Παροτρύνει τα κράτη να διασφαλίσουν ότι τα θύματα βασανιστηρίων λαμβάνουν εξειδικευμένη κοινωνική, ψυχολογική και ιατρική αποκατάσταση και καλεί τις κυβερνήσεις περισσότεροι βασανιστές καθώς και οι εντολείς τους απολαμβάνουν de facto ατιμωρησία. Για περαιτέρω ανάλυση βλ: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3314210/?report=reader>.

¹²⁵ Η ΜΕΤΑδραση είναι ο μοναδικός φορέας στον οποίο από το 2013 γίνονται επίσημες παραπομπές από την Υπηρεσία Ασύλου και την Υπηρεσία Υποδοχής και Ταυτοποίησης προκειμένου η εξειδικευμένη ομάδα της να πιστοποιήσει τα θύματα βασανιστηρίων.

¹²⁶ Για τους ΓΧΣ, βλ. <https://msf.gr/>

¹²⁷ Για το ΕΣΠ, βλ. <https://www.gcr.gr/index.php/el/>

¹²⁸ Για το Κέντρο Ημέρας ΒΑΒΕΛ, βλ. <https://syn-eirmos.gr/>

Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων (IRCT), «η (επαν)οικοδόμηση της ζωής ενός ατόμου, του οποίου η αξιοπρέπεια έχει καταστραφεί, απαιτεί χρόνο και, ως εκ τούτου, απαιτείται μακροπρόθεσμη υλική, ιατρική, ψυχολογική και κοινωνική υποστήριξη. Η θεραπεία πρέπει να είναι μια συντονισμένη προσπάθεια που θα καλύπτει, τόσο τις σωματικές όσο και τις ψυχολογικές πτυχές. Είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες, τα προβλήματα, οι προσδοκίες, οι απόψεις και οι πολιτισμικές αναφορές των ασθενών».¹²⁹

Φυσικά, η ελληνική πραγματικότητα δεν παρουσιάζει πολλά κοινά με όσα περιγράφονται εντός του διεθνούς δικαίου. Οι πρόσφυγες αντιμετωπίζουν καθημερινά ποικίλες προκλήσεις. Οι χρόνιες ελλείψεις στο σύστημα ασύλου, υγείας, ένταξης και κοινωνικής προστασίας ήρθαν στην επιφάνεια δυσχεραίνοντας την κατάσταση που βιώνουν οι άνθρωποι που βρίσκονται σε κίνηση. Από τις ακατάλληλες και αντιζοες συνθήκες διαβίωσης με διαμονή σε hotspots, στοιβαγμένοι, χωρίς άμεση πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, μέχρι τις ουρές στις υπηρεσίες ασύλου, οι πρόσφυγες επανατραυματίζονται διαρκώς. Αρχικά, εντός της ελληνικής επικράτειας παρατηρούνται μεγάλες καθυστερήσεις στον εντοπισμό των ευάλωτων προσφύγων. Επιτακτική είναι πλέον η ανάγκη θέσπισης ενός μηχανισμού έγκαιρης ταυτοποίησης, ο οποίος θα πρέπει να εκκινεί από τη στιγμή υποβολής αίτησης ασύλου. Παράλληλα, έχει παρατηρηθεί ορισμένες φορές πως το άτομο που αναγνωρίζεται ως επιζών βασανιστηρίων, αντί να απολαμβάνει τις απαιτούμενες παροχές που προβλέπονται για την αποκατάστασή του, επιστρέφει πίσω στο κέντρο κράτησης ή στα σημεία υποδοχής. Επιπλέον, ενώ η Ελλάδα έχει κυρώσει την Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων του ΟΗΕ, από θεσμική πλευρά το ελληνικό κράτος δεν καταφέρνει να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, καθώς τελικά οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις είναι εκείνες που αναλαμβάνουν ουσιαστικά το έργο της αποκατάστασης. Το πρόβλημα εν προκειμένω είναι η μη σταθερή χρηματοδότηση αυτών των δράσεων, μιας και δεν είναι λίγες οι φορές που έχουν σταματήσει προγράμματα λόγω έλλειψης χρηματοδότησης, με τους εξυπηρετούμενους των εν λόγω προγραμμάτων να είναι ακόμα μια φορά εκείνοι που θα δεχτούν τις συνέπειες των κρατικών ανεπαρκειών.¹³⁰

¹²⁹ Ο.π. ,Redress, 2009, σελ. 9-10.

¹³⁰ Ενδεικτικά παρατίθεται άρθρο που αφορά στο κλείσιμο του μεγαλύτερου προγράμματος στέγασης . <https://thepressproject.gr/exoseis-se-chiliades-evalotous-prosfyges-to-ypourgeio-kovei-to-estia-tous-petaei-apo-diamerismata-se-camps-ki-apo-ekei-ston-dromo/>.

Μία ακόμα κρατική ανεπάρκεια που καλούνται να καλύψουν οι ΜΚΟ, είναι η πιθανή δυσκολία που μπορεί να προκύψει σε κάποιο στάδιο της διαδικασίας λόγω έλλειψης διερμηνέα φαινόμενο που απαντάται συχνά σε φορείς δημοσίου όπως είναι τα νοσοκομεία.

Ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει και σε αυτό το σημείο στις ολέθριες επιπτώσεις των βασανιστηρίων στον ψυχισμό των επιζώντων, καθιστώντας έτσι την αποκατάσταση ως μοναδική ίσως ευκαιρία για να μπορέσουν να αποκτήσουν και πάλι όσα τους στέρησαν οι βασανιστές τους. Όταν αναφερόμαστε στις ανάγκες των επιζώντων, εννοούμε κυρίως εξειδικευμένες ανάγκες, η θεραπεία των οποίων δεν μπορεί να γίνει στα πλαίσια του γενικού συστήματος υγείας της Ελλάδας έτσι όπως είναι διαμορφωμένο μέχρι στιγμής, με τις ελλείψεις και τις παθογένειες που το χαρακτηρίζουν. Έντονη ανησυχία στην Ελλάδα και πάλι, προκάλεσε το Άρθρο 61 σύμφωνα με το οποίο *«Τα θύματα βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας πιστοποιούνται με ιατρική γνωμάτευση από δημόσιο νοσοκομείο, στρατιωτικό νοσοκομείο ή κατάλληλα εκπαιδευμένους ιατρούς δημοσίων φορέων παροχής υπηρεσιών υγείας, συμπεριλαμβανομένων των ιατροδικαστών και λαμβάνουν την αναγκαία περίθαλψη για τη βλάβη που προκλήθηκε, ιδίως πρόσβαση σε κατάλληλη ιατρική και ψυχολογική θεραπεία ή περίθαλψη»*.¹³¹ Τα περισσότερα νοσοκομεία δυστυχώς δεν είναι σε θέση να παρέχουν υπηρεσίες πιστοποίησης και αποκατάστασης επιζώντων βασανιστηρίων καθώς το ιατρικό προσωπικό δεν είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο ώστε να ακολουθήσει τις διαδικασίες όπως αυτές ορίζονται από το ΠΚ. Παράλληλα, η συμπερίληψη στρατιωτικών νοσοκομείων στους αρμόδιους φορείς προκαλεί εντύπωση, καθώς ένας τέτοιος χώρος είναι τουλάχιστον ακατάλληλος για έναν επιζώντα που κατά πάσα πιθανότητα έχει βασανιστεί σε παρόμοιους χώρους στην χώρα προέλευσής του.¹³² Είναι σαφές πως προκειμένου να παρέχονται αποτελεσματικές υπηρεσίες αποκατάστασης στους επιζώντες βασανιστηρίων, θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα προστατευτικό περιβάλλον εντός του οποίου θα μπορέσει να εμπιστευτεί ξανά τους ανθρώπους ώστε να ξεκινήσει η απαιτητική διαδικασία της αποκατάστασης.

¹³¹ Θύματα βασανιστηρίων και βίας ,Άρθρο 61 (Άρθρο 25 Οδηγίας 2013/33/ΕΕ).

2. Το προσωπικό των φορέων που ασχολείται με υποθέσεις θυμάτων βασανιστηρίων, βιασμού ή άλλων σοβαρών πράξεων βίας, διαθέτει και συνεχίζει να λαμβάνει κατάλληλη κατάρτιση σχετικά με τις ανάγκες αυτών και έχει καθήκον εχεμύθειας για τα προσωπικά δεδομένα των οποίων λαμβάνει γνώση κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του ή επ' ευκαιρία εκτέλεσης αυτών. Διαθέσιμο στο: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomos-4636-2019-phek-169a-1-11-2019.html> .

¹³² Οι περισσότεροι βασανισμοί λαμβάνουν χώρα σε κέντρα κράτησης ή φυλακές .

Σε ένα αρκετά ευρύτερο πλαίσιο η μη αποκατάσταση των επιζώντων βασανιστηρίων μπορεί να επηρεάσει ολόκληρη την κοινωνία. Μια κοινωνία αποτελείται από άτομα και οικογένειες, που σχηματίζουν μικρές κοινότητες και τελικά αυτές οι κοινότητες σχηματίζουν μια μεγαλύτερη κοινωνία. Τα θύματα προφανώς ανήκουν σε κάποια οικογένεια, και αν το θύμα έχει το τυπικό μοτίβο ψυχολογικών συμπτωμάτων των επιζώντων βασανιστηρίων που έχουμε ήδη συζητήσει, αυτό θα επηρεάσει και τη συμπεριφορά του ιδιαίτερα μέσα στην οικογένεια και κατά συνέπεια και στην κοινωνία. Από ψυχολογικής σκοπιάς, οι οικογένειες των θυμάτων βασανιστηρίων επηρεάζονται και σταματούν να είναι παραγωγικοί στην κοινότητα, δεν συμμετέχουν και δε συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη της κοινότητας. Επιπλέον, τα βασανιστήρια σκορπουν φόβο και άγχος στα μέλη της κοινότητας, γεγονός που δρα αρνητικά και αποτελεί πλήγμα για τη δημοκρατία. Για να αντιμετωπιστούν αυτά τα προβλήματα είναι απαραίτητο η κοινωνία να υποστηρίζει τα θύματα βασανιστηρίων. Δημόσιοι και κρατικοί δρώντες μαζί με τους επίσημους καταρτισμένους φορείς, θα πρέπει να πραγματοποιήσουν δράσεις για την ευαισθητοποίηση της κοινότητας σχετικά με τις κοινωνικές συνέπειες των βασανιστηρίων.¹³³

¹³³Reyes H. The worst scars are in the mind: psychological torture. Int rev Red Cross. Σεπτέμβριος 2007;89(867):591-617.

VI. Συμπεράσματα-Προτάσεις

Το περιεχόμενο που επιχείρησε να προσεγγίσει αυτή η εργασία μπορεί να συμπεριληφθεί στην ερώτηση του Albert Camus «*Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα;*» *Αυτό είναι πολύ πιθανόν . Ποιος θα αγιάσει όμως τον σκοπό;*». Ιδιαίτερα όταν παραβιάζονται θεμελιώδη δικαιώματα όπως η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η απάντηση σε κάθε απόπειρα δικαιολόγησης των βασανιστηρίων θα πρέπει να είναι τόσο απλή: Όχι, τα βασανιστήρια δεν είναι και δεν πρέπει ποτέ να γίνουν αποδεκτά στο όνομα κανενός σκοπού και καμίας νεφελώδους και αυθαίρετης εθνικής ασφάλειας. Είναι υποχρέωση κάθε κράτους να προστατεύει τους πολίτες του από οτιδήποτε θέτει σε κίνδυνο την κοινωνική συνοχή ή την ίδια την ουσία της δημοκρατίας, όπως κάποια ενδεχόμενη τρομοκρατική απειλή.

Σε καμία περίπτωση, οποιαδήποτε απειλή δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει την παραβίαση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή για να καταστείλει τη νόμιμη αντιπολίτευση και τις διαφωνίες που πιθανόν προκύπτουν με τις εκάστοτε κρατικές και κυβερνητικές πολιτικές. Παρά την κυρίαρχη ρητορεία για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την αναγνώριση των βασανιστηρίων ως μια από τις σοβαρότερες παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου, συμπεραίνεται πως σε όλες τις κοινωνίες ακόμα και τις πιο δημοκρατικές, τα βασανιστήρια αποτελούν προνομιακό όπλο της εκάστοτε εξουσίας. Οι τρόποι παράκαμψης του απαγορευτικού κανόνα που ορίζεται σε πλήθος Συμβάσεων παραμένουν ευφάνταστοι. Διαχέοντας φόβο, προκαλούν στην κοινότητα μια γενικευμένη ανασφάλεια και έλλειψη εμπιστοσύνης. Ο συλλογικός φόβος που προκαλείται από τη μαζική απειλή για βασανισμό, επιφέρει μακροχρόνιες επιπτώσεις στη συλλογική συμπεριφορά, αφού μέσω της ρήξης που προκαλούν στον κοινωνικό ιστό, δημιουργούν διάφορες μορφές δυσλειτουργίας στην κοινότητα. Το μαζικό τραύμα που σχετίζεται με το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον εντός του οποίου διαδραματίζονται, τα αναγάγει σε παγκόσμια απειλή.

Οι διεθνείς οργανισμοί εκφράζουν τακτικά την ανησυχία τους, για τις παραβιάσεις και τις παρεκκλίσεις που σημειώνονται και καλούν τις κυβερνήσεις να εφαρμόσουν μηχανισμούς προστασίας για την πρόληψη των βασανιστηρίων. Ακόμα και σε περιπτώσεις κατά τις οποίες έχουν δημοσιευθεί άρθρα και φωτογραφίες από χώρους στέρησης ελευθερίας, εντός των οποίων

σημειώνονταν περιστατικά βασανισμού σχεδόν κανένα κράτος δεν έχει παραδεχτεί ανοιχτά πως καταφεύγει σε τέτοιες πρακτικές.

Όλα τα προαναφερθέντα μας κάνουν να συνειδητοποιήσουμε ότι το ΠΚ είναι το πιο χρήσιμο εργαλείο μέχρι στιγμής, καθώς προσφέρει κατευθυντήριες οδηγίες στους επαγγελματίες, για να βοηθήσουν όσους έχουν υποφέρει και επιζήσει από βασανιστήρια. Στη συνέχεια, ο επιζών μπορεί να ξεκινήσει μια νέα ζωή, είτε με τη χορήγηση ασύλου σε μια χώρα όπου δεν ελλοχεύει κίνδυνος, είτε ακολουθώντας ένα εξειδικευμένο πρόγραμμα αποκατάστασης. Όσο πιο γρήγορα επέλθει η αναγνώριση κάποιου ως επιζώντα βασανιστηρίων, τόσο πιο άμεσα θα ξεκινήσει η αποκατάσταση και κατά συνέπεια η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής του για την επίτευξη του απώτερου στόχου που είναι η επανένταξή του στην κοινωνία. Δεν είναι εύκολη διαδικασία, ειδικά αν ληφθεί υπόψιν η έλλειψη γνώσης και υποδομής στις περισσότερες χώρες που καλούνται να αντιμετωπίσουν τέτοια ζητήματα.

Ενδεχομένως, ο καλύτερος τρόπος για την πρόληψη των βασανιστηρίων στο μέλλον είναι η αποκάλυψή και η δημοσιοποίηση τους και η ποινή των δραστών υπό ένα ενιαίο νομικό πλαίσιο. Είναι πολύ δύσκολο να προβλεφθεί εάν μια μέρα θα καταργηθούν τα βασανιστήρια, αλλά μέχρι να απαλλαγούμε εντελώς από τέτοιες πρακτικές, τα κράτη οφείλουν να καταβάλουν προσπάθειες για την διευκόλυνση και καλυτέρευση των συνθηκών διαβίωσης των επιζώντων. Η Ελλάδα δυστυχώς αδυνατεί και σε αυτόν τον τομέα, να προστατεύσει τους επιζώντες βασανιστηρίων. Γενικής φύσεως προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πρόσφυγες, όπως η φτώχεια και η έλλειψη συνεκτικής κοινωνικής υποστήριξης, η υπονόμηση πρόσβασης σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και σε κοινωνικές υπηρεσίες, επιβαρύνουν τόσο την ψυχική όσο και τη σωματική υγεία του επιζώντα. Η έλλειψη ενός μηχανισμού άμεσης αναγνώρισης και στη συνέχεια ενός ανεξάρτητου κρατικού φορέα αποκατάστασης θυμάτων βασανιστηρίων σε συνδυασμό με τις ελλείψεις υποδομής και την τεχνογνωσία όσων εργάζονται μαζί με πρόσφυγες καθιστά τον αγώνα που δίνουν αυτοί οι άνθρωποι πολύμοχθο. Τα προβλήματα σωματικής και ψυχικής υγείας που αντιμετωπίζουν όσοι έχουν επιζήσει, υποδηλώνουν την επείγουσα ανάγκη να παρθούν ουσιαστικά μέτρα προστασίας που θα έχουν στο επίκεντρο τους ανθρώπους αυτούς .

Ενδεικτικά προτείνεται η θέσπιση διαδικασιών ασύλου που θα επιτυγχάνουν τον άμεσο εντοπισμό της «αόρατης» αυτής ομάδας ευάλωτων ατόμων, ώστε να αποκτήσουν αμέσως απρόσκοπτη πρόσβαση σε νομικές αλλά και σε εξειδικευμένες υπηρεσίες περίθαλψης και

αποκατάστασης. Ιδανική θα ήταν η λεπτομερής κλινική εξέταση του κάθε επιμέρους αιτούντος άσυλο που φτάνει σε κάθε κέντρο υποδοχής. Οι φορείς που θα αναλάβουν το έργο της πιστοποίησης θα πρέπει να είναι ανεξάρτητοι από κρατικά συμφέροντα και πιέσεις, ενώ δεν θα πρέπει να λειτουργούν υπό τον φόβο και την ανασφάλεια της αναστολής λειτουργίας τους λόγω έλλειψης πόρων. Γνωρίζοντας πόσο επιβαρυνμένα και υποστελεχωμένα είναι τα νοσοκομεία της χώρας, θα ήταν ανεδαφικό να προταθεί να αναλάβει το ιατρικό προσωπικό των νοσοκομείων την πιστοποίηση και αποκατάσταση των επιζώντων. Αντί αυτού, η δημιουργία ανεξάρτητων κλινικών αποκατάστασης σε σταθερά σημεία καθώς και η χορήγηση ειδικής κάρτας υγείας που θα περιλαμβάνει αναλυτικά τα κλινικά ευρήματα του επιζώντα, θα αποτελούσαν ένα μέσο ουσιαστικής αποκατάστασης, συμβάλλοντας παράλληλα στον μη επανατραυματισμό των επιζώντων, ο οποίος προκύπτει αναπόφευκτα με κάθε ιατρική επίσκεψη σε δημόσιο νοσοκομείο.

Κύριο μέλημα της κάθε εξουσίας θα έπρεπε να είναι η προάσπιση των δικαιωμάτων όλων των ευάλωτων ομάδων, όπως των θυμάτων βασανισμού. Δυστυχώς στην Ελλάδα είναι πολλά που πρέπει ακόμα να γίνουν μέχρι να αλλάξει ο τρόπος που το ελληνικό κράτος αντιμετωπίζει τους πρόσφυγες. Ομολογουμένως, η ανάγκη για επιτόπια διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης των επιζώντων βασανιστηρίων, των ατόμων που το καθένα από αυτά έχει τη δική του ιστορία κατάχρησης εξουσίας και βίας από οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην προστασία των θυμάτων βασανιστηρίων.

Εν κατακλείδι, για τον τερματισμό των βασανιστηρίων, απαιτείται μια ολοκληρωμένη, συντονισμένη στρατηγική, με τη συμμετοχή και τη συνεργασία πολλών φορέων κρατικών και μη. Οι επιπτώσεις των βασανιστηρίων είναι ομολογουμένως ολέθριες, πλήττοντας ανεπανόρθωτα τον ψυχισμό του ατόμου, κάνοντάς το να χάσει την εμπιστοσύνη τόσο ως προς τον εαυτό του αλλά κυρίως προς τους υπόλοιπους ανθρώπους. Ο Αντόν Τσέχωφ υποστήριζε, *«πώς πρέπει να εμπιστεύεσαι και να πιστεύεις τους ανθρώπους, αλλιώς η ζωή γίνεται ανυπόφορη»* και αυτό ίσως είναι το δυσκολότερο έργο όσων απασχολούνται στον ανθρωπιστικό τομέα, η προσπάθεια που γίνεται καθημερινά για να αποκατασταθεί η πίστη στις ανθρωπιστικές αξίες, όσων έχουν βιώσει εφιαλτικές εμπειρίες, με στόχο την πλήρη ανάταξη, αφήνοντας πίσω ό,τι τραυματικό είχαν βιώσει. Η λυσιτελής πάταξη των βασανιστηρίων θα παραμένει ένα αίτημα του πρακτικού λόγου, όσο υπάρχουν σχέσεις εξουσίας εντός των κοινωνιών, καθιστώντας έτσι την καταγγελητική και καταδικαστική στάση της διεθνούς κοινότητας, όπου αυτά εντοπίζονται, ως

μοναδική λύση για την αντιμετώπισή τους. Στην εργασία, εάν και το μελετώμενο περιβάλλον ήταν η Ελλάδα, δεν έγινε σκοπίμως αναφορά στην ακραία αστυνομική βία και καταστολή και τις επαναπροωθήσεις (pushbacks) προσφύγων και μεταναστών σε ξηρά και θάλασσα, που αποτελούν μορφές βασανιστηρίων και κακομεταχείρισης, ελπίζοντας στην άμεση αλλαγή των κρατικών πολιτικών και στον ειλικρινή σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με υποδοχή των ανθρώπων που βρίσκονται σε κίνηση με όρους ανθρωπιάς και φυσικά με τη μη ποινικοποίηση της ανθρωπιστικής βοήθειας.

VII. Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση.

George Orwell. 1984 Ο Μεγάλος Αδερφός. Κάκτος

Cesare Beccaria. Περί Αδικημάτων και Ποινών. Μτφ.: Κοραή Α. Εισ.: Κουράκη, Ν. Νομική Βιβλιοθήκη. Αθήνα: 1985.

Σιμόπουλος Κ. Βασανιστήρια και Εξουσία. Από την Ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, το Βυζάντιο και την Τουρκοκρατία, ως την εποχή μας. Αθήνα: Πολιτιστικές Εκδόσεις ΕΠΕ;

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ: Βάτραχοι [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/browse.html?text_id=147&page=17

Κοροβέσης Περικλής. Ανθρωποφύλακες . 2η έκδοση . Αθήνα: Ηλέκτρα ; 2007.

Albert Camus. Οι Δίκαιοι LES JUSTES. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ; 1999.

DOSTOYEVSKY FYODOR. ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΑΡΑΜΑΖΟΦ. ΓΚΟΒΟΣΤΗΣ; 2014.

Γκαμάγκα Α, Τολιόπουλος Ν. Τα Βασανιστήρια και η Κατάχρηση Εξουσίας μέσα από την Επισκόπηση της Νομολογίας του ΕΔΔΑ.

Φουκώ Μ. Επιτήρηση και τιμωρία – Η γέννηση της φυλακής (Κ. Χατζηδήμου, Ι. Ράλλη, Μετάφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα. 1989.

Έκθεση της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης ,2018.

Θύματα Βασανιστηρίων :Από την Ανίχνευση στην Προστασία, Έκθεση Συνηγορίας, Δεκέμβριος 2021

Αγγλόφωνη

Michael Cox. American power before and after 11 September: dizzy with success? jstor.org

Michel de Montaigne. The Complete Essays of Montaigne 306, 316. Gutenberg. τ. 3. 1877.

Brian Innes. The History of Torture. London: Amber Books; 2016.

Scott, George Ryley. The history of torture throughout the ages. 1886.

William Blackstone. Commentaries on the Laws of England. 1765.

The Schlesinger Report: An Investigation of Abu Ghraib. Cosimo Reports; 2005.

Luban D. Liberalism, Torture, and the Ticking Bomb.

Dershowitz, A.M. Why Terrorism Works. Understanding the threat, responding the challenge. New Heaven: Yale University Press; 2002.

Mirko Bagaric , Julie Clarke. Torture: When the Unthinkable Is Morally Permissible. State University of New York Press; 2007.

J. Jeremy Wisnewski & R. D. Emerick. The Ethics Of Torture. Continuum; 2009.

Harper J. Defining Torture: Bridging the Gap Between Rhetoric and Reality. SANTA CLARA LAW REVIEW. :37.

Weissbrodt D, Heilman C. Defining Torture and Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment. 29:53.

Syuzanna Soghomonyan and Ergün Cakal. The Element of Severe Pain in the Definition of Torture, Guidelines developed for the Ministry of Justice of the Republic of Armenia.

Reidy A. The prohibition of torture. on Human Rights. (6).

American Psychiatric Association Diagnostic and Statistical Manual Mental Disorders (5th version). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.pp. 271–280; 2013

Basoglu, et al. Torture vs Other Cruel, Inhuman, and Degrading Treatment. Archives of General Psychiatry, Volume 64, March 2007.

Physicians for Human Rights. Break Them Down: Systematic use of Psychological Torture by U.S. Forces.

Amnesty International, Report on torture. London: Duckworth in association with Amnesty International Publications; 1973.

Doctors and Torture’’,New England Journal of Medicine, Lifton RJ ,2004,

‘‘The Role of the Physician and the Medical Profession in the Prevention of International Torture and in the Treatment of Its Survivors’’, American college of physicians ,1995.

Access to health for refugees in Greece: lessons in inequalities. International Journal for Equity in Health,Kousoulis AA, Ioakeim-Ioannidou M, Economopoulos KP. Αύγουστος 2016.

Jaranson, James M., Somali and Oromo refugees: Correlates of torture and trauma history. American Journal of Public Health, 2004

Gorman W. Refugee Survivors of Torture: Trauma and Treatment.

Burnett A, Peel M. The health of survivors of torture and organised violence, 2001.

Torture and Democracy: Darius Rejali: Princeton, NJ: Princeton University Press, 2007.

Başoğlu, Metin & Paker, Murat & Paker, Ö & Ozmen, E & Marks, I. & Incesu, C & Şahin, Doğan & Sarimurat, N. (1994). Psychological effects of torture: A comparison of tortured with nontortured political activists in Turkey. The American journal of psychiatry. 151. 76-81. 10.1176/ajp.151.1.76.

2009 REDRESS Annual Report

Elsass, P., Andersen, J., & Fuglsang, H. (1997). Treating Victims of Torture and Violence: Theoretical Cross-Cultural, and Clinical Implications. NYU Press.

At the Side of Torture Survivors: Treating a Terrible Assault on Human Dignity. Sepp Graessner, Norbert Gurriss, Christian Pross, editors. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press; 2001.

Luci M, Rado DD. The Special Needs of Victims of Torture or Serious Violence: A Qualitative Research in EU. Journal of Immigrant & Refugee Studies. 2020 Oct 1;18(4):405–20.

Camus A. The rebel: an essay on man in revolt. 1st Vintage International ed. New York: Vintage Books; 1991. 292 p.

Αρθρογραφία

Ελληνόφωνη

Sabadell AL. Νόμιμος βασανισμός, ποινικό σύστημα και διαφωτισμός [Internet]. Αρχική. [cited 2023 January 5]. Available from: <http://www.theseis.com>

OnPolitics [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/polls/vault/stories/data091401.htm>

Επιτέλους παραδέχτηκαν βασανιστήρια στο Γκουαντανάμο - Ειδήσεις - νέα - Το Βήμα Online [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2009/01/14/world/epiteloy-s-paradextikan-basanistiria-sto-gkoyantanamo/>

Τα 13 τρομοκρατικά χτυπήματα που συγκλόνισαν την Ευρώπη... | Reporter Cyprus | Διεθνή [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.reporter.com.cy/international/article/236399/%20>.

Συνήγορος του Πολίτη,. Ακόμη μια καταδίκη που θα μπορούσε να έχει αποφευχθεί: αστυνομική βία σε βάρος Ελλήνων Ρομά, Δελτίο Τύπου [Διαδίκτυο]. Αθήνα; 2005 Μαΐου. Διαθέσιμο στο: <https://www.synigoros.gr/?i=human-rights.el.danews.3403>

Ο παγκόσμιος αγώνας κατά των βασανιστηρίων: Γουαντάναμο, Μπαγκράμ και όπου αλλού [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.gr/news/press/article/3753/o-pagkosmios-agonas-kata-ton-vasanistirion-goyantanamo-mpagkram-kai-opoy>

Πιστοποίηση Θυμάτων Βασανιστηρίων - Metadrasi.org [Internet]. [cited 2023 January 5].

Available from:

<https://metadrasi.org/campaigns/%cf%80%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%bf%cf%80%ce%bf%ce%af%ce%b7%cf%83%ce%b7-%ce%b8%cf%85%ce%bc%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd%ce%b2%ce%b1%cf%83%ce%b1%ce%bd%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%b7%cf%81%ce%af%cf%89%ce%bd/>

Αγγλόφωνη

Torture around the world: what you need to know [Διαδίκτυο]. Amnesty International. 2015 [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/06/torture-around-the-world/>

The Association for the Prevention of Torture. Defusing the Ticking Bomb Scenario: Why we must say No to torture, always. 2007;

‘Enhanced Interrogation’ Explained [Διαδίκτυο]. Human Rights First[cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://humanrightsfirst.org/library/enhanced-interrogation-explained/>

Vice President Cheney Delivers Remarks at the 56th Annual Alfred E. Smith Memorial Foundation Dinner [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/vicepresident/news-speeches/speeches/vp20011018.html>

Branche R. Torture of terrorists? Use of torture in a “war against terrorism”: justifications, methods and effects: the case of France in Algeria, 1954–1962. Int rev Red Cross [Διαδίκτυο].

Σεπτέμβριος 2007 [cited 2023 January 5].;89(867):543–60. Διαθέσιμο στο:
https://www.cambridge.org/core/product/identifier/S181638310700121X/type/journal_article

Clark ML. Israel’s High Court of Justice Ruling on the General Security Service Use of ‘Moderate Physical Pressure’: An End to the Sanctioned Use of Torture? IICLR [Διαδίκτυο]. 1 Ιανουάριος 2000 [cited 2023 January 5].;11(1):145–82. Διαθέσιμο στο:<http://advancesinsocialwork.iupui.edu/index.php/iiclr/article/view/17716>

Judgement of the European Court of Human Rights, Ireland v. the United Kingdom (18 January 1978) [Διαδίκτυο]. CVCE.EU by UNI.LU. CVCE.EU by UNI.LU; 2012 [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο:https://www.cvce.eu/en/obj/judgement_of_the_european_court_of_human_rights_ireland_v_the_united_kingdom_18_january_1978-en-e07eaf5f-6d09-4207-8822-0add3176f8e6.html

Biden Closing Guantánamo Bay Won’t End America’s Torture Legacy [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://foreignpolicy.com/2021/09/15/guantanamo-bay-closure-torture-biden-administration/>

Street Journal DSC Carla Anne Robbins and Greg Jaffe Staff Reporters of The Wall. Red Cross Found Widespread Abuse Of Iraqi Prisoners. Wall Street Journal [Διαδίκτυο]. 7 Μάιος 2004 [cited 2023 January 5].; Διαθέσιμο στο: <https://www.wsj.com/articles/SB108384106459803859>

Guantanamo’s cruelty is medieval. It’s a horror story. And it’s true. By Anjuman Rahman - Latheef Farook [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://latheeffarook.com/europe-and-usa/guantanamos-cruelty-is-medieval-its-a-horror-story-and-its-true-by-anjuman-rahman/>

Does torture work? The research says, ‘No’ [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://journalistsresource.org/politics-and-government/does-torture-work-research-says-no/>

Tragic Choices in the War on Terrorism: Should We Try to Regulate and Control Torture? on JSTOR [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/20202685>

Deprivation of food, water, shelter and medical care – a method of war in Syria, and a crime against humanity [Διαδίκτυο]. OHCHR. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2014/02/deprivation-food-water-shelter-and-medical-care-method-war-syria-and-crime>

Medical Negligence [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: https://www.addameer.org/key_issues/medical_negligence

IASP Announces Revised Definition of Pain - International Association for the Study of Pain (IASP) [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.iasp-pain.org/publications/iasp-news/iasp-announces-revised-definition-of-pain/>

The psychological impact of torture [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4590125/>

Promotion and protection of all human rights, civil, political, economic, social and cultural rights, including the right to development [Διαδίκτυο]. Koninklijke Brill NV; [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://primarysources.brillonline.com/browse/human-rights-documents-online/promotion-and-protection-of-all-human-rights-civil-political-economic-social-and-cultural-rights-including-the-right-to-development;hrdhrd99702016149>

Doctors and Torture - Amnesty International]. Διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/act750012002en.pdf>

Articles from collection International Rehabilitation Council for Torture Victims - F1000Research [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://f1000research.com/collections/irct>

Iacopino V, Ozkalipci O, Schlar C. The Istanbul Protocol: international standards for the effective investigation and documentation of torture and ill treatment. The Lancet [Διαδίκτυο]. Σεπτέμβριος 1999 [cited 2023 January 5];354(9184):1117. Διαθέσιμο στο: <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0140673699083816>

RASMUSSEN, OLE VEDEL, and INGE LUNDE. “THE TREATMENT AND REHABILITATION OF VICTIMS OF TORTURE.” International Journal of Mental Health, vol. 18, no. 2, 1989, pp. 122–30. Διαθέσιμο στο : <http://www.jstor.org/stable/41344541>.

Rights, C., Comments, H., rehabilitation, T. and Europe, C., 2021. Torture survivors have the right to redress and rehabilitation. [online] Commissioner for Human Rights. Available at: https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/torture-survivors-have-the-right-to-redress-and-rehabilitation#_ftnref2

Everything you need to know about human rights in Israel and Occupied Palestinian Territories [Internet]. [cited 2023 January 5]. Available from: <https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/israel-and-occupied-palestinian-territories/report-israel-and-occupied-palestinian-territories>

The not-so-good guys. The Economist [Internet]. 2004 May 6 [cited 2023 January 5]; Available from: <https://www.economist.com/britain/2004/05/06/the-not-so-good-guys>

A guide to international refugee protection and building state asylum systems [Internet]. Koninklijke Brill NV; [cited 2023 January 5]. Available from:

<https://primarysources.brillonline.com/browse/human-rights-documents-online/a-guide-to-international-refugee-protection-and-building-state-asylum-systems;hrdhrd1021201810210068>

Why Amnesty thinks torture should be abolished everywhere [Internet]. [cited 2023 January 5]. Available from: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/torture/>

HRW: Εικονικές εκτελέσεις και βασανιστήρια σε πρόσφυγες στον Έβρο - Σοκάρουν οι μαρτυρίες [Internet]. [cited 2023 January 5]. Available from: <https://www.newsit.gr/topikes-eidhseis/hrw-eikonikes-ekteleseis-kai-vasanistiria-se-prosfyges-ston-evro-sokaroun-oi-martyries/2680669/>

Abu Suhaiban H, Grasser LR, Javanbakht A. Mental Health of Refugees and Torture Survivors: A Critical Review of Prevalence, Predictors, and Integrated Care. Int J Environ Res Public Health [Internet]. 2019 Jul [cited 2023 January 5];16(13). Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6651013/>

Effects of solitary confinement on mental and physical health [Internet]. [cited 2023 January 5]. Available from: <https://www.medicalnewstoday.com/articles/solitary-confinement-effects#definition>

Είναι ο εικονικός πνιγμός (waterboarding) βασανιστήριο; [Internet]. Lawspot. 2016 [cited 2023 January 5]. Available from: <https://www.lawspot.gr/node/52701>

What now for al-Qaeda? BBC News, 2 August 2022]. [cited 2023 January 5].; Διαθέσιμο στο: <https://www.bbc.com/news/world-62399380>

Διεθνή Κείμενα

OHCHR | Convention against Torture [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>

OHCHR | Declaration on the Protection of All Persons from Being Subjected to Torture [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/declarationtorture.aspx>

OHCHR | Optional Protocol to the Convention against Torture (OPCAT) [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/OPCAT/Pages/OPCATIndex.aspx>

OHCHR | Principles on the Effective Investigation and Documentation of Torture [Διαδίκτυο]. 2021 [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/EffectiveInvestigationAndDocumentationOfTorture.aspx>

International Covenant on Civil and Political Rights [Διαδίκτυο]. OHCHR. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>

Refugees UNHC for. Refworld | European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos. 11 and 14 [Διαδίκτυο]. Refworld. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3b04.html>

United Nations Treaty Collection [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&clang=_en

Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου | Διεθνής Αμνηστία - Ελληνικό Τμήμα [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.gr/universal-declaration-of-human-rights>

OHCHR | Special Rapporteur on torture [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-torture>

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Στο: The UN Human Rights Treaty System in the 21 Century [Διαδίκτυο]. Brill | Nijhoff; 2000 [cited 2023 January 5]. σ. 451–8. Διαθέσιμο στο: https://brill.com/view/book/edcoll/9789004502758/B9789004502758_s044.xml

Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r10150&from=ES>

OHCHR. Istanbul Protocol Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. UNITED NATIONS , 2004.

WHO Expert Committee on Medical Rehabilitation. Second report. World Health Organ Tech Rep Ser. 1969;419:1–23.

Νομολογία

Νόμος 4228/2014 - ΦΕΚ 7/Α/10-1-2014 - ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anthropina-dikaiomata/n-4228-2014.html>

EUR-Lex - 32013L0033 - EN - EUR-Lex [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0033>

Οδηγία 2013/33/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία.

Οδηγία 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας.

Απαγόρευση ΕΕ για το εμπόριο εργαλείων βασανιστηρίων [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4384762>

Νόμος 1782/1988 - ΦΕΚ 116/Α/3-6-1988 - ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ [Διαδίκτυο]. [cited 2023 January 5]. Διαθέσιμο στο: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anthropina-dikaiomata/nomos-1782-1988-phek-116a-3-6-1988.html>

Άρθρο 61 (Άρθρο 25 Οδηγίας 2013/33/ΕΕ) Θύματα βασανιστηρίων και βίας | Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη [Internet]. [cited 2023 January 5]. Available from: <http://www.opengov.gr/yptp/?p=2173>

I. Παράρτημα

Για την πληρέστερη κατανόηση του βιώματος των επιζώντων, έχουν επιλεγεί τυχαία 3 περιπτώσεις ατόμων οι οποίοι συμμετείχαν στο πρόγραμμα πιστοποίησης θυμάτων βασανιστηρίων της ΜΕΤΑδρασης.

Περίπτωση 1.

Άνδρας Κουρδικής καταγωγής με χώρα προέλευσης τη Συρία, ο οποίος βασανίστηκε από μέλη του ISIS, πατέρας 2 παιδιών, ένα εκ των οποίων παρουσιάζει κινητικά προβλήματα. Η συμπτωματολογία του επιζώντα παρουσιάζει στοιχεία συμβατά με PTSD με συνοδά καταθλιπτικά συμπτώματα τα οποία συνέπεσαν χρονικά με την άφιξη του στην Ελλάδα. Οι επισφαλείς συνθήκες διαβίωσης, η αγωνία για το νομικό καθεστώς λειτούργησαν πιθανώς ως επιβαρυντικοί παράγοντες στην ψυχοσυναισθηματική του κατάσταση.

Περίπτωση 2.

Γυναίκα, ακτιβίστρια, με χώρα προέλευσης την Ακτή Ελεφαντοστού, μέλος του UFDG μαχόμενη για τα δικαιώματα των γυναικών. Συνελήφθη κατά τη διάρκεια εκδήλωσης για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οδηγήθηκε σε κεντρική φυλακή. Τα βασανιστήρια που περιγράφει είναι συγχρωτισμός σε σκοτεινό χώρο, στέρηση φαγητού και νερού, καθημερινή σωματική και σεξουαλική κακοποίηση.

Περίπτωση 3.

Άνδρας, με χώρα προέλευσης την Ακτή Ελεφαντοστού. Συνελήφθη μετά από συμμετοχή σε διαδήλωση με το φοιτητικό κίνημα, του οποίου ήταν δημιουργός. Άνδρες των αρχών τον συνέλαβαν στο σπίτι του παρουσία της οικογένειάς του. Κατά τη σύλληψή του τον απείλησαν πως ήρθε η ώρα να σωπάσει καθώς δημιουργεί προβλήματα. Τα βασανιστήρια που ανέφερε ήταν αναγκαστική γύμναση, έχοντας τα δύο του πόδια δεμένα μεταξύ τους, τα οποία και συνδέονταν με το ένα του χέρι-το άλλο ήταν ελεύθερο. Παράλληλα, υπέστη στέρηση φαγητού, νερού, ανάπαυσης, ξυλοδαρμούς (με ξύλα, σίδερα, καλώδια), κρεμάσματα, έκθεση σε ήχους συγκρατούμενών του οι οποίοι υφίσταντο βασανιστήρια, απαγόρευση προαυλισμού, επικοινωνίας και επισκέψεις από την οικογένειά του για όλη τη διάρκεια της κράτησής του.¹³⁴

¹³⁴ Αναφέρεται πως η κράτηση του διήρκεσε από τον Μάρτιο μέχρι το Νοέμβριο του έτους που συνελήφθη.

Γενικότερα οι συνθήκες κράτησής του ήταν άθλιες ζώντας σε βρώμικα κελιά, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να κάνει μπάνιο. Ο συγκεκριμένος επιζώντας, κατάφερε να διαφύγει από την φυλακή και πέρασε στην Λιβύη όπου βίωσε και πάλι πρακτικές βασανιστηρίων. Υπέστη στέρηση φαγητού και υπήρξε αποδέκτης έντονης σωματικής (αφαίρεση δοντιών με τανάλια , χτυπήματα στο πρόσωπο με αρβύλες) και σεξουαλικής κακοποίησης με αντικείμενα (κάνη όπλου). Μετά την σύλληψη του στη Λιβύη αναφέρει πως απέκτησε προβλήματα μνήμης.

Στις δύο τελευταίες περιπτώσεις ζητήθηκε αντάλλαγμα σεξουαλικής και χρηματικής φύσεως αντίστοιχα ώστε να αφεθούν ελεύθεροι οι επιζώντες. Και οι τρεις περιπτώσεις αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα της επίδρασης των βασανιστηρίων στον πυρήνα της κοινωνίας. Η αξιολόγηση των επιπτώσεων των βασανιστηρίων στη δυναμική της οικογένειας αλλά και της κοινότητας του επιζώντα παρουσιάζει ενδιαφέρον και δεν πρέπει να μένει εκτός της γενικότερης αξιολόγησης των βασανιστηρίων.

Τι συμβαίνει όταν κάποιος βασανίζεται;

Γλωσσικά και συναισθηματικά, το ερώτημα μπορεί να γίνει αντιληπτό μόνο κατά προσέγγιση. Ακόμη και για το θύμα βασανιστηρίων, εκ των υστέρων, η πραγματικότητα των βασανιστηρίων συνήθως ξεφεύγει της κατανόησης, καθώς ο πυρήνας του και η προσωπικότητα του, έχει κλονιστεί τραυματιστεί θεμελιωδώς. Μέσα από τα βασανιστήρια, η ενότητα σώματος και ψυχής (ψυχοσωματική) και ο οργανισμός του ατόμου διαταράσσεται σημαντικά και βαθιά. Αυτό που δέχεται επίθεση είναι οι λειτουργίες του αυτόνομου νευρικού συστήματος, δηλαδή εκείνου του συστήματος στον οργανισμό που οργανώνει την ομαδική συνεργασία ανάμεσα σε όλες τις διαφορετικές βιολογικές λειτουργίες. Αυτοί οι λειτουργικοί κύκλοι, που συνήθως λειτουργούν αυτόματα-όπως η συνεργασία μεταξύ των οργάνων, τα νευρικά ερεθίσματα, η απελευθέρωση ορμονών και η μετάδοση πληροφοριών, διασφαλίζοντας μια ρέουσα ισορροπία στην καθημερινή ζωή-δεν είναι απλώς θεμελιώδεις προϋποθέσεις διαβίωσης. Αντίθετα, παρέχουν ένα είδος πρωτότυπης ψυχοβιολογικής προστασίας, με «συστήματα συναγερμού» έναντι κινδύνων και απειλών, ενεργοποιώντας αντανεκλαστικά προσαρμογής, πάλης, άμυνας και φυγής(...). Ο πόνος, το άγχος για τον θάνατο και η απώλεια της αυτοεκτίμησης, δεν επιτρέπουν πλέον τη συντονισμένη αντίληψη, τη σκέψη, την αξιολόγηση και τη μεθοδική δράση(...). Έτσι, μετά από βασανιστήρια, το θύμα διαπιστώνει ότι είναι ακόμα κατά κάποιο τρόπο ζωντανό σωματικά αλλά έχει καταστραφεί ψυχολογικά. Οι βασανισμένοι άνθρωποι δεν εμπιστεύονται πλέον τις αισθήσεις τους: οι άλλοι άνθρωποι είναι εν δυνάμει εχθροί, ακόμη και όταν συμπεριφέρονται με φιλικό και υποστηρικτικό τρόπο(..). Συνήθως δεν είναι δυνατό για τα θύματα να αφηγηθούν αυτό που πραγματικά βίωσαν, αλλά υποσυνείδητα μπορούν να προκύψουν η υπερβολική ανάγκη για κατανόηση, φροντίδα και προστασία. Αισθήματα κατωτερότητας, ανικανότητας, απώλειας ρόλου, μπορούν να προκαλέσουν άλυτες συγκρούσεις στις διαπροσωπικές σχέσεις. Επιπλέον, συγγενείς και φίλοι, υπό τον τρόμο των βασανιστηρίων, μερικές φορές απομακρύνονται από τα θύματα(..).¹³⁵

¹³⁵*At the Side of Torture Survivors: Treating a Terrible Assault on Human Dignity.* Sepp Graessner, Norbert Gurriss, Christian Pross, editors. Baltimore and London: Johns Hopkins University Press; 2001. 241